

Univerzita Karlova – Fakulta filozofická

Ústav pro klasickou archeologii

KRISTÝNA URBANOVÁ

TEXTILNÍ PRODUKCE V KUŠÁNSKÉ STŘEDNÍ ASII

TEXTILE INDUSTRY IN KUSHAN CENTRAL ASIA

Diplomová práce

na oboru

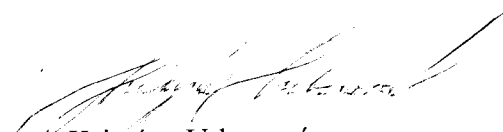
Klasická archeologie

Školitel: PhDr. Ladislav Stančo, PhD.

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 15. května 2006

Kristýna Urbanová

Dovolte mi, abych poděkovala PhDr. Ladislavu Stančovi, vedoucímu diplomové práce, za poskytnutí cenných rad a informací, a Petře Belaňové za pomoc při zpracování a dokumentaci materiálu z archeologického výzkumu Ústavu pro klasickou archeologii Univerzity Karlovy na lokalitě Džandavláttepa. V neposlední řadě patří můj dík také Mgr. Jiřímu Koštovi za jeho vytrvalou podporu.

Obsah

1.0. Úvod.....	5
2.0. Stručný historický náhled.....	7
3.0. Textilní výroba severní Baktrie.....	9
3.1. Textilie.....	9
3.2. Materiál.....	22
3.3. Textilní výroba.....	26
4.0. Textilní produkce.....	37
Textilní slovníček.....	39
5.0. Typologie přeslenů a tkalcovských závaží na lokalitě Džandavláttepa.....	40
5.1. Soubor kódů pro vytvoření databázových tabulek.....	40
5.2. Typologie přeslenů z lokality Džandavláttepa.....	45
5.3. Analogie.....	51
5.4. Typologie tkalcovských závaží z lokality Džandavláttepa.....	54
5.5. Analogie.....	57
6.0. Rozmístění předmětů textilní tvorby v rámci sídlištní architektury dolního města a citadely.....	60
6.1. Tkalcovská závaží.....	60
6.2. Přesleny.....	61
6.3. Jiné předměty určené k textilní výrobě nebo textilnímu zpracování.....	61
6.4. Závěrečné shrnutí a vymezení prostor určených k textilní výrobě.....	62
7.0. Katalog.....	65
7.1. Přesleny.....	66
7.2. Tkalcovská závaží.....	87
7.3. Předměty z kosti.....	98
7.4. Předměty z kovu.....	101
7.5. Polotovary.....	102
7.6. Předměty s nejistou interpretací.....	105
8.0. Závěr.....	109
Soupis použité literatury.....	113
Soupis vyobrazení.....	117

1.0. Úvod

Samotný název mé diplomové práce, *Textilní produkce kušánské Střední Asie*, vymezuje v jedné krátké větě objekt, oblast i časové údobí, které hodlám sledovat.

Z hlediska tématického členění, by se práce dala rozdělit do dvou okruhů. První část se zabývá vlastními textilními nálezy z dané oblasti a jejich technologickým rozbořem, část druhá pojednává o předmětech k textilní tvorbě používaných a o zařazení této produkce do rámce každodenní činnosti člověka.

První část mé práce se opírá o archeologické nálezy textilií z oblasti starověké Baktrie za vlády Kušanů (od první pol. 1. století př. Kr. po konec 3. století) a sousedních oblastí. Toto území lze v podstatě dělit na dvě části, rozdělené přirozenou hranicí – tokem Amudarji na pravobřežní a levobřežní. Pravobřežní bývá označována za tzv. severní Baktrii, uzavřenou hřebeny hor Hissar, Bajsúntau a za Železnými vraty navazujícím masívem Kugitang. Pokrývala teritorium dnešního jižního Uzbekistánu a jihozápadního Tádžikistánu. Nebyla však jediným územím na tomto břehu řeky Amu, které poutaly pozornost kušánských panovníků. Byly to i oblasti za hradbou Hissaru: Sogdiana, Fergana a Chorezm, tvořící kulturně jeden velký celek, odlišující se od území, spadajících pod jižní Baktrii. Do soupisu textilních nálezů budou tedy zařazeny i tyto tři oblasti a ještě dvě další, na jejichž území došlo k objevení jedněch z nejkrásnějších starověkých tkanin vůbec, u nichž nelze zcela vyloučit baktrijský původ: oblast západní Číny a severního Mongolska.

Ve druhé části diplomové práce bude zpracován archeologický materiál z výzkumných sezón 2002 až 2005 z lokality Džandavláttepa¹ v jižním Uzbekistánu. Tento projekt vznikl v roce

---

¹ První prospekce byly na lokalitě provedeny ruskými a uzbeckými archeology v sedmdesátých letech, kteří své výsledky publikovali v roce 1973 - 1974. Nebyli posledními, kdo zde prováděli sondáže. V roce 1993 přinesla německo-uzbecká expedice, která na Džandavláttepa působila, další nové poznatky. V současné chvíli je tepa, jak již bylo napsáno výše, objektem zkoumání česko – uzbeckého archeologického týmu. Výstupy jednotlivých výzkumů zveřejněny v těchto periodikách:

Abdullaev, K., Stančo, L.: Djandavlattepa: Preliminary report of the 2002 excavation season, *Studia Hercynia* VII: 165-168, Praha 2003

Abdullaev, K., Stančo, L.: Excavation of Jandavlattepa, Sherabad District, Northern Bactria. *Circle of Inner Asia Art* 19/2004: 3-10, 2004

Abdullaev, K., Stančo, L.: Археологические работы на Джандавляттепа. *Археологические Исследования в Узбекистане* 2003 год. Вып. 4: 19-25, 2004

Abdullaev, K., Stančo, L.: Jandavlattepa, The preliminary report of 2003 excavation season, *Studia Hercynia* VIII: 156-160, Praha 2004

2001 jako společná aktivita Archeologického ústavu Akademie věd Uzbeké Republiky v Samarkandu a Ústavu pro klasickou archeologii FF UK v Praze². V rámci zpracování bude vyhotoven katalog předmětů, a sestavena typologie přeslenů a tkalcovských závaží. Na základě prostorové analýzy pak budou vyčleněna v rámci obytné architektury lokality výrobní střediska.

Časové vymezení studovaného materiálu je od začátku našeho letopočtu do přelomu 4. a 5. století, tedy do období, které zahrnuje stát Velkých Kušanů a počátek neklidného času, jež by se dal označit jako „asijské stěhování národů“.

Během 5. století, a ve stoletích následujících, se setkáváme s již vyspělou textilní tradicí v prostoru bývalých severních kušánských držav, s již rozvinutou a, dalo by se říci, ustálenou vzorovou tematikou, s plně přejatými a propracovanými tkalcovskými technikami, které našly uplatnění při vývozu jak do západních tak i do východních čínských území.

Vědecké kruhy, zabývající se textilním umem Střední Asie, se po dlouhou dobu orientovaly spíše na problematiku těchto sasánovských textilií, kterých je v muzeích celosvětově nespočetné množství. Druhou oblastí bylo hedvábnictví v Číně a historie tzv. Velké hedvábné stezky. Lokálními produkcemi látek před nástupem Sasánovců se do současné doby nikdo systematicky nezabýval.

Cílem mé práce je proto podat alespoň základní přehled o textilní výrobě a tradici v oblastech historické severní Baktrie, Sogdu, Fergany a Chorezmu.

Huff, D., Pidaev, Ch., Chaydoullaev, Ch.: Djandavlattepa. Archeologik otrjadinig 1993 jilda kilgan tadjikotlari: chusoboti. Samarkand 1994. (interní tisk, nepublikováno).

Huff, D., Pidaev, Ch., Chaydoullaev, Ch.: Uzbek-German archaeological researches in the Surkhan Darya region. In: La Bactriane au carrefour des routes et des civilisations de l'Asie centrale. Actes du colloque de Termez 1997. Paris 2001

Stančo, L.: Předběžná zpráva o archeologickém výzkumu Džandavlattepa v Uzbekistánu. In: *Orientalia Antiqua Nova* III. (2003), 121-124, Praha 2003

² Financováno granty GA UK 473/2004 / A – HN / FF, GA UK 292 / 2001/ A – HN / FF, FR VS 1827.

2.0. Stručný historický náhled

Čínské písemné prameny, kronika Hou-Han-šu (polovina 2. století), zmiňují kmenový svaz Jüe-čchi v oblasti, sousedící se západními čínskými hranicemi. O jejich etnogenezi zatím nemůžeme říci nic bližšího. Zdá se, že byli turkického původu, a tvořili společenstvo, do něhož patřili i Tocharové, Heftaliti i různé šakské kmeny. Posun dále na západ je zaznamenán mezi lety 176/174 - 161 př. n. l. Při této migraci se dostali do vojenského konfliktu se Šaky a vytlačili je k jihu.

Na nově získaném území, v údolí řeky Ili, se však neusazují nadlouho, velmi záhy jsou sami tlačeni k posunu dalšími nomádkými kmeny Hsiung-nu. Kmeny Hunů jsou načas pány Střední Asie, než se dostanou do přímého konfliktu s chanskou Čínou, bránící jednak své vlastní hranice, tak hájící i ekonomický záměr – obnovení obchodních stezek ze Západem, který přítomností kořistnických Wusunů značně skomíral.

Je to období, kdy se Jüe – čchi objevují v pravobřežní oblasti Amudarji a spolu s dalšími etniky postupně pronikají až do samého nitra tzv. Řecko- baktrijské říše. Příval barbarských kmenů ze severu do „Západních krajů“ popisují i čínské kroniky. Na nově dobytém území zakládají hlavní město Lanši.

Popis situace v Baktrii v poslední čtvrtině 2.století podal čínský vyslanec Zhang Qian, pobývajícím zde nějakou dobu, pravděpodobně v roce 128 př. Kr. Čína navazuje s Baktií diplomatické styky právě v tomto období, zhruba v letech 119 a 114 př. Kr. O kolo roku 94 n. l. proniká chanská armáda až do Orchon, kde se dostává do přímého styku se zájmy Kušanů. Situace je vyřešena ve prospěch obou států. Výsledkem je hájení společného ekonomického zájmu – hladkého průchodu karavan přes kušánské državy dále na Západ.

Kmeny, které obsadily Baktrii však byly sjednoceny pod jedinou vládu až v íce než s to let poté, nejdříve okolo přelomu letopočtu, mužem, jehož jméno je v Hou-Han-šu zapsáno jako Qiujiuque. Před tímto suverénem se setkáváme s několika panovníky, které máme doloženy díky numismatickému materiálu. Známý jsou ražby šesti panovníků: Phar-, Arseiles, Sapadbizes, Pabes, Phseigacharis a Héraios, který je někdy považován za skutečného prvního sjednotitele, ještě před Kudžulou. Tito panovníci používali řecké písmo i jazyk pro své mincovní legendy.

Se vzrůstající mocí Kušanů se rozrůstá i územní rozloha státu jimi vytvořeného. Pronikají daleko do afghánského vnitrozemí, dobývají Kábul, a brzo ovládají nejen oblast Gandhary, ale v 1. a 2. století po Kr. zasahoval jejich vliv až do Varánasí, Málvy a Gudžarátu.

Jejich politická moc a kulturní vliv sahají i k severním sousedům, do Sogdiany, Fergany, Chorezmu, které možná načas spadaly přímo pod kušánskou správu.

Nástupcem Kudžuly je Vima Taktu, ten okolo přelomu 1. a 2. století získal východní partské državy. Nejvýznamnější panovník, Velký Kaniška, nebyl pravděpodobně z jedné dynastie s předchozími, o čemž svědčí přípona – ška, objevující se od jeho nástupu ve jménech vládců. Je to horlivý podporovatel buddhismu, za jehož vlády dosahuje kušánská moc svého vrcholu. Velká hedvábná stezka, procházející skrze území Baktrie, přinášela značné bohatství, zvýšené úspěšnými výboji do Magadhy a na severu až do Kašgarska. Tento územní rozsah se podařilo udržet ještě Kaniškovým nástupcům Húviškovi a Vasiškovi .

Soumrak nad kušánským panstvím se začíná stahovat v okamžiku, kdy na historickou scénu oblasti vstupují iráňští Sasánovci. V polovině 3. století ztrácí Kušáni Gandhár, všechny své západní državy a jejich vliv slábne i v severních oblastech. Tato zmiňovaná území připojil ke svému státu roku 241 sasánovský panovník Šápúr I.

Třetí století je tak na zbývajících kušánských územích dobou stagnace. Ta se na konci století čtvrtého a ve století pátém rychle mění v úpadek, s nímž jsou spojeny všechny faktory jako je úbytek populace, zánik některých sídlišť i kultovních míst. Přichází období tzv. „asijského stěhování národů“, pány nad bývalými državami Kušanů se stávají nově příchozí nomádské kmenové svazy Heftalitů.

3.0. Textilní výroba severní Baktrie

V rámci této kapitoly, která je tématicky rozdělena do čtyř podkapitol bude podán přehled o archeologických nálezech tkanin z daného období ve vymezené oblasti (podkapitola 3.1.). Na rozboru tohoto materiálu je postavena další část, terminologicko – technologická (podkapitoly 3.2. a 3.3.), kde bude podán přehled surovin, užívaných k textilní výrobě, jejich zpracování na základě archeologických a etnografických průzkumů a vlastní proces tkaní a dalších úprav již hotových tkanin. Za toto kapitolou je umístěný stručný terminologický slovník z oblasti textilní výroby. Poslední částí je pohled do textilní produkce (podkapitola 3.4.) severní Baktrie v rozmezí počátku letopočtu až přelomu čtvrtého a pátého století. Bližší obsah jednotlivých podkapitol bude uveden v úvodu jich samotných.

3.1. Textilie

V této podkapitole je podán přehled v současné době známých a publikovaných textilních nálezů z oblasti vlastní Baktrie, nebo naopak z oblastí jí vzdálených, u kterých však je předpokládán baktrijský původ. U na druhém místě jmenovaných tkanin je jejich zařazení do výčtu komentováno v jednotlivých výstupech k nim samotným.

Zařazeny byly tyto oblasti: Surchandaryjská oblast (jižní Uzbekistán, správní centrum Termez), Chorezmijská oblast (západní Uzbekistán, správní centrum Urgenč), oblast dnešní západní Fergany (východní Uzbekistán, správní centrum Fergana, západní Kyrgyzstán, centrum Oš, část severního Tádžikistánu), západní Čína (správní oblast Kašgar), severní Mongolsko.

Pro lepší přehlednost byly tkaniny rozčleněny podle oblastí, kde byly nalezeny a dále jsou roztříděny podle materiálu, z něž jsou provedeny (např. hedvábné tkaniny, bavlněné atd.). Pokud z dané lokality známe pouze jeden typ tkanin, potom toto členění není uvedeno.

V popisu nálezů jsem se pokusila postupovat vždy shodně: udání místa, roku nálezu, datace, technické parametry tkaniny, její výzdoba, popřípadě komentář týkající se problematiky určení místa původu apod. Bohužel, vzhledem k tomu, že ne všechny tyto údaje byly udány v literatuře, z níž jsem čerpala, nejsou popisy jednotlivých nálezů vždy kompletní.

Surchandaryjská oblast

Oblast v dnešním jižním Uzbekistánu. Lemovaná pohořími Babatang a Kugitang, dostala jméno podle řeky Surchán, která jí protéká a vlévá se do Amudarji. Dříve, spolu s územím jižního Tádžikistánu, severní Baktrie, spadající pod přímou kušánskou moc. Na jejím území nacházíme množství význačných lokalit jako jsou například Dalverzin Tepe, Chalčajan, Kampyrtepe, Zar – Tepe, Chairabad Tepe, Šor – Tepe, Fajaz – Tepe aj.

Kampyrtepe

Kampyrtepe je kušánská pevnost na řece Amudarji, umístěná severozápadně od Termezu v Surchandarijském regionu. Zde v posledních 10-15 letech pod dohledem Rtveldze byly vedeny vykopávky archeologickou společností UzAE (Uzbekistán Art Expedition).

Na pohřebišti lokalizovaném na opevnění byla nalezena soška 18 cm vysoká, vyrobená z nepálené hlíny a uhnětena ručně, pravděpodobně měla náboženský význam. Představovala nahé božstvo. Na hrudi sošky byly dva překřížené pásy látky jdoucí dozadu pod rameny. Na tom samém pohřebišti byla nalezena mince kušánského krále Huvišky. Pohřeb byl vykonán zřejmě po skončení funkce pevnosti z neznámých příčin.

Po odstranění zeminy z ramen ženské sošky se objevil pozůstatek rudého hedvábí³. Celková plocha zachovalého pozůstatku byla kolem 1 cm². Mikroskopická studie této látky ukázala že zde byla tenká vodorovně vlákna s torzí doleva. Osnovní nitě měly 7-8 mikronů tloušťku a útkové 15 mikronů. Vazba je plátnová. Jak je vidět z rozměrů nití, útek je silnější než osnova. Kampyrtepská hedvábná tkanina má parametry shodné s chanskými hedvábími. Ve shodě s čínskou tkalcovskou tradicí, která je dobře prozkoumána na nálezech hedvábných textilií z Loulanu a Noin-Uly, hustota osnovy byla vyšší než útku.

Dalším nálezem tkaniny umístěné na plastice, je torzo mužské sošky⁴. Je zde nález z vrstvy datované do období Velkého Kanišky, přibližně do 1. století našeho letopočtu. Byla to zřejmě nebarvená hedvábná tkanina z vláken s torzí doleva, v etkaných jako s erž. Dostava byla 35 podél osnovy a 52 podél útku.

Chalčajan

Tento nález byl proveden v roce 1963 během vykopávek v místnosti paláce na lokalitě Chalčajan, v severozápadní části Surchandarijského regionu v Uzbekistánu, na pravém břehu

³ Publikováno v rámci článku: Lyovuškina, S. V.: On the History of Sericulture in Central Asia, S. R. A. A., IV (1995/96), str. 143 – 150.

⁴ Publikováno v rámci článku: Lyovuškina, S. V.: citace výše.

řeky Surchan, což je přítok Amudarji, v chronologických vrstvách datovaných do začátku prvního století.

Nalezena byla červená tkanina⁵ ve velmi špatném stavu zachování. Naneštěstí byla přisouzena čínskému dovozu bez technologické analýzy. Tato látka se rozpadla na malé kousíčky až postupně zcela zanikla.

Termez

Kurhan poblíž Starého Termezu, v Surchandaryjské oblasti, byl poprvé archeologicky prozkoumán v letech 1974 až 1975, poté ještě jednou v roce 1980. Výzkum provedlo oblastní muzeum v Termezu, pod dohledem V. A. Kozlovského. V roce 1983 – 1984 byly provedeny na nalezených tkaninách restaurační práce a výzkum pod vedením A. K. Elkinovi. V roce 1988 byly tyto práce provedeny ještě jednou, a to na dětském oděvu.

V kurhanu se našlo množství fragmentů tkanin a oděvů⁶, patřící k několika pohřbům. Vesměs všechny látky byly bavlněné, občas se vyskytlo hedvábí, např. na límci dětského bavlněného trička, který byl svázán hedvábnou stuhou. Stuhy byla provedena plátěnou vazbou, útek byl 2-3 silnější než osnova, vlákna nebyla spředená nebo pokud byla, pak je torze velmi mírná. Hustota byla 32 vláken podél útku a 39 podél osnovy na cm čtvereční. Technická nedokonalost tohoto druhu nám dovoluje vyloučit čínský původ.

Toto pohřebiště je datováno na konec 4. století a do století pátého.

Západní Uzbekistán

Chorezmijská oblast

Historický název oblasti, která zabírá jižní část současného Kazachstánu, západního Uzbekistánu (Karakalpacká autonomní oblast) a severozápadního Turkmenistánu. Přírodní hranice tvoří na severu Syrdarja, na jihu jezero Sarikamiš. Jedná se o oblast z kulturního hlediska velmi rozvinutou, což potvrzuje četnost archeologických nalezišť jako jsou například Toprak – Kala, Kyzyl – Kala, Ayaz – Kala, Berkut – Kala a nespočet dalších. To, jestli tato oblast v minulosti spadala přímo pod Kušánskou říši, je dnes sporné. Zdá se, že zde byla

---

⁵ Publikováno v rámci článku: **Lyovuškina, S. V.**: On the History of Sericulture in Central Asia, S. R. A. A., IV (1995/96), str. 143 – 150.

⁶ Soupis nálezů, vyobrazení a rekonstrukce kroje viz: **Majtdynova, G. M.**: Značenje kostjumnogo kompleksa dla issledovanja etnogeneza, v: Drevnaja i srednevekovaja kultura Surchandarji, Sbornik naučnych statěj posvjušennzch archeologičeskich issledovanjam v Surchandarskoj oblasti respubliky Uzbekistana, Taškent 2001, str. 81 – 89.

uplatňována pouze jakási politická svrchovanost, v rámci níž si však Chorezm uchoval dostatečnou nezávislost.

Toprak Kala

Lokalita na pravém břehu Amudarji, severně od Urgenče. Těžiště osídlení spadá do kušánského období, na tzv. „dvorci“ se udržuje populace ještě v ranném středověku⁷.

1. vlněné tkaniny

Při průzkumu tzv. „citadely“ bylo nalezeno množství fragmentů tkanin⁸ různých druhů. Část byla přírodní, původně bílé, barvy, která postupem času dostala žlutavo písečný nádech, část monochromatická, jiných barev a část polychromatická (tzv. „koberce“).

Výčet: 3ks z místnosti JU – 2 – jednoduchá plátňová vazba, nebarveno, 1ks jemná tkanina (součást oděvu) seržového typu, purpurové barvy, zdobeno výšivkou provedenou tenkou nebarvenou vlněnou nití, fragmenty jemné tkaniny (součást oděvu) keprové vazby z místnosti 90, nebarveno, několik drobných kusů fragmentů barvené tkaniny.

Větší množství fragmentů patřilo tkaninám goblénového typu, různobarevné : JU – 2, II. – 1, II. – 5, místnosti 90, 39.

Všechny koberce z místnosti 90 patřily k jednoduchým tkaným kobercům. Vázané koberce nenalezeny. Osnovu tvořily 2 skané nitě, útek byl až ze třech, často různobarevných nití.

Velký fragment koberce z místnosti 39 je příkladem další dekorativní tkalcovské techniky – vzor je na něm tvořen mezerami. Osnova je ze dvou skaných nití světlé barvy, útek ze čtyř slabě překroucených nití terakotové a odstínů modré barvy.

2. hedvábné tkaniny

Několik kusů fragmentů hedvábného taftu nalezené na podlaze místnosti 90, různobarevné (purpurová, modrá, zelená, přírodní). Jedná se o hedvábí původem z Číny. Na některých fragmentech byla dochována výšivka. Například na fragmentu purpurového hedvábí nacházíme zbytky malých kruhů ze zlatých nitek, a na fragmentu modrozeleného hedvábu nacházíme vyšíit jakýsi florální motiv světlou, žlutou nití (stehem lístkovým).

---

⁷ Publikováno v: **Nerazik, E. E., Rapoport, J. A.**: Toprak – Kala, Dvorec, v: Trudy Chorezmijskoj archeologo – etnografičeskoi ekspedicii, XIV., Moskva 1984, str. 230 – 231.

⁸ Fotografická dokumentace vybraných druhů tkanin viz: **Nerazik, E. E., Rapoport, J. A.**: Toprak – Kala, Dvorec, v: Trudy Chorezmijskoj archeologo – etnografičeskoi ekspedicii, XIV., Moskva 1984, obr. 92, 1 - 9.

3. bavlněné tkaniny

V místnostech II – 1 a 90 bylo nalezeno několik fragmentů drobných jemných tkanin jednoduché plátěné vazby, nezdobené, z bavlny. Další nálezy bavlněných látek byly hrubšího zrna a našly se ve svrchních vrstvách místností 37, B – 5, B – 6, B – 8 a je možné, že spadají pod raně středověké osídlení citadely.

Západní Ferghana⁹

Západní Ferghana představovala styčné území, ke kterému se upínaly zájmy jak chanské Číny, tak kušánské Baktrie. Tímto údolím, které zabírá oblast dnešního východního Uzbekistánu, západního Kyrgystánu a severního Tádžikistánu, vedla jedna část Velké hedvábné stezky. Je otázkou, jak to bylo ve Ferghaně s nadvládou Kušanů. Dříve se usuzovalo, že Velcí Kušáni ovládali plně i sousední severní území jako jsou Chorézm, Sogd a z části i Ferganu. V současné době se soudí, že se spíše jednalo o politickou hegemonii, než přímou anexi těchto území. V každém případě jde o oblasti, jejichž kulturní vývoj si je velmi blízký, a jež byly, minimálně obchodně a politicky, propojeny.

Při výzkumu mohyl v Isfarinském kraji byly mezi jejich inventáři i různě velké fragmenty tkanin v celkovém počtu 23ks. Rozbory těchto tkanin byly provedeny v laboratoři Dušanbinského textilního kombinátu pod vedením A. E. Pavlovové¹⁰. Tkaniny se datují do 4. a přelomu 4. a 5. století¹¹.

1, bavlněné tkaniny

Nálezy bavlněných tkanin z mohyl lze rozčlenit do dvou typů. Všechny mají plátěnou vazbu, liší se pouze kvalitou provedení.

První skupina je tkána natěsno, dostava se pohybuje od 10 do 16 útkových nití a od 14 do 18 nití v osnově na cm čtvereční. Tkaniny byly barveny a sloužily k zhotovení oděvů.

⁹ Publikováno v: **Litvinskij, V. A.**: Orudija truda i utvary iz mogilnikov zapadnoj Fergany, Archeologičeskije i etnografičeskije matěrialy po istorii kultury i religii Sredněj Asii, Moskva 1978, str. 53 až 59.

¹⁰ Výstup tohoto rozboru v rámci **Litvinskij, V. A.**: cit. výše, str. 55 – 57.

¹¹ Datace bohužel není přesně určená samotným autorem. V úvodu udává, že kurhany lze rozdělit do dvou období, do 1 až 2. století a do 5. až 7. století. Bohužel nikde není rozčlenění. V analogiích k textilním nálezům z kurhanů však uvádí nálezy ze 4. a 5. století. Na tomto základě jsem usoudila, že do shodného období datuje i tkaniny ze západní Fergany.

Druhá skupina jsou velmi nekvalitní textilie s počtem nití v útku od 8 do 14 a v osnově od 7 do 10 nití na cm čtvereční. Horší kvalita látek se ukazuje i v napředených nitích, které mají velmi mírnou torzi. Lze předpokládat, že se jednalo o látky, určené pro užitné účely, spíše na různé tašky a vaky, než na oděvy nebo dekoraci.

2, lněný materiál

V namanganském regionu byly nalezeny fragmenty lněných nití, obtočené okolo nádob. Zhotoveny byly ze třech až dvanácti nití.

Západní Čína

Oblast západní Číny byla v minulosti velmi živým a důležitým obchodním centrem, kudy procházely karavanní cesty slavné Velké hedvábné stezky. Na nekropolích v této oblasti se díky příznivým podmínkám dochovala řada textilií nebo jejich fragmentů. Byly mezi nimi místní tkaniny, ale také importy ze západu, lišící se od lokální produkce materiálem, z něhož byly zhotoveny, tkalcovskou technikou, výzdobnými motivy, se kterými se v lokální textilní produkci nesetkáváme. Tato oblast je od 50tých let, bohužel, doménou čínských archeologů, mezinárodní spolupráce se rozvíjí zejména až od poloviny devadesátých let. Z tohoto důvodu je západním badatelům mnoho archeologického materiálu, potažmo i toho textilního, zatím skryto.

Lop

V roce 1983, při průzkumu pohřebiště Sampula, poblíž města Lop, v dnešní západní Číně, provincii Xinjiang (Ujgurská autonomní oblast), byl nalezen fragment tapisérie¹²(Tab.I., 1., 2.) o rozměrech: výška 116cm, šířka 48cm. Materiálem byla vlna, tkáno složitou goblénovou technikou. Zachován je obdélný kus s vyobrazením „bojovníka“ s kopím: postava muže, oblečeného pravděpodobně v kabátec červené barvy, s ozdobným vícebarevným, široce rozhaleným lemlem okolo krku, v pase přepásaný zlatým pásem. Černé vlasy má staženy do copu a čele nezdobenou čelenku žluté barvy. Vyobrazení tváře je velmi propracované, vidíme i stínování. Na pravém rameni má položeno kopí, z něhož vidíme část dřevce a bodec s tulejkou.

Postava je vytkána na sytě červeném podkladě. Nad hlavou bojovníka je vidět bohatě dekorovaný lem, část ozdobného zakončení tkaniny. Ten je ohraničen nahoře i dole třemi

---

¹² Publikováno v katalogu k výstavě China: The Crossroad of Cultures, Tokyo 2005.

pruhy ve střídajících se barvách žlutá – červená – žlutá (dole) a žlutá – červená – žlutá – červená (nahore, nedochováno kompletně). Prostor mezi nimi má černý podklad, na němž jsou utkány kosočtverce, tvořené z různobarevných čtyřlístých rozet (bílá, červená). Uprostřed výzdobného pole kosočtverce vidíme velmi expresivně znázorněného kentaura v běhu, jak troubí na dlouhou trubku. Jedná se opět o použití tzv. „sít'ového mustru“, který je typický pro výzdobu tkanin (a nejenom nich) v oblasti střední a také přední Asie. Tímto výzdobným motivem se budu výrazněji zabývat níže, na konci kapitoly.

Datováno do období chanské dynastie (28 př. n. l. – 220 n. l.).

Niya

Z lokality Niya, Minfeng, provincie Xinjiang, dnešní západní Čína (Ujgurská autonomní oblast) pochází fragment tkaniny¹³ (Tab.II., Tab. III., 1., 2.)o rozměrech: délka 85cm, šířka 48cm. Nalezeno v roce 1959. Jedná se o bavlněnou tkaninu, dekor proveden pravděpodobně potiskem. Jde se o složitou kompozici, rozdělenou do několika pruhů a čtverců. Zachována zřejmě spodní část. Tkanina byla ukončena několika světlými proužky. Následuje lem, rozdělený na dlouhé obdélné pruhy a čtverce. Ve čtverci vidíme znázorněnou nahou ženskou postavu, pravděpodobně bohyni (možná Týché, viz Tab.III., 1), ozdobenou šperky a s nimbem okolo hlavy, třímající v rukou tzv. roh hojnosti. Nad ní byl další čtverec, který se dochoval jen z části a je na něm rozlišitelná lidská noha. V obdélných pruzích nacházíme dva typy výzdoby: jednoduchou geometrickou, tvořenou šachovnicovitým motivem a florálně - zoomorfní, tvořenou zvlněným pásem girland, na nichž stojí drobní ptáci. Girlandy vychází z úst podivného zvířete, které více než cokoliv jiného připomíná Senmurva (Tab.III., 2).

Z centrálního výzdobného pole látky se nám dochoval pouze část jednoho rohu. Můžeme rozpoznat dvě lidská chodidla a jakýsi blíže neurčitelný florální úponek.

Datováno do období chanské dynastie (28 př. n. l. – 220 n. l.).

Obě tkaniny se vyznačují především tematikou, která se v čínském domácím prostředí nevyskytuje, tkanina s „bojovníkem“ poté i technickým provedením (tzv. goblénová technika) v Číně neznámým. Figurální motiv se v chanském období na hedvábných tkaninách, a na tkaninách všeobecně, neobjevuje, převažují jednoduché geometrické vzory nebo složitě propracovaný tzv. „obláčkovitý motiv“. Navíc obě postavy, nahá ženská figura i „bojovník“, rozhodně nemají čínské rysy. Mužská postava, oblečená v typicky nomádské haleně má světlé

¹³ Publikováno v katalogu k výstavě China: The Crossroad of Cultures, Tokyo 2005.

oči, výrazný nos a masivní rty. „Bohyně“ je mírně „poasijsktělá“, připomíná „kušánské Afrodité“, známé z bohatých hrobů na Tillya – Tepe¹⁴.

Vliv antického světa je více než zřejmý. Kentaur, umístěný ve výzdobném pásu, pohár hojnosti v rukou nahé ženské figury, girlandy – to vše je neklamnou známkou, že místo výroby těchto tkanin musíme klást do oblastí, které s ním přišly do přímého styku. Dále musíme vzít v potaz výskyt okřídlené bestie se psí hlavou, tolik populárního sogdijského Senmurva, který je jakožto výzdobný motiv v období raného středověku na hedvábných i bavlněných látkách exportovaných na východ i západ, ale také na toreutice nebo jako rytina na keramice¹⁵ apod. I fakt, že tvůrci vytkali bojovníka v typicky východních šatech, které vidíme například na soše ze Šami¹⁶ (halena, čelenka, pásek), na torzu sochy Velkého Kanišky¹⁷ (pásek), nebo na plastikách z Toprak – Kaly¹⁸ (stuha okolo čela). Všechny výše jmenované fakty mi dovolují, abych lokalizovala výrobu do Baktrie, nebo s ní sousedících severních území, spadajících pod jednu kulturní oblast.

Severní Mongolsko

V oblasti dnešního severního Mongolska sídlily v polovině 1. století n. l. kočovné kmeny Hsiung-nu. Kolem poloviny 1. století př. n. l. jsou vojenským zásahem Chanů postupně zatlačováni z území střední Asie dále na sever, dál od západních hranic čínského území a od obchodních stezek, které byly jejich častými nájezdy na určitou téměř přerušeny. Je otázkou, zda tkaniny, uvedené níže, se k těmto kmenům dostaly ještě během jejich působení v oblasti pozdějších kušánských držav nebo až po jejich přesunu do severního Mongolska v rámci darů od čínských vládců.

Noin Ula

V roce 1924 /1925 provedla Ruská geografická společnost pod vedením P. Kozlova výzkum mohylového pohřebiště v pohoří Noin Ula na severu Mongolska, zhruba 100km severně od

---

¹⁴ Sarianidi, V.: Bactrian Gold, From the Excavations of the Tillya – Tepe Necropolis in Northern Afghanistan, Kabul

¹⁵ Vyobrazení Senmurva například viz.: Kavanov, S. K.: Kultura selskich poselenii južnogo Sogda III. – VI. v. po materialam issledovanija v zoně čimkurganskogo vodočranitěliša, Taškent 1981, obr. 60.

¹⁶ Vyobrazeno například viz.: Talbot – Rice, T.: Umění Střední Asie, Praha 1973, obr. 71.

¹⁷ Vyobrazení viz.: Talbot – Rice, T.: citace výše, obr. 130.

¹⁸ Vyobrazeno viz: Nerazik, E.E., Rapoport, Ju. A.: Toprak – Kala, Dvorec, v: Trudy Chorezmijskoj archeologo – etnografičeskoj ekspedicii, XIV., Moskva 1984, obr. 67.

hlavního města Ulanbataru¹⁹. Mezi bohatým hrobovým inventářem bylo vyneseno na světlo světa množství textilií různé provenience: importy z Číny, importy ze západu, lokální produkce.

Čínské vyšívané hedvábné tkaniny z noin-ulských kurhanů detailně zpracovala E. O. Lubo – Lesničenko, naši pozornost však poutají tkaniny, jejichž původ je evidentně západní. V rámci těch se jedná o dvě, u nichž lze předpokládat jüečchijský původ, série fragmentů vyšívaných tzv. „řecko - baktrijských“ textilií, a jim analogických po technice provedení výšivky portrétů a nakonec gobelínová tkanina, jejíž původ je diskutabilní a kterou jsem do soupisu nezařadila vzhledem k silným íránským elementům a analogiím z oblasti Malé Asie.

1. tkanina s želvami a rybami (kurhan č. 6., Noin Ula)²⁰

se nacházela na stěně pohřební komory kurhanu č. 6. Je téměř totožná s druhou nástěnnou dekorativní tkaninou ze shodného hrobu, liší se pouze detaily (tkanina s rybami a ptáky, viz níže). I technika výšivky je shodná. Základem je vždy vlněná tkanina plátěné vazby s dostavou 14 x 24 nití na cm, původně purpurové barvy, dnes tmavě červené. Rozměry jsou shodné: šířka 125 cm a délka ne menší než 200 cm.

Centrální výzdobné pole tkaniny s želvami a rybami (Tab.V.) mělo šířku 47 cm. Je pokryto pravidelně se střídajícími florálními motivy: kvítky srdčitého tvaru, z nichž do čtyřech stran vyrůstají jemné lístky a nepravidelně se rozvíjející spirálovité úponky (těch bývá porůznu – minimálně dva, maximálně čtyři). Tyto kvítky, propojené spirálovitými výhonky, tvoří základní výzdobní síť, do jejichž „buněk“ jsou pak umístěny jednotlivé zoomorfí motivy.

V případě této tkaniny se jedná o znázornění vousatých želv a ryb jednoho druhu. V diagonálních pruzích je vždy jen jeden druh – želvy nebo ryby, nikdy se nestřídají. Želvy jsou zobrazeny jako při pohledu shora, ryby ve tříčtvrtečním pohledu, přičemž styl zobrazení obou je mírně variující. Některé želvy mají krunýře vyplněny motivem mnohoúhelníku, jiné mají středem krunýře veden pruh s geometrickými motivy, liší se i lemování tělíček – někdy světlé, jindy tmavé, délka krku, nohou atd. atp. To samé platí i pro vyobrazení ryb.

Toto výzdobné pole bylo orámováno 5ti výzdobnými pásy. Některé jsou vyšívání, jiné nikoliv. První pás je pokryt kontinuální výšivkou, širokou 5 cm, tvořenou florálním motivem.

¹⁹ Publikováno v: **Boroffka, G.:** Griechische Stickereien aus der Mongolei, Die Antike, 3 (1927), str. 64 – 69, **Schaeffer, H.:** Hellenistic Textiles in Northern Mongolia, AJA, XLVII (1943), str. 266 – 277, **Ruděnko, S. I.:** Kultura Chunnov i noinulinskije kurgany, Moskva – Leningrad 1962, str. 100 až 108.

²⁰ Publikováno v: **Ruděnko, S. I.:** Kultura Chunnov i noinulinskije kurgany, Moskva – Leningrad 1962, str. 100 až 102, soupis nálezů z kurhanu č. 6. tamtéž, str. 118 až 121.

Následuje obšití vlněnou tkaninou v šíři 2cm okolo celé tapisérie (dostava 13x33 nití na cm). Další bordura je široká 8 cm, tvořená výšivkou s vegetabilním motivem. Další bordura 6 cm, výšivka, spirály. Poslední bordura měří 18 cm.

Datováno do druhé poloviny prvního století př. n. l. nebo do prvního století n. l.

2. tkanina s rybami a ptáky (kurhan č. 6., Noin Ula)²¹

Na šířku měřila 125 cm, na délku 170 cm. Dostava 15 x 25 nití na cm. Vazba shodná viz výše, stejně tak jako barva podkladu.

Centrální výzdobné pole mělo 55 cm a bylo zhusta pokryto výšivkou (Tab.IV.). Základní struktury výzdoby tvoří síť, opět vytvořená kombinací florálních prvků (kvítky / rozetky, propojené navzájem spirálovitými úponky. Uvnitř čtverců se střídají tři typy výzdoby: ptáci, ryby a „rozety“, vždy se střídající po diagonálních řadách viz. výše.

Ptáci jsou zachyceni z vícera úhlů pohledu, v mnoha pohybových fázích letu, to samé platí i u ryb. Těch tentokráté nacházíme větší množství druhů, jeden silně připomíná lehce zdeformovaného delfína tak, jak byl znázorňován v antickém světě. Shodně jako v případě první tkaniny je i tato lemována množstvím bordur, někdy vyšíváných, jindy nezdobených.

O původu těchto dvou tkanin se Ruděnko domnívá, že není vyloučeno jejich mohli zhotovení v lokálních textilních dílnách, možná v Baktrii.

Obě tyto „tapisérie“ vyvolávají již od doby svého zveřejnění řadu bouřlivých diskusí mezi odbornou veřejností, stejně tak jako soubor následujících, o nichž budu mluvit níže (série tkanin s výšivkami Skytů). Osobně se domnívám, že konkrétně tyto dvě tkaniny se zoomorfními výšivkami pocházejí z oblasti severní Baktrie nebo severních držav Kušánů a to především na základě jejich dekorativního rozvržení.

Motiv sítě vyplněné zoomorfními nebo florálními motivy se objevuje na různých místech po celém antickém světě i na místech, kam přímý antický vliv nesahá. Můžeme si povšimnout, že i jezdcí z níže uvedených tkanin mají na sobě pláště zdobené tímto vzorem. Stejně tak límec tzv. „bojovníka“ z pohřebiště Sampula v západní Číně je zdobený jednoduchým síťovým ornamentem. Není nezajímavé, že i na tradičních chalátech Karakalpaků (Tab.IX., Tab.X.) a Kazachů, současných (dříve) nomádkých obyvatel Střední Asie se stále tento motiv uplatňuje. Stejně tak Kyrgyzové zdobí plstěné obklady jurt přesně rozvrženými

---

²¹ Publikováno v: **Ruděnko, S. I.:** Kultura Chunnov i noinulinskije kurgany, Moskva – Leningrad 1962, str. 102 až 105, soupis nálezu z kurhanu č. 6. tamtéž, str. 118 až 121.

geometrickými motivy, v jejichž vnitřním prostoru jsou umístěny různě transformované a rozvinuté rozety. Když přihlédneme k silnému tradicionalismu, vlastnímu nomádům všeobecně, můžeme předpokládat dlouhou tradici těchto výzdobných motivů.

Sít'ový motiv zažívá největší rozkvět v raném středověku, zhruba od konce 4. století, kdy se začíná objevovat na sasánovských tkaninách, které jsou importovány jak na západ, tak na východ. Vidíme jej i na vyobrazení hostiny, na bohatě zdobených pláštích vznešených hostů z paláce Balalyk – Tepe (Tab. XI.) a máme nepřeborné množství archeologických nálezů těchto tkanin. V sedmém a osmém století tvoří bohaté kolekce palácových textilních sbírek v Číně i na území byzantského císařství. Jedny z nejdůležitějších výrobních center ležely na místě dnešní Buchary a Zindánu (Chorezm), na místech se silnou textilní tradicí, kterou si podržely až do dnešních dní. Proslulé bucharské suzany (Tab. XIII.) jsou stále vyšívány shodným stehem (viz. Tab. XII., 1., 2.) jako tkaniny z noinulských kurhanů a jejich dekorativní rozvržení je jim také velmi blízké (Tab. XII., 3), i když již značně transformované ve vegetabilní ornamentiku.

S motivem „sít'ového mustru“ se nesetkáváme pouze na tkaninách. Oblíbený je tento výzdobný motiv i v nástěnném malířství. Tak například jej nacházíme v místnostech XY v rámci citadely na lokalitě Toprak – Kala²² (2. až 3. století), ale také na stěnách raně středověkých paláců jako je například Babatepe²³ v jižním Uzbekistánu (5. až 6. století). Pozoruhodná s hoda panuje v dekoraci látek, sloužících k obkladu stěn a jejich výmalby. Je možné předpokládat, že motiv zdobné sítě byl přejat z textilnictví nebo tomu bylo právě naopak? Na tuto otázku zatím neexistuje jednoznačná odpověď.

Jako jeden z důvodů zařazení výše popsaných tkanin do Malé Asie zaznívá i typ a zejména barva textilie, na níž jsou výšivky provedeny. Jedná se o purpurově nabarvenou vlnu a proslulá barvířská centra, která zhotovovala tuto tak netradiční barvu, ležela v Malé Asii. Jak ale víme ze zpráv antických autorů, dovážely se purpurové, zřejmě bavlněné, látky také z Indie, což dokládají i archeologické nálezy z Palmýry²⁴. Pokud by se skutečně jednalo o purpurovou tkaninu z Předního Východu, což také nelze vyloučit, není důvod klást do této

²² Vyobrazeno viz.: **Nerazik, E.E., Rapoport, Ju. A.**: Toprak – Kala, Dvorec, v: Trudy Chorezmijskoj archeologo – etnografičeskoj ekspedicii, XIV., Moskva 1984, obr.28, 5, 6, obr. 81.

²³ Publikováno a vyobrazeno v: **Němčeva, N. V.**: Raněsrednovekovaja usadba i zamok u gorodiša Babatepe na juže Uzbekistana, v: Pugačenkova, G. A.: Antičnyje i raněsrednovekyje drevnosti južnego Uzbekistana v světe novych atkrytyj Uzbekistanskoj isskustvovedskoj ekspedicii, Taškent 1989, str. 156.

²⁴ **Pfister, R.**: Nouveaux textiles de Palmyre, Découvertes par le Service des Antiquités du Haut – commissariat de la République française dans la nécropole de Palmyre (Tour Élabel), Paris 1937.

oblasti i vznik výšivek. Pohyb na Velké hedvábné stezce probíhal oběma směry a z čínských literárních pramenů vysvítá, že ze západních krajů byly dováženy barvené tkaniny i na východ.

Výše zmiňovaný styl výšivek, ornamentální rozvržení, cit pro textilní tvorbu – to vše přímo číší z obou dekorativních látek s želvami, rybami i ptáky. Není možné klást místo jejich vzniku do oblasti, jejíž textilní tradice je tak silná, že v mírně přetvořené formě, přežila až do dnešních dnů? Osobně se domnívám, že skutečně lze počítat s variantou, že by tyto „tapiserie“ byly utvořeny v oblasti Chorezmu, Sogdu nebo Baktrie, v místech, ovládaných mocí velkých Kušanů.

Následující tři textilní soubory jsem zařadila do soupisu látek baktrijského původu, jelikož je to jedna z variant, zmiňovaná badateli. Všechny tři fragmenty bývají označovány v literatuře jako tzv. „řecko - baktrijské“, ovšem bez bližšího vysvětlení tohoto termínu. Sama zatím k těmto nálezům nemám utvořený konkrétnější názor, proto se zdržím jakéhokoliv zavádějícího komentáře.

3, fragment tkaniny s jezdci (kurhan č. 25, Noin Ula)²⁵

Na tkanině (Tab. VII.) jsou dobře rozpoznatelné části čtyř koní, podání s velkou životností, krásou a expresivností. Spolu s nimi jsou tři muži, dochováni pouze částečně. Oděni jsou v haleny, na hlavou mají čapky a přes sebe přehozeny bohatě dekorované pláště. Jeden z koní nese faléru. S největší pravděpodobností se jedná o znázornění Skytů.

4, fragment tkaniny s portrétem muže (kurhan č. 25, Noin Ula)²⁶

Na malém fragmentu látky (Tab. VI.) je vyšita hlava muže s knírkem, a viditelnými dvěma prameny vlasů. Možná se jedná o vyobrazení urozeného Skytha, na základě podobnosti s fragmentem sochy (hlavy) z Begramu, která je někdy označována termínem „noble Barbarian“. Phyllis Ackerman²⁷ poukazuje na podobnost s portréty na parthských mincích.

---

²⁵ Publikováno v: **Ruděnko, S. I.**: Kultura Chunnov i noinulinskije kurgany, Moskva – Leningrad 1962, str. 105, soupis nálezů z kurhanu č. 6. tamtéž, str. 118 – 121.

²⁶ Publikováno v: **Ruděnko, S. I.**: citace výše, str. 105, soupis nálezů z kurhanu č. 25 tamtéž, str. 122 - 123.

²⁷ Viz: **Schaefer, H.**: Hellenistic Textiles in Northern Mongolia, AJA, 47 (1943), str. 266 – 277.

Podle mínění Schaefera²⁸ je možná spojitost jak s iránským prostředím, tak s prostředím čistě helénistickým, protože obě tkaniny vykazují zmiňované prvky.

5, fragmenty tkaniny s vlysem s Erotky (kurhan č. 25, Noin Ula)²⁹

Další ze skupiny noin ulských tkanin je množství fragmentů (Tab. VIII.) jedné textilie s vyobrazením vlysu s Putti různě vyzbrojenými. Mezi nimi vidíme v jednom případě gryfa, ve druhém ptáka, zasazení jsou do různě rozvinutých florálních úponků.

Na základě výše zmiňovaných nálezů fragmentů tkanin, ať už větších či menších, a jejich rozboru si můžeme utvořit alespoň částečnou představu o druhu materiálu, typu zpracování, typu výzdoby atd. apod., jaký byl užíván v mnou sledované oblasti. V propojení s archeologickými nálezy sloužícími k textilní výrobě z jednotlivých lokalit, jako jsou například přesleny, závaží aj. je náš obraz o něco více kompletnější. V další části studie se budu zabývat právě touto problematikou a pokusím se podat alespoň základní přehled o textilní výrobě a následně i produkci v severní Baktrii v období vlády Velkých kušánů.

---

²⁸ Viz: **Schaefer, H.:** citace výše.

²⁹ Publikováno v: **Ruděnko, S. I.:** Kultura Chunnov i noinulinskije kurgany, Moskva – Leningrad 1962 str. 106, soupis nálezů z kurhanu č. 25. tamtéž, str. 122 - 123 .

3.2. Materiál

Na základě výše jmenovaných archeologických nálezů textilií bylo možno vyčlenit tyto materiály, užívané při výrobě tkanin. Jsou to materiály jak rostlinného tak živočišného původu.

1. materiály rostlinného původu:

Bavlna

Bavlník (*Gossypium*)

je rod zahrnující asi 40 druhů dvouděložných rostlin z čeledi slézovitých. Jsou to tropické nebo subtropické rostliny s velkými žlutými, později nachovými květy. Některé druhy se pěstují pro vlákna ze semen, ze kterých se vyrábí textilní vlákno - bavlna. Bavlníky jsou keře, podle druhu 1,5 - 3 m vysoké.

Semena bavlníku rostou v tobolekách, porostlá bílým chmýřím, ze kterých se bavlna vyrábí. Pro výrobu bavlny se pěstují především tři základní druhy: bavlník keřovitý (*Gossypium barbadense L.*), bavlník srstnatý (*Gossypium hirsutum L.*), bavlník bylinný (*Gossypium herbaceum L.*). Dále je užíván bavlník stromový (*Gossypium arboreum L.*) a mnoho dalších. Jelikož je první uvedený domovskou rostlinou Ameriky, lze předpokládat užití bavlníku bylinného a srstnatého pro výrobu tkanin ve střední Asii.

S bavlněnými látkami se setkáváme v oblasti střední Asie už za období Kušanů, mohutný rozmach v textilnictví však zažívá až v období raného středověku, nejdříve v období 4. až 5. století, poté v 7. až 8. století. Tehdy jsou bavlněné tkaniny importovány až do Číny. Bohatý nálezový soubor bavlněných tkanin z ferganských mohyl vedly autora³⁰ publikace k domněnce, že oblast ferganského údolí byla centrem pěstování této plodiny a základem pro vývoz již zhotovených textilií dále na východ.

Len

Len užitkový (*Linum usitatissimum*)

Jednoletá (zřídka dvouletá), až 150 cm vysoká bylina. Má dlouhý, tenký kořen a přímou, oblou, hustě listnatou a nahoře větvenou lodyhu. Listy jsou až 3 cm dlouhé, čárkovitě kopinaté, špičaté, celokrajné a třínervné. Dlouze stopkaté květy sestavené do jednostranných

---

³⁰ Litvinskij, V. A.: cit. výše.

jehlanů jsou pravidelné a často až 1,5 cm široké. Mají pětičetnou, bleděmodrou nebo nafialovělou korunu.

Len se rozděluje podle užitkovosti na přádný, s dlouhými nevětvenými stonky, poskytující lýková vlákna, která jsou uložena ve svazcích pod kůrou stonků, a olejopřádný s větveným stonkem. Poskytuje kratší vlákna, ale má větší procento semen.

Při správném máčení jsou vlákna bílá. Barvitelnost v porovnání s jinými rostlinnými vlákny je horší. Tkanina vyrobená ze lnu brzo ztrácí tvar.

Z archeologických nálezů ve střední Asii je len zastoupen minimálně, a pokud ano, jako je tomu v případě fragmentů provazů z Toprak – Kaly nebo několika nálezů z mohyl západní Fergany (viz popis techniky pletení provazů níže), je použit na předměty určené k hospodářským účelům než dekorativním.

2. materiály živočišného původu:

Vlna

Živočišné vlákno, které se získává ze zvířecích chlupů a srsti. Vlákno má výborné tepelně izolační vlastnosti. Ovčí vlna tvoří souvislou vrstvu, tzv. rouno, získanou stříhem ovcí. Kozí srst také patří mezi hojně využívané suroviny k výrobě tkanin, nejčastěji se používá k výrobě plsti. Zpracování vlny z velbloudů, kteří se v této oblasti vyskytovali, také není vyloučeno.

Vlna je nejčastěji používanou surovinou pro výrobu a dekoraci tkanin. Všechny tkaniny z noin – ulských kurhanů byly zhotoveny z velmi jemně napředených vlněných nití a byly jimi i vyšívány. Také největší část nálezů z Toprak – Kaly tvořily vlněné „koberce“.

Hedvábí

Je bílkovinný výměšek snovacích žláz housenek bource morušového, který na vzduchu tuhne v dvojvlákno.

Bourec morušový (*Bombyx mori* L.) byl vyšlechtěn z divoce žijícího druhu *Bombyx mandarina* a od té doby vznikla šlechtěním celá řada odrůd a zeměpisných ras (hybridů) bourců morušových. Nenápadně zbarvený motýl má v rozpětí křídel kolem 4 cm, nepříjemná potravu, proto žije pouze několik dní. Samička klade 300-500 vajíček, ta jsou nejprve žlutá a později tmavnou. Housenky, které se z nich líhnou, se živí výhradně listím moruše bílé nebo černé (*Morus alba*, *Morus nigra*), jedná se tedy o tzv. monofágní hmyz. Vývoj housenek trvá asi 35 dnů a má pět instarů (vývojových stadií, z nichž každé je zakončeno svlékáním). Za tuto dobu housenka vyroste na 25 - 30násobek své délky a hmotnost zvýší sedm- až devěttisíckrát. Plně vyvinutá, dorostlá housenka se začne kuklit. Z párových slinných žláz

vylučuje tekutinu, která na vzduchu tuhne, čímž vzniká tenké hedvábné vlákno. Jím se opřádá tak dlouho, až vytvoří pevný pružný zámotek - kokon. Ten je svrchu ještě opředen jemnými vláčkénky, tzv. bourovinou.

Hedvábné vlákno lze také získat z divoce rostoucího hedvábovníku dubového (čínský, japonský, indický). Hedvábí z těchto rostlin se dnes označuje termínem *tussah*.

Charakteristické vlastnosti hedvábného vlákna jsou barva, lesk a omak. Hedvábné vlákno špatně vodí teplo. Pro oděv je tato vlastnost ideální, neboť vlákno má schopnost vyrovnávat klimatické výkyvy: v létě má chladivý efekt a efekt opačný, tedy hřejivý, má v zimě.

Hedvábné vlákno je nejpevnější textilní surovinou. Hedvábná nit má pevnost odporu v tahu srovnatelnou s ocelovým drátem stejné tloušťky. Nit o průměru 1 mm² snese zatížení až 50 kg. Hedvábná vlákna mají nejvyšší tažnou sílu ze všech známých přírodních vláken. Bez přetržení je lze natáhnout o sedminu až pětinu původní délky.

V centrální Asii jsou nálezy starých látek velmi vzácné, zvláště pak hedvábí. Všechny pozůstatky jednobarevných hedvábných textilií nalezených v oblasti na pravém břehu Amudarji a datované do přelomu letopočtů byly označeny výzkumníky za čínský dovoz.

V 70. letech byl nalezen fragment tkaniny, datované do poloviny druhého tisíciletí před Kristem. Pocházela ze sídliště kultury Sapallitepe v Surchandarjském regionu na jihu Uzbekistánu. Látka byla nalezena při odkrytí ženského pohřbu a byla po studii specialistů označena za hedvábí. Dále, podle Askarova, se částečně uchovala větev s lístky morušovníku na látce ležící v oblasti hrudi.

Tento unikátní nález potvrdil Askarovi³¹ teorii, že populace staré Centrální Asie začala nezávisle rozvíjet hedvábnictví, přibližně v tu samou dobu jako Číňané v Yinské epoše. Pozdější studie nálezů pocházejících z Sapallitepe však ukázaly, že minerální pozůstatky vláken (příze) z výše uvedené látky byly vyráběny z rostlinných vláken, možná divokého hedvábníku.

Jak ukázaly tyto rozbory, není v současné době žádný důvod k tomu myslet si, že ve střední Asii bylo rozvíjeno hedvábnictví v takto časném období.

Další zpracování hedvábného vlákna baktrijskými řemeslníky, například jeho spřádání a tkání, však předpokládat můžeme. Z literárních pramenů víme, docházelo k importu surových vláken na východ, například při placení tributů nebo v rámci svatebních darů. Kupříkladu,

---

³¹ Ústní sdělení Askarova autorce článku viz.: **Lyovuškina, S. V.:** On the History of Sericulture in Central Asia, S. R. A. A., IV (1995/96), str. 143 – 150.

když byla vyvdávána čínská princezna v první polovině 1. století na sever ke kmenům Hsiung – nu, kronika Hou Han Schu zmiňuje celkem 77 oděvů, 8000 kusů zlatem vyšíváných hedvábných látek, hedvábné látky s vetkávaným florálním dekorem, další kusy tkanin a 6000 liber surového hebvábí jako výčet jednoho z darů. Diplomatické styky s Velkými Kušány probíhaly na podobné úrovni, není tedy důvod vyloučit dovoz hedvábí ještě v nezpracované formě do Baktrie³².

---

³² Viz.: **Boroffka, G.:** Griechische Stickereien aus der Mongolei, Die, 3 (1927), str. 64 – 69.

3.3. Textilní výroba

1. získávání a předení přírodních vláken: vlna, len, bavlna

Již od pradávna se ženy staraly o ošacení své rodiny. Spřádaly hrubší nitě a tkaly teplé látky pro chladnější období roku, stejně tak jako tenké kvalitní nitě a tkaniny na léto a pro slavnostnější příležitosti, které zdobily výšivkami nebo rozmanitými aplikacemi. Pro tato zpracování jim dobře sloužily různé předměty, které jsou hojným archeologickým materiálem, nacházejícím se na sídlištích nebo v hrobových kontextech, kde nám mimo jiné vypovídají i o jiném rozměru než jen o tom praktickém. Byla to tkalcovská závaží, vochle, nůžky, tkací mečíky, přesleny, jehly aj.

Aby však mohly být látky utkány, bylo potřeba připravit surovinu – vlnu, len, konopí atd. do podoby, která byla pro proces tkaní použitelná. Podle toho, jestli se jednalo o materiál živočišného (vlna, vlasy, chlupy) nebo rostlinného (len, konopí, kopřivy) původu se stříhal, pral, cupoval, upravoval máčením, vochlováním atd. až k procesu předení. Tento postup, při němž je ze surové vlny nebo koudele připravena nit vhodná k natažení osnovy, tvořil drtivou většinu práce všech žen a představoval také největší část tvorby samotné textilie. K tomu bylo potřeba vřetena , přeslice a dalších předmětů.

Vřeteno se skládá ze dřívku, na němž je na jedné straně nasazen přeslen, setrvačnick, a druhá je opatřená zářezem (ne vždy). Umístění přeslenu i zářezu se lišilo geograficky, vycházelo z místních tradic – tak například v Řecku (a tím jsou míněny i oblasti Řeky osídlené), byl přeslen navlečen na spodní části vřetena, kdežto v Egyptě, na Kypru a v části Malé Asie se přeslen i háček nacházely v části horní.

Jaké bylo tedy vřeteno používané ve střední Asii za kušánského období? Pro hodnověrnou rekonstrukci neexistují žádné ikonografické prameny, jak je známe z oblastí antického světa a přímé archeologické nálezy jsou minimální a vesměs se vztahují k oblastí obývané jiným etnikem (Skýtové). Dochovalo se nám několik vřeten ve skýtských mohylách černomořské oblasti³³, ta však pocházejí z řecké oblasti a pravděpodobně byla ke Skytům dopravena. Jedná se o složitě profilované tyče kruhového průřezu, ve středu se mírně rozšiřující. Dalším typem jsou jednoduché dřevěné tyče kruhového průřezu³⁴.

---

³³ **Jakovenko, V. E.:** Skythische Spindeln, Gold der Steppe, Archäologie der Ukraine, Archäologisches Landesmuseum der Christian – Alberts – Universität, Schleswig 1991

³⁴ **Strelnik, M. O., Chomčík, M. A.:** Pro tehnologiji prjadinja za antičnoji dobi v Nadčornomorji, Archeologija 1(2005), Kyjiv, str. 70 – 75

Ojedinelé jsou nálezy z mohyl v oblasti západní Fergany, kde byly nalezeny dva dřevěné dříky kruhového průřezu, nahoře zakončené trojstranným hrotem. V. A. Livinskij je rekonstruuje jako vřetena³⁵. Jejich velikost se pohybovala okolo 25cm.

Pokud bychom přihlédli k etnografickým paralelám, ve střední Asii jsou používány dva typy vřeten. První typ má přeslen umístěn na spodní části dříku a zářez v horní, těsně pod zakončením. Vlákno se uváže pod přeslenem na dřík, ovine kolem dříku a zachytí do zářezu tak, aby neprokluzovalo při vlastním procesu předení (Tab.XIV., XV.).

Druhý typ má přeslen i zářez umístěn v horní části dříku, vlákno se upevní pod setrvačnickem a zachytí do zářezu (Tab. XV.).

Proces předení pomocí tohoto vřetena jsem měla možnost pozorovat během pobytu v jižním Uzbekistánu ve vesnici Saitabád, která leží v blízkosti zkoumané lokality Džandavláttepa. Skupina místních žen se dvě odpoledne věnovala spřádání ovčí vlny a tkaní „koberce“ na horizontálním tkalcovském stavu. Po upevnění vlákna k vřetenu je roztočila a rukou vytahovala z chuchvalce vlny, ležící v klíně, další vlákna, které se setrvačností spředla do pevné nitě. Poté zastavily točící se vřeteno a hotovou nit navinuly na spodní část dříku, pod přeslen. Po určité době, až bylo napředené nitě na dříku velké množství, přeslen sňaly a vřeteno rotovalo pomocí váhy vlny, na něm namotané.

Dříky vřetena byla v minulosti nejčastěji ze dřeva nebo kosti, dnes (pokud) jsou užívána v zapadlých venkovských oblastech Evropy i Asie dřevěná, o velikosti do 35 cm (Tab., obr.). Nálezy přeslenů z lokality Džandavláttepa měly perforovány vertikální otvory, kterými byly navlečeny na dříky. Ty se pohybují v rozmezí od 0,4 do 0,9 cm. V průměru však mají 0,6 cm, tz., že stejného rozměru byl i dřík v místě, kde byl setrvačnick navlečen. Aby nepropadl, musel se dřík mírně rozšiřovat, plně by stačilo na 0,7 až 0,8 cm. Jaká však byla délka vřetena? Litvinskij je rekonstruuje na 25 cm, etnografické paralely se pohybují ve velikostech do 35 cm. V poměru k šířce perforovaného otvoru a rozměrům užitého přeslenu se dostáváme k délce okolo 30cm.

Přesleny byly vyráběny nejčastěji z hlíny, ať už pálené nebo nepálené, z kamene, dřeva, kosti, různých tvarů. Pro bližší chronologické datování se nehodí, neboť jejich variabilita je značná, ale lze si díky jejich rozměrům utvořit přehled o typu nití (přádlena díky hmotnosti setrvačnicku napředla nitě tenčí nebo naopak hrubší), které byly jejich prostřednictvím tvořeny, a materiálu, z něhož byly získány (vlna, len, konopí atd).

---

³⁵ Litvinskij, V. A.: Orudija truda i utvary iz mogilnikov zapadnoj Fergany, Moskva 1978, Tab. 13, obr.19, 20.

Vřeteno sloužilo tedy k vytvoření nitě ze surové vlny nebo koudele. Z chomáče suroviny byl vytážen a rukou připraven kousek nitě, který byl navázán pod přeslen a zachycen do zářezu, aby neprokluzoval. Poté se roztočilo vřeteno, které si svou rotaci udržovalo pomocí setrvačnicku (přeslenu), vytahovalo a kroutilo nit z vlny, přichycené většinou na přeslici, nebo volně položené na rameni nebo na kolenou. Vřeteno mohlo být roztočeno dvěma směry – podle nich se určuje, jestli je nit zkroucena „napravo“ nebo „nalevo“ (torze). Kombinace opačných torzí při tkaní mohla vytvářet dojem plastického vzorování výsledné tkaniny. Šířka nitě byla dále upravována rukou přadleny, nebo mohlo být „skáno“ několik nití (většinou dvě až tři) dohromady Ženy předly v sedě, nebo ve stoje, ale také při chůzi.

Jak bylo řečeno výše, surovina pro předení se mohla upevňovat na přeslici. Ta bývala nejčastěji ze dřeva. Mohla mít formu kratší tyče, přidržované v podpaždí, nebo jako samostatně stojící, dlouhá tyč zasazená do stojanu. Z etnografických paralel víme, že takováto přeslice se nejvíce užívala při zpracování lnu. Žádný nález přeslice nebyl z mnou sledovaného období v dané oblasti nalezen. Nutno podotknout, že, jak jsme viděli výše, len nebyl příliš rozšířenou surovinou pro textilní výrobu.

Dalším předmětem, užívaným pro zpracování vlny v nit, je kostěná jehlice s rozříznutou hlavicí. Sloužila k uhlazení již napředené nitě. Jeden kompletní exemplář a jeden fragment byly nalezeny v sektoru 7 na lokalitě Džandavláttepa (viz. kapitola 7.0. Katalog, inv. č. Džt.03.7D009.II., Džt.04.9C022.II., Tab. XVI., 2), analogické kusy z lokality Toprak – Kala v chorezmijské oblasti.

Je všeobecně známo, že předení zabírá drtivou většinu času z tvorby tkaniny. Ženy se ostatně této činnosti věnovaly v každou vhodnou dobu, při jakékoliv příležitosti, která jim to dovolila. Pokud přihlédneme k dostavě nití, které se různí podle materiálu, z něž jsou látky utkány, můžeme se pokusit o odhad doby, kterou žena potřebovala k výrobě tkaniny o velikosti 1 metr čtvereční³⁶.

Bavlněné látky, nalezené v západoferganských kurhanech, mají dostavu od 7 x 12 po 14 x 16 nití na cm čtvereční. V průměru se pohybují okolo 10 x 12 nití na cm čtvereční. Na látku o rozměrech 1 x 1 m to znamená upříst nit o délce 2,2 km. Pokud počítáme, že přadlena zhotoví 1 m nitě za 0,5 minuty, poté představuje tato délka 15,5 hodin čistého času práce. Nesmíme zapomínat na to, že předení nebylo jedinou ženskou prací dne. Pokud se jí věnovala v průměru pět hodin denně, poté upředla nit na utkání metru látky za 3 dny.

---

³⁶ Výpočet doby zhotovení tkaniny na základě experimentálního pokusu viz.: **Juláková, B., Hornofová, M.:** Experimentální výroba textilu středověkou metodou, R. E. A., 1 (2000), str. 143– 144.

Vlněné látky, které známe z noinulských kurhanů, měly dostavu 8 x 36 do 13 x 33 nití na cm čtvereční. Pokud počítáme s druhým údajem, 13 x 33 nití na cm čtvereční, poté na látku 1 x 1m bylo potřeba 4,6 km nitě. Při výše uvedené rychlosti to znamená 38, 5 hodin čisté práce, tz. zhruba 7 a půl dne.

Je potřeba si uvědomit, že nám známé údaje, konkrétně vlněných tkanin, jsou špičkové výtvoř, které pravděpodobně s běžnou produkcí určenou k dennímu použití neměla mnoho společného. Zde se pravděpodobně setkáváme s tvorbou specializované dílny.

2. získávání a spřádání hedvábí

Spřádání hedvábí je od předchozího zpracování vláken rostlinného původu rozdílné, a je k němu potřeba jiných nástrojů, proto je mu věnována samostatná kapitola. V centrální Asii jsou nálezy starých látek velmi vzácné, zvláště pak těch hedvábných. Ačkoliv se někteří badatelé domnívají, že obyvatelé této oblasti objevili tajemství výroby hedvábí ve stejné době, jako v Číně, neexistují pro to jakékoliv přímé doklady. Všechny pozůstatky hedvábných textilií nalezených v oblasti na pravém břehu Amudarji a datované do počátku letopočtu jsou tedy označeny jako čínský dovoz. Ačkoliv nemůžeme předpokládat chov bource morušového, můžeme předpokládat zpracování hedvábí jako suroviny.

Kokony se sbírají 8-10 dní po zakuklení a suší se vzduchem při 80 - 85 °C, tím se usmrtí kukla uvnitř (kdyby se vylíhl motýl, poškodil by zámotek). Kokony se pak máčejí v teplé vodě, kde se rozpustí bílkoviny slepující zámotek, a uvolněné hedvábné vlákno, které není nutné spřádat, se navíjí a dále zpracovává. Celková délka hedvábného vlákna z jednoho kokonu je až 2000 metrů. To je zdánlivě hodně, ale vlákno je neuvěřitelně tenké, na výrobu látek je ho proto třeba obrovské množství - na 12 kg hedvábné tkaniny je to 100 kg kokonů což představuje 70 000 housenek, které za svůj život spořádají dvě tuny morušového listí.

Vlákna z kokonů bource jsou získávána speciálním postupem, protože jsou velmi dlouhá, silná, elastická ale také tenká. Proto bývá splétáno 5-40 vláken do jednoho vlákna a navíjeno na cívku. Nejprve jsou kokony vařeny v míse a jsou míchány kruhovým pohybem metličkou na jejíž větévky se zachycují konce vláken z kokonů. Požadovaný počet vláken je spojen dohromady a provlečen přes otvor, ve kterém jsou vlákna stmeleny malým množstvím sericinu obtočeným doleva vytvářejíc tak jednotné vlákno. Dále je vlákno vedeno systémem jednotek až k cívce. Nejvíce zajímavým detailem je otvor podobající se oku. Nějaký čas byly v Číně a středověké Evropě používány ke stejnému účelu mince s dírou uprostřed, se zvýšením objemu hedvábné produkce byly tyto objímky vyráběny z tvrdého kamene (např. achátu). Byly připevněny na kovovou tyč a upevněny k podkladu.

Mezi funkčně nedefinované archeologické nálezy, nalezené při výzkumu lokality Chalčajan, řízené UzAE, patří malá lidská ruka³⁷ (okolo 6,5 cm dlouhá) vyrobená ze slonoviny a připevněna ke kovové tyči (Tab. XIV., 1). Prsty pravé ruky byly v takové pozici aby vytvořily otvor, dlaň a prsty se stále dotýkaly vláken které procházely. Předmět ve tvaru ruky měl pravděpodobně funkci ochrany před zlou mocí. Pěstování bource a navíjení kokonů v domácích podmínkách je velmi nevypočitatelné a pracné. Úspěch závisí na mnoha příznivých okolnostech, zvláště je nežádoucí přítomnost cizích osob během navíjení.

Tento nálezy byl proveden v roce 1963 během vykopávek z místnosti paláce z části osídlení lokality Chalčajan, severozápadně od Surchandarjského regionu v chronologických vrstvách datovaných do začátku našeho letopočtu. Zřejmě z důvodu neznámého účelu tento nálezy nebyl publikován ve známé práci Pugačenkové³⁸. Útlá lidská ruka vyrobená ze slonoviny může sloužit jako důkaz toho že v prvních stoletích našeho letopočtu v oblasti severní Baktrie byly palácové dílny, ve kterých se spřádaly hedvábné nitě a z nich byly tkány látky.

Délka vlákna se pohybuje od 400 do 1200m. Při zpracování se slučuje vlákno z několika kokonů (5 až 6). Získané rezné hedvábné se nazývá grěž, dále upravováno.

Předně mohlo (ale také nemuselo) být zbaveno pozůstatků přirozeného klihu, jež pojil vlákna do tvaru kokonu. Toho bylo zbaveno dalším máčením a vyvářením. Hedvábné vlákno se proto vyváří buď v extrémě horké vodě nebo vodě teplé s mýdelným roztokem. Právě tato fáze úpravy propůjčuje hedvábnému saténu jeho perleťový lesk a charakteristický omak. Pokud nebyl klich zcela odstraněn, hovoříme o tzv. „surovém“ hedvábné.

Po odstranění pojiva mohlo být vlákno spřádáno, tz. mírně krouceno, pomocí vřetene. U většiny tkanin se však setkáváme s tím, že vlákna takto upravována nebyla.

---

³⁷ Publikováno v: **Lyovuškina, S. V.:** On the History of Sericulture in Central Asia, S. R. A. A., IV (1995/96), str. 143 – 150

³⁸ **Pugačenkova, G. A.:** Chalčajan, Taškent 1966

3. tkaní

V okamžiku, kdy byla surovina napředena, mohlo být přikročeno k jejímu dalšímu zpracování. Nit byla odmotána z vřetena a byly vytvořeny klubka. Pomocí snovadla nebo bez, byla natažena osnova na tkalcovský stav podle toho, jaký typ tkaniny měl být vytvořen. Na základě níže uvedených typů vazeb a archeologických nálezů tkalcovských nástrojů a pomůcek se pokusím o rekonstrukci typu tkalcovského stavu, který mohl být používán ve střední Asii za Kušánů.

Typy tkanin / vazeb

Vazba tkaniny je způsob vzájemného provázání osnovních a útkových nití. Rozlišujeme tři základní vazby a všechny tyto jsou nám známy i z kušánského období. Jedná se o vazbu plátnovou, keprovou a atlasou, které se uplatňují buď samostatně, nebo jsou základem pro složitější vazby.

Z archeologických nálezů, uvedených výše (kapitola XY.), tkanin dochovaných, ať už na území vlastní severní Baktrie, nebo jí přiřazených jakožto země původu, vysvítá, že nejčastěji užívanou vazbou byla jednoduchá plátěná vazba, po ní následuje vazba keprová, vzácnější je vazba atlasová.

Plátnová vazba

Jedná se o nejjednodušší a tím pádem i nejpoužívanější vazbu. Je oboustranná, ve střídě vazby má dvě osnovní nitě a dvě útkové. Při procesu tkaní je útková nit vedena střídavě nad jednu a pod jednu osnovní nit. V další řadě se tyto vazné body prostřídají a osnovní nit, která byla nad útkem, bude pod ním a naopak.

V této vazbě provedeny i goblénové tkaniny.

Keprová vazba

Keprové vazby mají nad sebou několik útků, které se v okrajích s osnovními nitěmi nestejně provazují. Proto jsou okraje posíleny plátnovou vazbou.

Nejmenší keprovou vazbou je kepr třívazný útkový nebo také osnovní. Dále pak může být kepr levého nebo pravého směru, podle toho, na kterou stranu ubíhá vzorování.

Ve střídě vazby jsou tři nitě osnovní a tři nitě útkové. Šikmý řádek se tvoří tak, že útek je protkán přes dvě a pod jednu osnovní nit. V další řadě je provázání posunuto o jednu osnovní nit.

V keprové vazbě při použití hedvábí nebo vlny vzniká serž.

Atlasová vazba

Tkaniny s atlasovou vazbou se vyznačují hladkým povrchem s nevýrazným šikmým řádkováním ve více směrech. Vazné body jsou pravidelně rozloženy, ale vzájemně se nedotýkají, na rozdíl od keprů. Základní atlasové vazby jsou útkové nebo osnovní, podle toho, jaké nitě převládají na lící straně.

Nejmenší atlas, který lze sestavit, je atlas pětivazný. Útkový atlas pětivazný vzniká tak, že ve střídě vazby se nad útek zvedá jedna nit osnovní, ostatní zůstávají pod útkem. Osnovní atlas pětivazný vzniká tím, že ve střídě vazby je pod útkem jenom jedna osnovní nit, ostatní jsou nad útkem.

Výšivky

Nálezy výšivkami ozdobených tkanin jsou časté. Nejčastěji používaným materiálem je velmi jemně napředaná vlna (od 20 do 40 mikronů, Noin Ula) nebo tenké drátky z drahých kovů (Toprak – Kala). Setkáváme se se dvěma druhy stehů.

V první řadě je to polychromní výšivka, tzv. „*opus anglicum*“ (Noin Ula)– na podklad se položí jemné mírně spředené nitě a přichytí se k němu jemnými nitkami. Tento typ je i v současné době používán na území Uzbekistánu při tvorbě dekorativních závěsů na stěnu, tzv. *suzan*.

Dalším druhem stehu, se kterým se setkáváme, je tzv. *lístkový steh* (Toprak – Kala).

Provazy

Nálezy z Ferganské doliny a z lokality Toprak – Kala nám ukazují několik druhů provazů nebo tkanic, vyráběných částečně ze lnu anebo z bavlny. Pleteny byly od tří do dvanácti nití jako plastické provazy nebo ploché tkanice.

4. typy tkalcovských stavů

Žádný intaktní tkalcovský stav se nám bohužel jako archeologický pramen nedochoval. Při rekonstrukci typu tkalcovského stavu, jaký byl užíván v centrální Asii v kušánské periodě, musíme tudíž vycházet z nálezů, které jsou s tkalcovskou činností spojené, jako jsou například tkalcovská závaží různých typů, a hledat paralely v minulosti užívaných stavech dané oblasti. Jsou však druhy stavů a textilních technik, které po sobě nezanechávají žádné stopy, protože k nim další dodatky než je jejich dřevěná konstrukce, není zapotřebí. Jsou to typy, které budou popsány níže, tzv. horizontální tkalcovský stav, destičkový stávek a stav na pletení rohoží, které jsou pro svou jednoduchost užívány dodnes a jejichž užití nemůžeme zcela vyloučit.

Horizontální tkalcovský stav

je všeobecně uváděn jako nejstarší z tkalcovských stavů, dodnes je užíván, zejména nomádskými společnostmi v centrální Asii, na Sibiři, ale také na Předním Východě a v některých oblastech Afriky. Jeho základ je tvořen dvěma základními tyčemi, upevněnými k pevnému podkladu, většinou zemi, mezi kterými je natažena osnova. Jedna řada osnovních nití je navázána k pohyblivému brdu. Prošlup pro vedení útku, a tím tkaní, je tvořen pomocí jednoho nebo několika prohozních břevn (viz. technický slovníček).

Pro střední Asii jsou typické dva druhy těchto pozemních horizontálních stavů, lišících se svou konstrukcí.

První typ (Tab. XVIII., 1) jsem měla možnost shlédnout ve vesnici Saitabád. Tkaly na něm místní ženy jednoduchý pruhovaný „koberec“. Základní kostru tvořila jednoduchá obdélná tyč, připevněná k zemi a na druhém konci kolík. Mezi tyto dva předměty byla natažena osnova, která byla na straně jedné uvázána ke kolíku (všechny osnovní nitě dohromady) a na straně druhé protažena okolo tyče a vypnuta. Aby mohlo dojít ke křížení osnovních nití, musely být od sebe odděleny. Tuto funkci z jedné poloviny tvořila již zmiňovaná tyč, kolem níž se nitě obtáčely (viz. obr.), na straně druhé, se však osnovy spojovaly v jednu díky uvázání ke kolíku. V této části byla použita jednoduchá tyč kruhového průřezu, která byla propletena osnovními nitěmi a oddělila je (viz. obr.) na dvě poloviny – „horní“ a „dolní“. Funkci brda přejímá jednoduchá konstrukce vyrobená ze dřeva: tyč upevněná na vidlicovitých „nožkách“, na kterou byla navázána jedna polovina osnovních nití. Prošlup se vytvořil pomocní prohozního ramene.

Druhý typ (Tab. XVII., Tab. XVIII., 2) se konstrukčně mírně liší. Základem jsou opět na jedné straně jednoduchá tyč upevněná k zemi, nebo ke kolíkům, mírně ji nad zem vyvyšujícím, a kůl na straně druhé, mezi které je shodným způsobem natažena osnova, shodně oddělená tyčí (viz. výše). Brdo je zde upevněno provazy k jakési trojnožce, která je postavena zhruba nad polovinou stavu. Na ně je navázána polovina osnovních nití. Prošlup opět tvoří dřevěné prohozní rameno.

K těmto typům tkalcovského stavu jsou přidávány další prohozní ramena a jednoduché tyče podle toho, o jakou vazbu nebo jak složitý vzor má jít.

Všeobecně se dá říci, že tkaniny, vyrobené na tomto typu stavu bývají jednoduché plátěné vazby, obzvláštěněné mohou být více či méně složitými geometrickými vytkávanými motivy. Šířka látek bývá maximálně jeden metr. Je to z toho důvodu, že stav bývá vesměs obsluhován jednou osobou, která nad ním dřepí nebo sedí na menší stoličce.

Jedná se o poměrně prostor zabírající tkalcovský stav, na němž se pracuje vždy venku. Pokud byl používán v kušánské době, musíme počítat s tím, že byl s největší pravděpodobností stavěn na dvoře. Vzhledem k jeho rozměrům si jej však na ne příliš rozsáhlých dvorcích kušánských sídlišť nedovedu představit. Pokud byl používán, dělo se tak spíše na venkově a rozhodně ne v prostorově omezených městských obytných komplexech.

Vertikální tkalcovský stav

tvořený dvěma vertikálními tyčemi (postranicemi) a dvěma transverzálními. Upevněn mohl být buď přímo zapuštěním do země, opřením o stěnu, nebo byl vybaven stojanem, poté stál samostatně. Osnova byla napnuta závažími různých tvarů (pyramidální, kruhové atd.). Křížení osnovních nití docházelo upevněním jedněch k brdové přičce a druhých k závažím, které byly většinou z hlíny (pálená i nepálená), ale také z kamene. Takto vzniklým prošlupem byl protažen útek (viz. technický slovníček výše).

Existenci tohoto typu stavu nám dokládají četné nálezy různých druhů tkalcovských závaží z kušánských sídlišť. Celý soubor jich nacházíme i v rámci dolního města na lokalitě Džandavlátpepa. Z etnografických paralel si můžeme uvést afghánské vertikální tkalcovské stavy, na nichž se na venkově dosud pracuje.

Jedná se o typ tkalcovského stavu, který byl a je prostorově méně náročný než předchozí. Pracovat na něm mohla jedna i více osob uvnitř domu, ale také v případě potřeby na dvoře. Také umožňuje dosažení větší šířky látek, zvláště, pokud je obsluhován více lidma.

Tzv. gobelínový (rámový) tkalcovský stav

Dalším typem tkalcovského stavu, po němž nezůstávají archeologickými metodami zachytitelné stopy je rámový tkalcovský stav. Vzhledem k četnosti nálezů tkanin gobelínového typu můžeme předpokládat jeho existenci.

Jedná se o vertikální tkalcovský stav, osnova nebyla zatížena závažími, ale upevněna k oběma horizontálním tyčím. Prošlupu se docílilo použitím prohozního ramena a navázáním jedné řady osnovních nití na pohyblivé brdo (viz. technický slovníček výše). Dosahuje různých rozměrů, podle typu tkanin, které na něm měly být vyhotoveny, ať už užité nebo i dekorativní (tapisérie, koberce).

Destičkový stávek

Ačkoliv se jedná o tzv. předtkalcovskou techniku, je a byla rozšířena v celé Evropě i Asii od doby bronzové. Princip tkání³⁹ spočívá v prohazování útku prošlupem, který vzniká otáčením karetek (destiček) kolem osy doleva nebo doprava, při němž se osnovní nitě skrucují a vytvářejí šňůrky stejné šířky. Vzorování, při němž je užito až několik stovek destiček, může dosáhnout efektních výsledků. Povrchová úprava tkaniny, vyhotovené na karetkovém stávku, připomíná zešíkmenou keprovou vazbu. Tkanice zhotovené touto technikou jsou velmi pevné a pružné.

Základním nástrojem je karetk (destička) v rozích provrtaná. Nejčastěji bývá čtverhranná, ale může být i vícehranná. Do provrtaných dírek se navlékají osnovní nitě. Destičky byly vyráběny vesměs z organických materiálů, jako je dřevo a kost. Utek je vytvořen pomocí smotku (nebo namotán na člunku) a je prohazován vždy z jedné strany. Pokud je útků více, mohou být prohazovány z obou stran.

Nejzdlouhavější a nejsložitější je navlečení osnovy. Velmi jednoduchý, ale praktický způsob instalace osnovy se vyvinul na Kavkaze a v Turkestánu. Osnova byla uzavřena do kruhu a obtočena kolem protilehlých kolíků, na straně pak zatížena kamenem, aby se docílilo napnutí. Kolem kolíků se mohla volně spolu s pokračující prací posunovat. Pro běžné, občasné tkání pro vlastní užití, jej nebylo třeba, protože osnova se uvazovala okolo pasu, ale při stálé, výdělečné činnosti znamenal tento způsob značné usnadnění. Základem je dřevěná lavice se dvěma sloupky ve tvaru písmene U na obou koncích. Na jednom byla navinuta osnova na válečku s dřevěným ozubeným kolečkem, které bránilo zpětnému otáčení, a tím udržovalo osnovu napnutou. Zároveň se pomocí upraveného řemene osnova povolovala při svém průběžném zkracování. Na druhém konci lavice se navíjela již hotová tkanice. Takto byla práce urychlena a zároveň se mohlo pracovat s delší osnovou.

Je zajímavé, že ve spoustě zemí, mezi něž spadají i země střední Asie, je tkání na destičkovém stávku výhradně mužská práce, a ačkoliv ji znaly i ženy, obživu na zakázkové úrovni poskytovala právě mužům.

---

³⁹ Arsenjevová, Z., Wolfová, E.: *Tkání*, Brno 2005, Kaprasová, A., Vondrušková, A.: *Šikovné ruce aneb malá škola textilních technik*, Praha 1989.

Pletení provazů a užitných stuh

Bylo naprosto běžnou činností, k níž není zapotřebí žádných dalších pomůcek, ani při splétání více než tří nití. Z nálezů z Ferganské doliny a z lokality Toprak – Kala známe několik druhů provazů nebo tkanic, vyráběných částečně ze lnu anebo z bavlny. Pleteny byly od tří do dvanácti nití.

4.0. Textilní produkce

Lze vyčlenit tři typy textilní produkce, na základě rozsahu, který pokrývá:

1. textilní produkce domácího rozsahu

Každá domácnost musela být soběstačná, ať už se jednalo o pokrytí základních potravin pro její členy, nebo předmětů užívaných ke každodenním činnostem. Nejinak tomu bylo s textilní výrobou. Provozy, pytle, hrubší tkaniny určené k hospodářským účelům, dekorativní tkaniny v interiérech, o šacení rodiny – to vše si vyžadovalo alespoň základní přísun tkanin domácí výroby. Ještě do ne dávna stejný princip platil i pro rodiny v Čechách, jen si vzpomeňme na hospodáře, vyrábějící si popruhy a postroje, pytle na seno, nebo na ženy tkající teplé deky na zimu nebo pletoucí okrasné čepce. Důvody plné nebo částečné soběstačnosti byly samozřejmě ekonomické, rodinná jednotka si nemohla dovolit za všechny věci, kterých užívala, platit, zvláště, když část z nich mohla sama vyrobit ze surovin, které jí byly k dispozici (vlna, len, srst, vlasy, kůže, dřevo, hlína atd.).

Předměty, sloužící k textilní výrobě, jsou častými archeologickými nálezy. Jsou to přesleny, tkalcovská závaží, tkalcovské meče aj. Podle jejich koncentrace v rámci sídlištní architektury jsme schopni vyčlenit, alespoň přibližně, oblasti, kde v obytné jednotce, docházelo k výrobě. K té mohlo docházet na otevřených dvorech, kde byl dostatek prostoru k postavení tkalcovského stavu, ať už horizontálního pozemního nebo vertikálního, ale také i v jednotlivých místnostech, rodinou obývaných (šití, vyšívání, drobné textilní techniky). Zatím nemůžeme s přesností říci, že k textilním pracím docházelo pouze v jakýchsi „ženských místnostech“, neboť nám o tom archeologické nálezy nevyprávějí. Zčásti také proto, že doposud tomuto členění nebyla badateli věnována patřičná pozornost. Je také otázkou, nakolik byla úprava suroviny nebo tkalcovské řemeslo pouze ženskou prací či nikoliv.

2. textilní produkce lokálního rozsahu

Zde máme na mysli produkci tkanin v rámci sídliště a jeho nejbližšího, dejme tomu „okresního“, okolí. Ne všechny rodiny byly nuceny k naprosté soběstačnosti, lze tedy předpokládat existenci specializovaných tkalcovských dílen, které svými produkty zásobovaly město a jeho okolí. Stav bádání v tomto ohledu je bohužel zatím velmi neuspokojivý. Nebyla identifikována ani jedna. Určitým náznakem existence takovéto dílny, by mohl být bohatý

soubor tkalcovských závaží z Dal'verzín Tepe, které byly označeny. Pugačenkova⁴⁰ se domnívá, že v tomto případě skutečně jde o doklad silné textilní produkce ve městě.

3. textilní produkce mezinárodního rozsahu

V současné době se jedná o nejlépe doloženou textilní produkci, zejména díky četným archeologickým nálezům a jistému zájmu, který tato problematika vyvolává.

V okamžiku, kdy Kušáni stabilizovali svou vládu nad zemí, které se stali pány, začal jejich zájem směřovat ke kontaktům s Čínou a se Západem. Ekonomický potenciál, který mohl vzejít z obchodu, byl zřejmý. Chanové v období, o kterém je řeč, zpacifikovali nebezpečné kmeny Hsiung – nu, útočící neustále na jejich západní hranice a rozhodli se k postupu na západ. Po několika střetech s mocí Kušanů, však na čas od výbojů upustili. Vzájemný výměnný obchod se západem, v němž hrály kušánské državy roli, rozhodně neopomíjeného, prostředníka, byl natolik výhodný, že pro něj bylo snazší ledasco překousnout. Po období přerušení obchodních styků kvůli necivilizovaným hordám Hunů, snažících se kořistnit na karavánských stezkách, až už přímou likvidací karavan s nákladem, nebo uvalením vysokých celních poplatků přes území jimi ovládané, začala nová éra nejslavnější obchodní stezky všech dob – Velké hedvábné stezky.

Se začátkem nového letopočtu čínské hedvábnictví prošlo dlouhou cestu vývoje a mělo zkušenosti staré 1500 let. Hedvábí zaujalo jedno z hlavních ekonomických pozic v obou zemích – producenti a země převážející jejich zboží z východu na západ. Ve shodě se starými autory, látky z čínského hedvábí začaly být tkány ve Středomoří. Samozřejmě i baktrijští tkalci měli místo v hedvábné horečce. Nejprve bylo vyráběno hedvábí jednobarevné a používáno pouze na lokální úrovni nebo v rámci samozásobování paláců. Kvalita a cena této látky byla pravděpodobně nižší oproti čínskému hedvábí.

Tkaniny jakožto obchodní artikl byly vyváženy z Číny na západ, do oblasti Středomoří, a ze západu až ke kmenům Hsiung-nu, sídlícím na území dnešního Mongolska.

Víme, že hedvábná stezka vedla v prvním století př. n. l. a prvních dvou stoletích z Číny na západ přes Chami, Turfán, Urumči okolo Taklamakan, dále přes území současného Kyrgyzstánu, okolo jezera Issyk-kul, do Fergany, přes Sogdianu, Baktrii, přes Merv, Chamadan, Duru Europos, Palmýru a dále na západ do nitra římské říše. Tudy přicházely do Baktrie ceněné hedvábné tkaniny z Číny, goblény z Malé Asie, a právě po této stezce začali baktrijští tkalci vyvážet i své tkaniny .

---

⁴⁰Pugačenkova, G. A.: Chalčajan, Taškent 1966

Technický slovníček

Osnova je tvořena vertikálními vlákny (osnovními nitěmi), nataženými na tkalcovském stavu (rámu). Musí být napnuta co nejpevněji a vlákna musí ležet paralelně k sobě navzájem, aby se útek mohl provlékat nad vlákny a pod vlákny velmi snadno. Způsob, jakým je připevněna ke stavu je různý, podle konstrukce tkalcovského stavu

Útek je tvořen vodorovnými vlákny, provlékanými mezi nitěmi osnovními, veden člunkem nebo prstovým vodičem příze. Dochází tím k vlastnímu procesu tkaní, tj. proplétání dvou sad vláken, která jsou k sobě vedena v pravém úhlu.

Dostava je speciální výraz používaný v tkalcovské terminologii a znamená počet osnovních nití ve čtverečku o hraně 1 cm.

Prohozní rameno navlečeme skrz osnovu z pravé strany pod lichými osnovními nitěmi. Prohozní rameno musí být vždy delší než je šíře osnovy a silné cca 5 cm. Prošlup se utvoří postavením ramene na jeho hranu. Druhý prošlup se tvoří pomocí navázání sudých osnovních nití na brdo.

Úlohou **brda**, neboli brdové přičky, je seřadit a vést osnovní nitě tak, aby se mohly zvedat podle určitého pravidla (vazby), tj. aby se jím tvořil prošlup, do kterého se potom vnáší útek.

Prošlup je vymezený prostor, utvořený mezi sudými a lichými osnovními vlákny.

Během tkaní dochází k **opotřebování krajních osnovních nití**, a proto je potřeba je zpevnit, což se povětšinou děje zpracováním několika krajních nití dohromady.

Malý člunek je vhodný, jestliže se použije při tkaní větší počet různobarevných vláken. Člunky potom volně visí, aniž by se vlákno z nich odmotalo. Vrchol člunku má tvar zašpičatělého trojúhelníkovitého bodce, který je určen ke sklepávání útku, na něm navinutého

Prstový vodič příze se používá velmi často u rámových stavů místo člunků. Vodič příze připravíme navíjením vlny na ruku. Útek se odmotává velmi snadno od středu

5.0. Typologie přeslenů a tkalcovských závaží z lokality Džandavláttepa

5.1. Soubor kódů pro vytvoření typologie

V následujícím odstavci bude navržen systém databázových tabulek s přiřazenými číselnými kódy. Cílem tohoto odstavce je sestavit vhodnou databázi pro popis a srovnání dalšího materiálu a vytvoření základní typologie přeslenů a tkalcovských závaží z lokality Džandavláttepa. Jsou do něj zahrnuty nálezy z výzkumných sezón 2002 až 2005 v celkovém počtu 71 ks.

Struktura databáze byla stanovena podle kategorií, do nichž lze rozdělit zkoumaný materiál, jež byl zpracován.

Klasifikace je rozdělena na čtyři části :

- 1, část obecná**, v níž jsou uvedeny inventární údaje, nálezové a datační okolnosti materiálu,
- 2, část typologická**, do níž jsou zahrnuty tvar podstavy (pouze u tkalcovských závaží), tvar těla předmětu, profilace předmětu (pouze u přeslenů), perforace, výzdoba, druh výzdoby (pouze u přeslenů, neboť ani jedno ze souboru tkalcovských závaží nemá výzdobu),
- 3, část metrická**, obsahující, jak vyplývá z názvu, měřitelné údaje (ty jsou uváděny v mm a g),
- 4, část fyzikálně – technologická**, zabývající se popisem výrobního materiálu souboru a jeho stavem dochování.

Tyto čtyři části budou v konečné tabulce sloučeny v jeden celek. Při výpisu popisných kódů pro databázi a jejich významovém shrnutí však budou pro lepší přehlednost popisovány odděleně (viz níže).

Nutno podotknout, že typologie není konečná vzhledem k pokračování výzkumu i v následujících letech a nezařazení nálezových souborů ze sektorů 2a, 4 a německých sond z roku 1993⁴¹. Teprve po zahrnutí i těchto souborů, s čímž navržená databáze počítá, bude vytvořen komplexní pohled na typologii tkalcovských závaží a přeslenů na celé lokalitě a nikoliv na dvou výsecích.

Kromě typologie bude dále na základě těchto údajů vytvořen přehled umístění a koncentrace jednotlivých nálezů v rámci obytných jednotek (viz. odstavec 5.0.).

---

⁴¹ Důvody nezařazení těchto souborů viz jednotlivé kapitoly 5.2. typologie přeslenů a 5.4. typologie tkalcovských závaží z lokality Džandavláttepa.

1. část obecná

inv.č.	lokalita	Sektor	sonda	dodatky
Uváděny vždy celé údaje, ať už písemné nebo číselné.				

Nálezové okolnosti – druh objektu - NO

Kód	význam kódu
1	kulturní vrstva
2	výplň objektu (zásyp hrobu)
3	stavební konstrukce (zeď)
4	kúlová jáma
5	zásobnice (zásobní jáma)
6	povrchový sběr
7	náhodný nález
8	náhodný nález mimo lokalitu
9	výplň objektu (obecně)

Datace - DAT

Kód	význam kódu
1	Neolit
2	doba bronzová
3	achaimenovské období
4	řecko - baktrijské období
5	J'ue - čchi (pol. 2. stol. př. n. l. – 1. stol. n. l.)
6	Kušáni (1. – 2. stol. n. l.)
7	Kušáni (3. – 4. stol. n. l.)
8	Ranný středověk (4. – 6. stol. n- l-)
9	Ranný středověk (6. – 8. stol. n. l.)
10	vrcholný středověk (8. - 12. stol. n. l.)

2. část typologická

Výzdoba - V

kód	význam kódu
0	bez výzdoby
1	výzdoba na jedné straně / ojediněle
2	výzdoba oboustranná / pokrývá více plochy na předmětu

Druh výzdoby - DV

kód	význam kódu
0	bez výzdoby
1	Vrpy
2	vpichy
3	vlnovka
4	kolkovaná - body
5	kolkovaná (značka)
6	plastická
7	koncentrické kružnice
8	rytá výzdoba (ornamenty, geometrické značky, písmo)
9	malba

Tvar – T - přesleny

kód	význam kódu
0	silně poškozeno, tvar těla neurčitelný
1	kónický – připomínající tvarem kužel, kuželovitý
2	bikónický – „dvojkůžlovitý“
3	sférický – eliptický s menším zploštěním
4	hemisférický – polokulovitý
5	diskovitý – připomínající tělem disk, průřez obdélný

Tvar/profilace – PR – přesleny

kód	význam kódu
0	silně poškozeno, profilace neurčitelná

1	jednoduchá / nečleněná
2	bikonvexní – tzv. „čočkovitá“
3	profil šestihranný
4	„cylindrická“ – připomínající tvarem těla cylindr
5	stupňovitá

Tvar těla – T – tkalcovské závaží

kód	význam kódu
0	silně poškozeno – tvar neurčitelný
1	čtyřstěn, nezužující se
2	trojstěn, nezužující se
3	kužel, nezužující se
4	čtyřstěn, směrem nahoru se zužující
5	trojstěn, směrem nahoru se zužující
6	kužel, směrem nahoru se zužující
7	vícehranné, nezužující se
8	vícehranné, směrem nahoru se zužující
9	diskovité, směrem nahoru se zužující

Tvar podstavy - TP – tkalcovská závaží

kód	význam kódu
0	nedochována
1	čtvercovitá
2	obdélná
3	trojúhelníkovitá
4	kruhová
5	oválná
6	vícehranná (minimálně pětistranná a vyšší)

Perforace - P

kód	význam kódu
-----	-------------

0	bez perforovaného otvoru k zavěšení
1	perforováno horizontálně
2	perforováno vertikálně
3	perforováno horizontálně vícenásobně (min. 2krát)
4	perforováno vertikálně vícenásobně (min. 2krát)

3. metrické údaje

výška	šířka / průměr	tloušťka	průměr perforovaného otvoru	váha
Údaje uváděny v mm a g, pokud nejsou k dispozici je použit znak 0, který si zde neudrzuje svou numerickou hodnotu.				

4. část fyzikálně - technologická

Materiál – M

Kód	význam kódu
1	nepálená hlína
2	pálená hlína
3	druhotně použitý keramický fragment
4	kámen (bez bližšího určení)
5	kámen (alabastr?)
6	dřevo
7	kost zvířecí

Stav dochování - SD

kód	význam kódu
0	neurčitelný fragment
1	celkový stav dobrý, bez výraznějšího poškození
2	fragment horní části (tkalcovské závaží)
3	fragment dolní části (tkalcovské závaží)
4	fragment poloviny předmětu (přeslen)
5	fragment menší části předmětu (přeslen)
3	celý předmět, s menšími či většími poškozeními na těle

5.2. Typologie přeslenů z lokality Džandavláttepa

Do databázových tabulek, s jejichž pomocí bude vytvořena typologická řada, byly vybrány předměty, které byly nalezeny v sektorech 7, 8 (prostor sídliště – tzv. „šáchristán“) a 20 (tzv. „citadela“), tj. v sektorech zkoumaných českou expedicí v letech 2002 až 2005. Výběr byl zúžen na tyto sektory vzhledem ke kompletní dokumentaci nálezů. Nálezy ze sektorů 2A a 4 nejsou bohužel kompletní, což platí i o nálezech německo – uzbecké expedice, která provedla několik sondáží na lokalitě v roce 1993⁴². V rámci analogií však budou uvedeny i tyto předměty, nebudou však zařazeny do odstavce 5.0.

V sektorech 7, 8 a 20 byly všechny přesleny z neorganických materiálů – z pálené a nepálené hlíny, kamene, druhotně opracovaných keramických střepů, materiál organického původu, jako je například dřevo nebo zvířecí kost, se nezachoval, ačkoliv jeho používání je více než pravděpodobné⁴³.

Typologie byla vyhotovena na základě tvaru těla (Tab. XXXIV., XXXV.), s přihlédnutím k jeho profilaci (kombinace databázových kódů T – PR). Tak například základní tvar předmětu lze přirovnat k polokouli (hemisférický – T4), ale je koncentrickými kružnicemi rozčleněn na několik „stupňů“(PR5), jedná se tedy o typ hemisférický, podtyp stupňovitý (viz. níže). V rámci níže vyčleněných typů 1 až 4 bude dále pohlíženo na jejich materiál i výzdobu. Uvedeny budou i metrické údaje.

Kapitolu uzavírá stručné shrnutí a krátké pojednání o dataci předmětů.

---

⁴² Huff, D., Pidaev, Ch., Chaydoullaev, Ch.: Džandavlattepa. Archeologik otrjadinig 1993 jilda kilgan tadjikotlari: chusoboti. Samarkand 1994. (interní tisk, nepublikováno).

Huff, D., Pidaev, Ch., Chaydoullaev, Ch.: Uzbek-German archaeological researches in the Surkhan Darya region. In: La Bactriane au carrefour des routes et des civilisations de l'Asie centrale. Actes du colloque de Termez 1997. Paris 2001.

⁴³ Jak dokládají i nálezy ze sektoru 2A a 4, kde byly nalezeny předměty, předběžně interpretované jako přesleny z kosti.

Tab. 1. Soupis dat pro analýzy souboru přeslenů z lokality Džandavláttepa

Inv. č.	část obecná						typolog.						metrická				f - t.	
	lokality	sektor	sonda	vrstva	NO	DAT	V	DV	T	PR	P	výš	prům	prům p	váha	M	SD	
Džt.02.7A002.I.	Džandavláttepa	7	7A	7A002	1	7	0	0	4	1	2	160	400	70	0	1	1	
Džt.02.8002.I.	Džandavláttepa	8	8	8002	1	7	2	7	4	5	2	150	310	50	0	5	1	
Džt.03.7C006.I.	Džandavláttepa	7	7C	7C006	1	7	2	7	4	5	2	190	380	70	0	5	4	
Džt.03.7C008.I.	Džandavláttepa	7	7C	7C008	1	7	0	0	5	1	2	60	360	80	0	4	4	
Džt.03.7C009.III.	Džandavláttepa	7	7C	7C009	1	7	0	0	5	1	0	60	260	0	0	5	5	
Džt.03.7D001.II.	Džandavláttepa	7	7D	7D001	1	7	0	0	4	4	2	150	230	60	0	4	1	
Džt.04.9E012.I.	Džandavláttepa	7	9E	9E012	2	7	2	7	4	5	2	330	120	0	0	5	1	
Džt.04.10C001.I.	Džandavláttepa	7	10C	10C001	1	7	0	0	3	1	2	140	340	70	0	5	1	
Džt.04.10C005.I.	Džandavláttepa	7	10C	10C005	1	7	2	7	4	5	2	210	370	75	0	5	1	
Džt.04.10C011.I.	Džandavláttepa	7	10C	10C011	1	7	2	1	3	1	2	260	420	40	0	2	1	
Džt.04.20C000.I.	Džandavláttepa	20	20C	20C000	7	7	0	0	0	0	2	150	370	0	0	5	1	
Džt.04.20C001.II.	Džandavláttepa	20	20C	20C001	1	7	2	7	4	5	2	200	380	60	0	5	1	
Džt.04.20E007.I.	Džandavláttepa	20	20E	20E007	1	8	1	4	3	1	2	120	240	50	0	1	1	
Džt.04.20F002.I.	Džandavláttepa	20	20F	20F002	1	8	1	7	3	5	2	170	240	60	0	4	1	
Džt.04.20G001.I.	Džandavláttepa	20	20G	20G001	1	8	0	0	3	1	2	170	250	60	0	2	1	
Džt.04.20G002.I.	Džandavláttepa	20	20G	20G002	1	8	1	4	3	1	2	160	240	60	0	1	1	
Džt.04.20N002.I.	Džandavláttepa	20	20N	20N002	1	8	2	7	4	5	2	135	290	60	0	5	6	
Džt.04.20N002.II.	Džandavláttepa	20	20N	20N002	1	8	0	0	3	3	2	200	240	50	0	2	1	
Džt.04.20N002.XII.	Džandavláttepa	20	20N	20N002	1	8	0	0	5	1	2	70	270	60	0	3	4	
Džt.04.20N003.II.	Džandavláttepa	20	20N	20N003	1	8	1	7	4	5	2	35	270	40	0	3	4	
Džt.04.20N003.III.	Džandavláttepa	20	20N	20N003	1	8	0	0	0	0	2	150	325	60	0	5	4	
Džt.04.11C005.I.	Džandavláttepa	7	11C	11C005	1	7	2	7	4	5	2	150	340	0	0	5	1	
Džt.05.12C002.I.	Džandavláttepa	7	12C	12C002	1	7	0	0	3	1	2	190	590	90	0	3	1	
Džt.05.12C002.II.	Džandavláttepa	7	12C	12C002	1	7	2	7	4	5	2	190	340	70	0	5	1	
Džt.05.12C004.I.	Džandavláttepa	7	12C	12C004	1	7	0	0	0	0	2	180	260	0	0	3	4	
Džt.05.12D008.I.	Džandavláttepa	7	12D	12D008	1	7	1	7	2	1	2	210	300	75	0	1	1	
Džt.05.12D008.II.	Džandavláttepa	7	12D	12D008	1	7	0	0	4	1	2	110	230	50	0	3	1	
Džt.05.20O010.II.	Džandavláttepa	20	20O	20O010	1	8	0	0	3	2	2	220	360	60	0	2	1	
Džt.05.20O011.I.	Džandavláttepa	20	20O	20O011	2	8	0	0	3	2	2	260	410	60	0	2	1	
Džt.05.20O020.I.	Džandavláttepa	20	20O	20O020		8	0	0	2	1	2	190	280	0	0	2	4	
Džt.05.20Q002.I.	Džandavláttepa	20	20Q	20Q002	1	8	0	0	5	1	2	100	190	70	0	2	1	
Džt.05.20Q002.II.	Džandavláttepa	20	20Q	20Q002	1	8	0	0	5	1	2	70	160	30	0	2	1	
Džt.05.20Q012.III.	Džandavláttepa	20	20Q	20Q012	1	8	0	0	1	1	2	220	235	53	0	2	1	
Džt.05.20S001.I.	Džandavláttepa	20	20S	20S001	1	7	2	7	4	5	2	210	350	60	0	5	1	
Džt.05.20Y002.IV.	Džandavláttepa	20	20Y	20Y002	1	8	0	0	5	1	2	120	420	60	0	1	1	
Džt.05.20Y002.V.	Džandavláttepa	20	20Y	20Y002	1	8	1	6	1	1	2	150	210	60	0	2	1	
Džt.05.20Y002.X.	Džandavláttepa	20	20Y	20Y002	1	7	1	7	4	5	2	169	240	73	0	5	4	
Džt.05.20Y003C.I.	Džandavláttepa	20	20Y	20Y003	1	7	0	0	3	2	2	210	310	60	0	2	1	

Typ 1, kónický,

neboli kuželovitý. Typ přeslenu, připomínající tvarem těla (T) kužel. Perforován (P) svisle. Kombinace databázových kódů T1 – PR1 – P2, celkem 2ks: Džt.05.20Q012.III., Džt.05.20Y002.V. (detailní popisy jednotlivých nálezů viz kapitola 7.0. Katalog). Oba nálezy pocházejí z plochy tzv. „citadely“, kde tvoří 9% ze všech typů nalezených přeslenů. Na zkoumané ploše sídliště zatím nebyly nalezeny. Materiálem je v obou případech nepálená hlína.

Předmět Džt.05.20Q012.III. je bez výzdoby, povrch je pouze vyhlazen. Druhý nález, Džt.05.20Y002.V. je zdoben plastickou lištou v horní části, která se směrem k perforovanému otvoru ve středu mírně konvexně prohýbá.

Metrické údaje: výška se pohybuje od 1,50cm do 2,20cm, průměr od 2,10cm do 2,35cm. Průměr perforovaného otvoru je v rozmezí od 0,53cm do 0,60cm

Typ 2, bikónický,

neboli dvojkuželovitý. Typ přeslenu blíží se tvarem těla (T) nejvíce elipsoidu. Perforován svisle (P). Kombinace kódů T2 – PR1 – P2. Celkem 0 ks.

Do typologie byl zařazen dodatečně, kvůli množství analogií z lokalit shodného období dané oblasti. Navíc bylo nesnadné někdy odlišit hranici mezi typem 2 a typem 3a.

Typ 3, sférický:

Typ přeslenu, jehož tvar těla (T) je kulovitý s menším zploštěním. Perforováno svisle (P). Podle typu dalšího členění těla (PR) jsem je rozdělila do 3 podtypů:

Typ 3a, sférický jednoduchý, kombinace kódů T3 – PR1 – P2, celkem 9 ks: Džt.04.10C.001.I., Džt.04.10C011.I., Džt.04.20E007.1., Džt.04.20G001.I., Džt.04.20G002.I., Džt.05.12D008.1., Džt.05.12C002.I., Džt.05.20O020.I. (detailní popisy jednotlivých nálezů viz kapitola 7.0. Katalog). Tento typ se nachází v obou zkoumaných sektorech. V sektoru 7 tvoří typ 3a 25% ze všech typů přeslenů, v sektoru 20 se jedná o 22,7%.

Výzdoba (kombinace databázových kódů V – DV – T – PR). Ve 44% je přeslen bez výzdoby. 22% přeslenů tohoto typu je zdobeno vtačenými body (v tabulce Výzdoba označeny jako „kolky“), 22% koncentrickými kružnicemi v horní polovině, 11% má na svrchní i spodní straně vrypy a 11% je zdobeno jednoduchým rytím.

Materiálem (kombinace databázových kódů T – PR – M) je ve většině případů nepálená hlína (7 ks), v jednom případě kámen bez bližšího určení a keramický fragment.

Výška se pohybuje od 1,20cm do 2,60cm, s nejčastější hodnotou 1,90cm, průměr od 2,40cm do 5,90cm, nejčastěji 2,40cm. Průměr perforovaného otvoru se pohybuje od 0,40cm do 0,90cm, nejčastější hodnota je 0,60cm.

Typ 3b, tzv. „čočkovitý“, s tvarem těla bikonvexním. Kombinace kódů T3 – PR2 – P2, celkem 3 ks: Džt.05.20O010.III., Džt.05.20O011.I., Džt.05.20Y003.I. (detailní popisy jednotlivých nálezů viz kapitola 7.0. Katalog). Nalezeny pouze na ploše sektoru 20, tzv. „citadele“, kde tvoří 13,6% všech typů.

Bez výzdoby. Materiál (kombinace databázových kódů T – PR – M) je vždy nepálená hlína, občas povrch vyhlazen.

Výška se pohybuje od 2,10cm do 2,20cm, průměr těla od 3,10cm do 4,10cm. Průměry perforovaných otvorů jsou shodné ve všech případech – 0,6cm.

Typ 3c, se šestihrannou profilací, kombinace kódů T3 – PR3 – P2, celkem 1 ks: Džt.04.20N002.II. (detailní popisy jednotlivých nálezů viz kapitola 7.0. Katalog). Tvoří tak 4,5% ze všech typů přeslenů v sektoru 20. Bez výzdoby. Materiálem (kombinace T – PR – M) je nepálená hlína. Metrické údaje: výška 2cm, průměr 2,40cm, průměr perforovaného otvoru 0,50cm.

Typ 4, hemisférický

Jedná se o typ přeslenu, pro nějž je charakteristický tvar těla (T) jako polokoule s rovnou, mírně konvexní nebo konkávní spodní stranou. Celkem se jich v sektorech 7 a 20 našlo 18 ks, což tvoří 47% všech typů. Podle profilace těla (PR) je dále dělím do tří podtypů, které jsou podle ní pojmenovány:

Typ 4a, hemisférický jednoduchý, tvar (T) není nijak členěn nebo narušen další profilací (PR), přibližuje se nejbližší polokulovitému tvaru. Kombinace kódů T4 – PR1 – P2, celkem 2 ks: Džt.02.7A002.I., Džt.05.12D008.II. (detailní popisy jednotlivých nálezů viz kapitola 7.0. Katalog). Tvoří 12,5% z přeslenů nalezených na šachristánu. Bez výzdoby. Materiál je v jednom případě pálená hlína, ve druhém druhotně použitý a upravený keramický fragment. Výška 1,10 až 1,60cm, průměr přeslenu 2,30cm až 4cm. Průměr perforovaného otvoru 0,50 až 0,70cm.

Typ 4b, tzv. „cylindrický“, spodní část je protažena do jakéhosi „límce“. Kombinace kódů T4 – PR4 – P2, celkem 1 ks: Džt.03.7D001.II. (detailní popisy jednotlivých nálezů viz kapitola 7.0. Katalog). Bez výzdoby. Materiálem (M) je kámen černé barvy, bez bližšího určení. Výška 1,50cm, průměr 2,30cm, průměr perforovaného otvoru 0,60cm.

Typ 4c, tzv. „stupňovitý“, jehož tělo je dále členěno rytou výzdobou (koncentrickými kružnicemi) na různý počet stupňů. Kombinace kódů T4 – PR5 – P2, celkem 15 ks: Džt.02.8002.I., Džt.03.7C006.I., Džt.04.9E012.I., Džt.04.10C005.I., Džt.04.11C005.I., Džt.04.12C004.I., Džt.04.20C000.I., Džt.04.20C001.I., Džt.04.20N002.I., Džt.04.20N003.II., 20N003.III., Džt.05.12C002.II., Džt.05.12D008.II., Džt.05.20S001.I., Džt.05.20Y002.X.

(detailní popisy jednotlivých nálezů viz kapitola 7.0. Katalog). Na ploše sídliště představují 50% všech přeslenů, které tam byly nalezeny. Jedná se tedy o velmi populární typ, o čemž vypovídají i nálezy kusů bílého kamene, z nějž byly vyráběny, zejména v severních sondách sektoru 7. Jedná se o nejtypičtějšího představitele přeslenů z vrcholně kušánské fáze, jak uvidíme níže v odstavci o analogiích, vyskytujícího se téměř na všech sídlištích té doby. Na citadele představují 30% ze všech dosud nalezených přeslenů.

Výzdobu tvoří koncentrické kružnice v šířce 0,1cm (kombinace databázových kódů T – PR – DV7), které se pohybují od jedné po čtyři na svrchní a od dvou do tří na straně spodní.

Materiálem je v drtivé většině případů bílý krystalický kámen, pravděpodobně se jedná o alabastr, ve dvou případech se setkáváme i s pálenou hlínou : Džt.04.20N003.II. a Džt.05.12D008.II.

Výška se pohybuje od 1,10cm do 3,30cm, přičemž se nejvíce setkáme s výškou v rozmezí od 1,90 až 2,10cm. Průměr přeslenů je od 1,20cm do 3,80cm. Nejčastější je hodnota mezi 3,40cm do 3,80cm. Perforované otvory se pohybují od 0,4cm do 0,75cm, mediánem je hodnota 0,6cm.

Typ 5, tzv. „diskovitý“: kombinace kódů T5 – PR1 – P2, celkem 5 ks: Džt.03.7C008.I., Džt.03.7C009.III., Džt.04.20N002.XII., Džt.05.20Q002.II., Džt.05.20Y002.IV. (detailní popisy jednotlivých nálezů viz kapitola 7.0. Katalog). Na ploše tzv. „šachristánu“ představují 12,5% ze všech typů, na „citadele“ jsou zastoupeny 13,6%.

Bez výzdoby (pokud není zdoben střep, např. vlešťováním).

Materiálem(M) jsou převážně druhotně použité keramické střepy, v jednom případě kámen (pravděpodobně alabastr): Džt.03.7C009.III.

Výška se pohybuje od 0,6cm do 1,20cm. Průměr přeslenů je od 1,60cm do 4,20cm, průměr perforovaných otvorů od 0,30cm do 0,80cm.

Shrnutí a datace

Z celkového počtu 38 ks přeslenů, nalezených v sektorech 7,8 a 20 během výkopových sezón 2002 až 2005, patří 47,4% typu 4 (hemisférický), 34,1% typu 3 (sférický), 13,2% typu 5 (diskovitý) a 5,3% typu 1 (kónický). Vzhledem k variabilitě materiálu na ploše sídliště a tzv. „citadely“ a k vlastní dataci osídlení těchto míst je však potřeba přistupovat k závěrečnému shrnutí odděleně.

V sektoru 7 a sektoru 20 se setkáváme s odlišnými případy. Zatímco osídlení tzv. „sachristánu“, který je zkoumán sondami 8 (výzkumná sezóna 2002), a v sektoru 7 (výzkumné sezóny 2002 až 2005) končí během třetího století, tzv. „citadela“ je místem, kde se osídlení, alespoň částečně, udržuje až do století pátého. Z tohoto důvodu se v sondách sektoru 20 zde setkáváme také s odlišným a zejména mladším archeologickým materiálem než na vlastním sídlišti.

Rozdíl typologický mezi sídlištěm a citadelou je zřejmý. Nejedná se jenom o nové, dříve méně používané tvary, ale také o jiný typ materiálu, z něhož jsou vyráběny. V sektoru 7 se setkáváme vesměs s typem 4 - polokulovitým, 3a – sférickým jednoduchým a 5 - diskovitým. Převažuje typ 4c, tzv. hemisférický stupňovitý, ojedinělý výskyt zde má typ 4a, jednoduchý hemisférický a 4b, hemisférický cylindrický. Tyto dva typy na „citadele“ nenacházíme vůbec. Nejčastěji užívaným materiálem pro výrobu přeslenů je kámen (celých 62,5%), z toho nejvíce bílý krystalický kámen (50%) a tmavý, blíže neurčený kámen (12,5%). Následuje druhotné užití keramických střepeň (18,75%) a pálená hlína (12,5%). Nejméně jsou v sektoru 7 zastoupeny přesleny vyrobené z nepálené hlíny (6,25%). Přesleny z nepálené a pálené hlíny jsou vyrobeny v ruce (uhněteny, nebo obity), zatímco kamenné jeví známky opracování pomocí soustruhu. Vzhledem k analogickým nálezům z okolních lokalit (viz. kapitola 6.3. Analogie) lze tyto typy datovat maximálně do konce 3. století.

V sektoru 20 převažují typy 1 - kónický, 3b – sférický čočkovitý, 3c – sférický tzv. benzen a 5 - diskovitý, ojediněle také s typem 4c – stupňovitě profilovaný. Materiálem je převážně nepálená hlína (45,5%), následuje kámen různých druhů (32,2%, z toho 27,3% alabastr), hlína pálená (13,7%) a keramika (9%). Vzhledem ke stratigrafii nálezů a značném rozdílu typologickém lze soudit, že materiál ze sektoru 20 je mladší, můžeme jej datovat zhruba do 4. století.

Je zajímavé povšimnout si informací, které nám předkládá. Zatímco ve vrcholně kušánském období byl nejrozšířenějším typem složitě profilovaný přeslen z bílého kamene (vápenec, alabastr), který se vyskytuje od současného Afghánistánu až po Aralské jezero. Na sídlištích

z té doby nacházíme množství míst, která by se dala vyčlenit jako výrobní okrsky, jakési dílny, na výrobu předmětu z kamene, který byl k mání díky dobře zaběhnutému fungujícímu obchodu. V mladším období, spojeném s úbytkem (odchodem?) populace a patrně i přerušáním společenských a tím pádem i obchodních kontaktů, nastupují nové typy, dalo by se říci lokálního charakteru. Tzv. „barbarizace“ přeslenů souvisí se zánikem sídlištních dílen a přesunutím koncentrace osídlení na menší, uzavřenější komplex. Obyvatelé nejmladší fáze citadely museli být soběstačnými ve výrobě všech druhů tkanin i předmětů k této činnosti užívaných.

5.3. Analogie

Analogické předměty k jednotlivým nálezům z lokality Džandavláttepa jsem hledala v odborné literatuře, stejně tak jako v případě níže uvedených analogií k tkalcovským závažím (kapitola 5.5.). Nejlépe zpracované typologické řady jsou uvedeny ve dvou dílech: v Orudija truda i utvary mogilnikov zapadnoj Fergany od V. A. Litvinského⁴⁴ a v pojednání Prjaslica iz Kampyrtepa od V. Luněvy⁴⁵. V ostatní odborné literatuře, která mi byla k dispozici, bohužel, nebyla typologii přeslenů vyčleněna jedna určitá kapitola, ale byly začleněny do soupisů nálezů.

Historie textilnictví ve střední Asii je velmi ranného data: už v období neolitu nacházíme kostěné jehlice z ouškem s loužící k úpravě oděvu. Přesleny jakožto setrvačníky, nacházíme v rámci sídlišť už od doby pozdního bronzu⁴⁶. Z období vlády Kušanů nacházíme poměrně shodné typy na všech sídlištních té doby od jižní Baktrie (dnešní Afghánistán), až po jejich severní državy (Sogd, Chorezm, Fergana), např. na sídlištních Chalčajanu, Dalverzintepe, Dilberžinu, Tepa – i – šách, Kampyrtepe, Džančaltepe, Aultepe, Malogo Kyztepa, Toprak Kale aj.

Analogie (Tab. XIX, 1., 2., 3.) budou členěny podle lokalit, na rozdíl oproti analogiím ke tkalcovským závažím níže.

---

⁴⁴ Litvinskij, V.A.: Orudija truda i utvary iz mogilnikov zapadnoj Fergany, Archeologičeskije i etnografičeskije materijaly po istorii kultury i religii Srednej Azii, Moskva 1978.

⁴⁵ Luneva, V.: Prjaslica Kampyrtepa, v: Materialy Tocharistanskoj ekspedicii, Vypusk 3, Archeologičeskije issledovanja Kampyrtepa, Taškent 2002, str. 91 – 108

⁴⁶ Víme, že v pozdní době bronzové bylo ve Ferganském údolí užíváno několik typů přeslenů: masivní čočkovité profilace (průměr 4cm), kónické a bikónické. V severní Baktrii, na Sappalitepa, se nacházejí keramické a mramorové přesleny, přičemž převládá první typ, zejména vbikónické profilaci.

Na **Chalčajaně** se nacházejí přesleny bikónické, sférické, profilované horizontálními liniemi, cylindrické a ze stěpů nádob.

Co se jižní Baktrie týče, čerpáme z publikací výzkumu **Ai Chanúmu**, kde se našly přesleny dvou typů: jednoduché ploché, nikterak nezdobené, druhé kónické s výzdobou na horní straně přeslenu. Na **Dilberžinu** v jižní Baktrii se nacházejí zejména kamenné přesleny, polosférické s výzdobou rytých koncentrických kružnic. Průměr mezi 25 až 38 mm, výška od 10 do 16mm, ale našly se i takové, které průměrné hodnoty výrazně převyšovaly (např. s průměrem 5cm). Autor článku se domnívá, že bílé kamenné přesleny byly vyráběny po celé Baktrii a části východní Partie. Z nových výzkumů citadely Dilberžina vychází, že přeslice se vyskytovaly téměř ve všech místnostech, byly keramické, hliněné, mramorové a z alabastru.

Z lokality **Tepa – i- šach** bylo z výzkumné sezóny 1972 nalezeno 11 přeslenů. Některé vážily 6, 85g, jiné až 54,2g, ale průměr se pohyboval od 15 do 30, 35g.

Našly se zde dřevěné přesleny sféricko – kónické formy, zdobené na svrchní straně (průměr 3,3cm, výška 3,6cm). Ze zbývajících deseti přeslenů bylo pět kamenných, tři keramické, dva alabastrové. Tvarem převládají polosférické (4ks), poté kónické (2 ks), dále cylindrické, sféro – kónické, a fragment ekvatoriální, všechny po jednom kusu. Jeden z polosférických přeslenů byl velmi složitě profilovaný – připomínal profilem attickou patku. Tento typ přeslenu byl nalezen i Ch. Muchitdinovem při výzkumu / sondáži na nalezišti Tepa-i-šach na jaře roku 1972.

G. Pugačenkova píše o nálezech z **Dalvberdžin**. Ve městě prospívalo tkalcovské řemeslo. Na výkumných plochách DT – 2, 4, 5, 6, 10, 11 se našla tkalcovská závaží pyramidálního tvaru na zhotovení koberců, tkanin, opatřené kolky.

Zde se našlo také mnoho přeslenů, jak kamenné, tak i terakotové, zejména typické pro všechna sídliště severní i jižní Baktrie složitě profilované přeslice z bílého alabastru.

Celkem 50 ks, 19 ks z kostí a shodný počet z alabastru, dále z hlíny, keramických stěpů.

Tvary: cylindrické, kónické a polosférické, průměry od 25 do 30, 35mm. váha od 25 do 50 g.

Z **Kampyrtepa**⁴⁷ je celkem 52 přeslenů. Typologie na **Kampyrtepa** : kónické, bikónické, hruškovité, cylindrické. Typologie, vytvořená pro nálezy přeslenů, je v podstatě téměř totožná s mnou vytvořenou. Stejně tak i materiál.

Nálezy druhotně použitých keramických stěpů, opracovaných do podoby přeslenu je hojně množství. Např. na sídlišti lokality Dal'verzín tepe, se jich našlo hned několik, dokonce i

---

⁴⁷ Luněva, V.: Prjaslice s Kampyrtepa, V., Materialy Tocharistanskoj ekspedicii, Vypusk 3, Archeologičeskije issledovanja Kampyrtepa, Taškent 2002.

nedodělaných, nebo nepovedených (např. inv. číslo 00DTC42011, 00TDC42013, 00TDC43005).

Jak vidíme, soubor přeslenů ze sektoru 7 naprosto odpovídá nálezům z lokalit vrcholně kušánského období. Co se sektoru 20 týče, tam je materiál smíšen, část odpovídá pozdně kušánskému období, část je evidentně mladší. Nálezy starších přeslenů v mladších vrstvách by mohlo jít vysvětlit. Jedná se totiž o vesměs kamenné, dlouho se uchováající přesleny, které mohly být pro své zachování a kvalitu druhotně použity.

5.4. Typologie tkalcovských závaží z lokality Džandavláttepa

Pro zahrnutí předmětů do klasifikačních tabulek platí stejná kritéria jako pro výběr přeslenů viz výše (odstavec 5.2.). Do typologie nebyly zařazeny celkem 3 ks nálezů, silně poškozené fragmenty tkalcovských závaží inv. č.: Džt.04.9C022.VI.a., Džt.04.20N002.XIV., Džt.05.10D018.VI.

Tvarová analýza souboru byla vytvořena na základě porovnání tří databázových kódů, tvaru podstavy (TP), tvaru těla předmětu (T), a perforace (P), která je u všech případů shodná, horizontální. Výzdoba do nich nebyly zařazena, jelikož všechna závaží byla nezdobená. Nejprve byly vyhodnocen tvar těla závaží (T), který vyčlenil 4 typy tkalcovských závaží (Tab.XXXVI.).

V rámci těchto čtyř typů byly vytvořeny ještě další podtypy, označované malými písmeny a – z. Vytvořeny byly na základě měnícího se tvaru podstavy (TP).

V rámci popisu jednotlivých typů jsou uvedeny i metrické hodnoty a materiál, z něhož byla závaží vyrobena.

Tab.2. Databázová tabulka tkalcovských závaží z lokality Džandavláttepa

Inv. č.	část obecná						typolog.				metrická				f. - t.		
	lokality	sektor	sonda	vrstva	NO	DAT	V	T	TP	P	výš	šíř	tl	prům p	váha	M	SD
Džt.03.7D.7/I.	Džandavláttepa	7	7D	7D007	1	7	0	4	2	1		500	400	60	0	2	1
Džt.04.10C.016.I.	Džandavláttepa	7	10C	10C016	1	7	0	1	2	1	810	530	380	70	0	2	1
Džt.04.20H.002.IV.	Džandavláttepa	20	20H	20H002	1	7	0	4	3	1	860	400	400	0	0	2	1
Džt.04.20N.002.XIV.	Džandavláttepa	20	20N	9C022	1	7	0	0	0	1	650	200	250	40	0	1	0
Džt.04.9C.022.IV.	Džandavláttepa	7	9C	9C022		7	0	4	2	1	970	530	480	70	0	2	1
Džt.04.9C.022.V.	Džandavláttepa	7	9C	9C022		7	0	4	2	1	560	570	510	60	0	2	3
Džt.04.9C.022.VI.a	Džandavláttepa	7	9C	9C022		7	0	0	0	0	750	220	220	0	0	2	0
Džt.04.9C.022.VI.b	Džandavláttepa	7	9C	9C022		7	0	4	2	0	560	510	500	0	0	2	3
Džt.04.9C.022.VII.	Džandavláttepa	7	9C	9C022		7	0	4	1	1	570	350	320	60	0	2	2
Džt.05.10D018.II.	Džandavláttepa	7	10D	10D018	1	7	0	4	2	3	430	430	310	50	0	2	2
Džt.05.10D018.III.	Džandavláttepa	7	10D	10D018	1	7	0	6	4	1	610	620	620	50	0	2	3
Džt.05.10D018.IV.	Džandavláttepa	7	10D	10D018	1	7	0	8	6	1	870	451	430	40	0	2	1
Džt.05.10D018.V.	Džandavláttepa	7	10D	10D018	1	7	0	4	1	1	765	410	420	40	0	2	2
Džt.05.10D018.VI.	Džandavláttepa	7	10D	10D018	1	7	0	0	0	0	700	370	200	0	0	2	0
Džt.05.11C005.II.	Džandavláttepa	7	11C	11C005	1	7	0	4	1	1	760	340	350	0	0	2	1
Džt.05.11C005.III.	Džandavláttepa	7	11C	11C005	1	7	0	0	0	1	820	390	0	0	0	2	1
Džt.05.20Y.026.I.	Džandavláttepa	20	20Y	20Y026	1	7	0	4	3	1	340	250	250	30	0	2	1
Džt.05.9D033.I.	Džandavláttepa	7	9D	9D033	1	7	0	4	1	1	660	360	360	100	0	2	3
Džt.05.9D033.II.	Džandavláttepa	7	9D	9D033	1	7	0	4	2	1	640	500	370	50	0	2	3

Typ 1, tzv. „kvádřikovitý“

Tvar těla tkalcovského závaží (T) je obdélníkovitý, shodné šíře nahoře i dole, pouze s měnícím se tvarem podstavy (TP). Perforováno (P) horizontálně. Na základě různých tvarů podstavy vyčleněny dva podtypy:

1a, s obdélnou podstavou – kombinace databázových kódů TP2 – T1 – P1. Celkem 1 ks: Džt.04.10C016.I.(detailní popis viz 7.0. Katalog). Bez výzdoby. Materiálem je nepálená hlína. Výška 8,10cm, šířka 5,30cm, tloušťka 3,80cm. Průměr perforovaného otvoru je 0,60cm.

1b, se čtvercovou podstavou – kombinace TP1 – T1 – P1. Prozatím nenalezen, zařazen do databázových kódů na základě analogických nálezů (viz. shodně Typologie přeslenů).

Typ 2, tzv. „pyramidální“

Tvar těla (T) je hranolovitý, od podstavy se směrem k horní části předmětu více či méně zužuje. Perforován (P) horizontálně. Tvar podstavy (TP) může být různý, na kombinaci těchto kódů sestaveny tři podtypy:

2a, s obdélnou podstavou – kombinace TP2 – T4 – P1. Celkem 6 ks: Džt.04.9C022.IV., Džt.04.9C022.V., Džt.04.9C022.VI.b., Džt.05.9D033.II., Džt.05.10D018.II., Džt.05.11C005.III.(detailní popis jednotlivých předmětů viz 7.0. Katalog). Tento typ se nalezl pouze na ploše sídliště, sektoru 7, a tvoří 37,5% ze všech vyčleněných typů nalezených v tomto sektoru.

Bez výzdoby. Materiál je vždy nepálená hlína.

Výška se pohybuje mezi 8,10cm až 9,70cm, medián nelze určit, protože z šesti závaží jsou kompletně dochována pouze dvě. Šířka je mezi 4,30cm a 5,70cm, hodnota mediánu je 5,30cm. Tloušťka v rozmezí 3,10cm až 4,80cm, nejčastější tloušťka je vymezena hodnotami 3,70 – 4cm. Průměr perforovaného otvoru mezi 0,50cm – 0,70cm, nejfrekventovanější 0,60cm.

2b, se čtvercovou podstavou – kombinace TP1 – T4 – P1. Celkem 5 ks: Džt.04.9C022.VII., Džt.05.9D033.II., Džt.05.10D018.V., Džt.05.11C005.II., Džt.05.20H002.I.(detailní popis jednotlivých předmětů viz 7.0. Katalog). I tento typ, stejně jako typ 2b, se vyskytuje téměř pouze v sondách sektoru 7, kde tvoří 25% z typologické řady závaží. V sektoru 20 je výskyt ojedinělý.

Bez výzdoby. Materiálem je vždy nepálená hlína.

Výška je v rozmezí 5,70cm do 8,60cm, šířka od 3,50cm do 6,20cm. Tloušťka od 3,20cm do 6,20cm. Průměr perforovaného otvoru se pohybuje od 0,40cm do 1cm.

2c, s trojúhelníkovitou podstavou – kombinace TP3 – T4 – P1. Celkem 2 ks: Džt.04.20H002.IV., Džt.05.20Y026.I.(detailní popis jednotlivých předmětů viz 7.0. Katalog). Typ 2c byl nalezen pouze na tzv. „citadele“. Tvoří zde 66,7% ze všech typů.

Bez výzdoby. Materiál je vždy nepálená hlína.

Výška 3,40cm až 8,60cm. Šířka 2,50cm až 4cm, tloušťka shodná s šířkou. Průměr perforované ho otvoru od 0,30cm do cm.

Typ 3, tzv. homolovitý

Tvar těla (T) je kuželovitý, od podstavy se směrem k horní části předmětu více či méně zužuje. Perforován (P) horizontálně. Tvar podstavy (TP) může být kruhový nebo mírně oválný. Kombinace databázových kódů TP4 – T3 – P1. Celkem 1 ks ze sektoru 7: Džt.05.10D018.III.(detailní popis viz 7.0. Katalog). Bez výzdoby. Materiál je nepálená hlína. Výška 6,10cm (nedochováno celé), průměr podstavy 6,20cm, průměr perforovaného otvoru 0,50cm.

Typ 4, typ vícehranný

Tvar těla (T) je hranolovitý, od podstavy se směrem k horní části předmětu více či méně zužuje. Perforován (P) horizontálně. Podstava (TP) vícehranná (min. pětistranná a více). Kombinace TP6 – T8 – P1. Celkem 1 ks ze sektoru 7: Džt.05.10D018.IV.(detailní popis viz 7.0. Katalog). Bez výzdoby, materiálem je nepálená hlína. Výška 8,70cm, šířka 4,51cm, tloušťka 4,30cm, průměr perforovaného otvoru 0,40cm.

Shrnutí a datace

Celkově nejrozšířenějším typem je typ 2 - pyramidální s různými podstavami, typ 1, 3 a 4 jsou ojedinělé nálezy.

Na ploše sektoru 7, sídliště, se setkáváme nejčastěji s typem 2a (37,5%), 2b (25%) a ojediněle s typy 1a, 3 a 4 (vždy 6,25%). V sektoru 20 je situace odlišná, zde se vyskytuje téměř pouze jeden druh tkalcovského závaží a to typ 2c (66,7%), ojediněle typ 2b (33,3%). Většina tkalcovských závaží byla robena v ruce, z nepálené hlíny (89,5%). Pouze 10,5% bylo vypáleno.

Nálezy tkalcovských závaží bývaly často ojedinělé (pokud se našly v rámci jedné kulturní vrstvy, nebyly shromážděny, ale rozptýleny v ploše v rámci sond). Ve výkopové sezóně 2005 však byly nalezeny dva soubory tkalcovských závaží, shromážděných pospolu. Jedná se o soubor z kulturní vrstvy 10D018, (o celkovém počtu 5ks) a soubor z kulturní vrstvy 9C022

(v počtu 5 ks). Jedná se pravděpodobně o pozůstatky vždy jedné kolekce pro jeden tkalcovský stav. Na základě těchto tkalcovských závaží se můžeme domnívat, že sloužily k napínání osnovních nití na *vertikálním* tkalcovském stavu⁴⁸, na němž docházelo k výrobě užitných, ale i dekorativních tkanin, jako jsou například koberce.

Je zajímavé povšimnout si, že soubor z vrstvy 10D018 obsahoval různé typy závaží : typ 2a - 2b, pyramidální, 3, kuželovité a 4, vícehranné. Je možné, že byly užívány současně pro jeden stav, ale nemůžeme ani vyloučit možnost, že se jedná o odpadový, již nepoužívaný materiál, deponovaný na jedno místo. V tomto případě poté vypovídají pouze o pestrosti typů tkalcovských závaží, nikoliv však o jejich kombinovaném použití.

Nález Džt.05.10D018.III. má do těla zaříznutou hlubokou rýhu – pozůstatek po provázku nebo nitích, upevňujících jej k osnovním nitím.

5.5. Analogie

Analogické nálezy, vztahující se k výše vyčleněnému materiálu z lokality Džandavláttepa, jsem čerpala z literatury. Nejhodnotnější v tomto případě se ukázalo zpracování tkalcovských závaží z lokality Kampyrtepa, o nichž budu pojednávat níže. Během výzkumných sezón 2000 až 2002 na lokalitě Kampyrtepa⁴⁹, prováděných Tocharistánskou expedicí, se našlo množství tkalcovských závaží a jejich fragmentů z různých míst i stratigrafických vrstev. Celkem 78 ks, patřících k řecko-baktrijskému i kušánskému období. Při vytváření typologie hleděla autorka klasifikace N. Šagalina na tvar závaží.

Při výzkumech a publikacích jiných lokalit z dané oblasti, autoři nekladli důraz na vyčlenění typů, byly provedeny pouze soupisy nálezů, z nichž jsem čerpala.

Analogie budou rozepsány k jednotlivým typům, určených výše (viz. 5.4. Typologie tkalcovských závaží). Pro širší přehled bude poukázáno i na takové typy tkalcovských závaží, které se na lokalitě Džandavláttepa nevyskytly nebo nebyly z různých důvodů zařazeny typologických tabulek.

Typ 1, tzv. „kvádríkovité“ závaží (sloučeny typ 1a, 1b, z důvodu nedostatečné dokumentace – nebylo možno z fotografií nebo kreseb přesně určit, o který podtyp se jedná) a **Typ 2, tzv. „pyramidální“ závaží** (opět sloučeny typy 2a,b,c) jsou častými nálezy na sídlišťích z kušánského období. Našly se na Dal'verzín – tepe, Dilberžinu, Kampyrtepe, v chorezmijské oblasti na Toprak – kale, ale i v Sogdianě na lokalitách Aultepa, Džančaltepa aj.

⁴⁸ Detailní rozbor typů tkalcovských závaží užívaných v dané oblasti viz. kapitola 3.0. textilní produkce

⁴⁹ Šagalina, N.: Gruzila s Kampyrtepa i ich klasifikacija, v: Materialy Tocharistanskoj ekspedicii, Vypusk 3, Archeologičeskije issledovanija Kampyrtepa, Taškent 2002, str. 109– 117

Rozsáhlým souborem jsou pyramidální závaží z Kampyrtepa, o celkovém počtu 31 ks⁵⁰. Autorka je dělí na dva podtypy podle toho, zda, je zúžení v horní části závaží výrazné či nikoliv na : nahoře se ostře zužující, nahoře se mírně zužující, přičemž oba takto definované typy nacházíme i na Džandavláttepě.

Výška závaží z Kampyrtepa se pohybovala od 4,7 do 12,8 cm, šířka spodní části od 2,4 do 7,7 cm, průměr perforovaného otvoru pro zavěšení závaží se pohyboval od 0,3 do 1,3 cm.

Zajímavým souborem je kolekce pyramidálních závaží z lokality Dalverzin – tepe (Tab. XX.). Na jednom ze závaží byla totiž značka – otisk gemy⁵¹ s vyobrazením lidské figury očividně v řeckém stylu. Mohlo se jednat o značku jedné dílny, jak se domnívá autorka monografie.

Značky na tkalcovských závažích nejsou ničím neobvyklým. Mohly označovat jednak vlastnictví, nebo sloužit jako pomocné značky, např. při umístování toho či kterého závaží na stav. Kromě kolkovaných značek mohla být závaží ještě zdobena a značena rytím nebo malbou. Příkladem je pyramidální tkalcovské závaží datované do kušánského období z lokality Aultepa⁵² v Sogdianě, kde na jedné z bočních stran vidíme vyryt florální motiv, jakýsi primitivní „strom života“.

Co se materiálu týče, tak shodně jako na Džandavláttepě, jsou ve všech zmiňovaných souborech zastoupena tkalcovská závaží z nepálené hlíny, výjimečně z hlíny pálené. Kamenné se nevyskytují. Jiistou rolí v tom může hrát i fakt, že na natažení osnovních nití mohly být použity i neopracované kameny, pouze ovázané provázky, jak to známe z etnografických paralel.

Typ 3, tzv. *homolovité závaží*

Analogii k tomuto typu tkalcovského závaží se mi podařilo najít pouze jednu a to z lokality Aultepa v jižním Sogdu.

Typ 4, tzv. *vícehranné závaží*

V současné době mi z literatury není známa žádná analogie k tomuto typu tkalcovského závaží.

Typ 5, tzv. „*diskovité*“ závaží ,

---

⁵⁰ Šagalina, N.: Gruzila s Kampyrtepa i ich klasifikacija, cit. výše, str. 109 – 111. I s vyobrazením jednotlivých typů v tabulkách.

⁵¹ Publikováno v: Šagalina, N.: Gruzila s Kampyrtepa i ich klasifikacija, v: Materialy Tocharistanskoj ekspedicii, Vypusk 3, Archeologičeskije issledovanja Kampyrtepa, Taškent 2002, str. 109– 117

⁵² Kavanov, S.K.: Kultura selskich poselenii južnogo Sogda III. – IV. v ieka d.n.e. Po materialam issledovanja v zoně čimkurganskogo vodočraniteliša, Taškent 1981, str. 23, obr. 14.

se na lokalitě Džandavláttepa vyskytlo v několika vrstvách sektoru 2a. Vzhledem k nedostačující dokumentaci nebyl zahrnut do tvorby typologie. Jedná se o závaží tvaru disku nebo také čočkovité profilace, robené v ruce, zpravidla perforované uprostřed jedním nebo po straně dvěma otvory.

Bohatý soubor tohoto typu známe opět z lokality Kampyrtepa⁵³, kde se jich našlo celkem 45 ks, datované od 1. století př. n. l. do 2. století n. l. Závaží jsou z nepálené, ale i pálené hlíny.

Výška závaží se pohybovala od 2,4 do 7 cm, průměr od 4,4 do 14 cm, průměr perforovaného otvoru od 0,4 x 0,3 do 1,2 x 1 cm.

U tohoto typu závaží, zejména u těch z pálené hlíny, se dvěma perforacemi, můžeme uvažovat i o jiném využití, např. rybolovu. Mohla sloužit jako závaží v rybářských sítích.

---

⁵³ Šagalina, N.: Gruzila s Kampyrtepa i ich klasifikacija, cit. výše, str. 112 – 116, i s vyobrazením v tabulkách.

6.0. Rozmístění předmětů textilní výroby v rámci architektury dolního města a citadely na lokalitě Džandavláttepa

Cílem této kapitoly je podat přehled o koncentraci předmětů určených pro textilní výrobu v rámci architektury jednotlivých sektorů 7 a 20 a pokusit se na tomto základě vymezit prostory, kde k výrobě docházelo.

Kapitola je dále rozdělena na čtyři odstavce, v nichž je podán přehled o koncentraci jednotlivých předmětů (5.1. Tkalcovská závaží, 5.2. Přesleny, 5.3. Jiné předměty určené k textilní výrobě nebo textilnímu opracování) v rámci sektorů 7 a 20, a výsledný výstup s vymezením výroben (5.4. Závěrečné shrnutí a vymezení prostor určených k textilní výrobě).

6.1. Tkalcovská závaží

Největší koncentrace nálezů tkalcovských závaží různých typů je v rámci sond 9C a 10D (vždy po 5ti ks). Za nimi následují sondy 9D, 11C, 20O a 20N (2 ks). Ojedinelé nálezy pocházejí ze sond 7D, 10C, 20G, 20H, 20Q, 20Y.

Sektor 7

Nálezy v sondách: 9C(5ks z 9C022),9D (2 ks z 9D033), 10D (5ks z 10D018), 7D (7D007), 10C (10C016, oba po 1 ks).

Jak vidíme a jak již bylo poznamenáno výše, nálezy tkalcovských závaží byly téměř vždy ojedinelé (pokud se našly v rámci jedné kulturní vrstvy, nebyly shromážděny, ale rozptýleny v ploše v rámci rozvržených sond). Ve výkopové sezóně 2004 byl nalezen soubor tkalcovských závaží z vrstvy 9CO22 v celkovém počtu 5 ks závaží nebo jejich fragmentů (inv. č. Džt.04.9C022.IV., Džt.04.9C022.V., Džt.04.9C022.VI.a.,b., Džt.04.9C022:VII.) a v sezóně 2005 byl nalezen další soubor tkalcovských závaží, shromážděných pospolu. Jedná se o soubor z kulturní vrstvy 10D018, ocelkovém počtu 5ks (Džt.05.10D018.II., Džt.05.10D018.III., Džt.05.10D018.IV., Džt.05.10D018.V., Džt.05.10D018.VI.). Jedná se pravděpodobně o pozůstatky vždy jedné kolekce pro jeden tkalcovský stav.

Sektor 20

V sektoru 20 nebylo nalezeno zdaleka tolik tkalcovských závaží jako na sídlišti – v současné době jich máme celkem čtyři kusy. Ze sondy 20N dva kusy (oba z vrstvy 20N002) a dva ojedinelé nálezy tohoto typu ze sond 20H (20H002) a 20Y (20Y026). Všechny jsou

pyramidálního tvaru, dvě se čtvercovou/obdélnou podstavou (Typ 2b - Džt.04.20N002.II., Džt.04.20N002.XIV.) a dvě s podstavou trojúhelníkovitou (Typ 2c).

6.2. Přesleny

Největší koncentrace nálezů přeslenů různých typů je v rámci sond 20N (5 ks). Za ní následuje sonda 20Y (4 ks) a sondy 7C, 10C, 12C, 20O a 20Q (vždy po 3 ks), sondy 12D, 20C, 20G (2 ks). Ojedinelé nálezy pocházejí ze sond 7A, 7D, 8, 9E, 20E, 20F, 20S.

Sektor 7

Nálezy v sondách: 7C (7C006, 7C008, 7C009), 10C (10C001, 10C005, 10C011), 12C (2 ks z 12C002, 1ks z 12C004),

7A (7A002), 7D (7D001), 9E (9E012), 11C (11C005, všechny po 1 ks)

Sektor 20

20N (3ks z 20N002, 2ks z 20N003), 20Y (3ks z 20Y002, 1 ks z 20Y003), 20Q (2 ks z 20Q002, 1ks z 20Q012), 20O (20O010, 20O011, 20O020), 20C (20C000, 20C001), 20G (20G001, 20G002),

20E (20E007), 20F (20F002, obě po 1ks)

Vidíme, že nálezy přeslenů se koncentrují do oblasti sond 20Y, 20N a 20O, které spolu sousedí. Dále je zajímavé si povšimnout, že drtivá většina nálezů pochází z prvních vrstev 002 až 003, popřípadě hned z povrchových vrstev 001.

6.3. Jiné předměty určené k textilní výrobě nebo textilnímu zpracování

Sektor 7

Předměty jsou zde rozptýleny vesměs ojedinelé v rámci sond i stratigrafických vrstev. Dvě bronzové jehly v sondě 9B (9B012, 9B015). Kostěné jehlice sloužící k opracování napředených nití se, vždy po jednom kuse, našly v sondách 7C (7C009) a 9C (9C022), tzv. „knoflíky“ v sondách 9C (9C018, 9C021) a 7E (7E028).

Sektor 20

Na citadele se téměř všechny nálezy polotovaru koncentrují do jedné sondy, a to 20Y (2 ks z vrstvy 20Y002, 1ks z vrstvy 20Y026). V sondě 20G byl v roce 2004 učiněn nález opracovaného keramického střepu (tzv. „knoflík“), snad také polotovaru pro výrobu přeslenu.

6.4. Závěrečné shrnutí a vymezení prostor určených k textilní výrobě

Sektor 7

Situace na sídlišti, které končí svou funkci během přelomu 3. a 4. století, je v současné době ve stavu intenzivního zkoumání, proto se vyhnu výsledné architektonické interpretaci. V této části se tudíž budu zabývat zejména dvěma rozsáhlými soubory ze sond 9C a 10D.

V sektoru 7 se setkáváme se dvěma výraznějšími koncentracemi různých předmětů určených k textilní výrobě nebo opracování, které by mohly vyznačovat místa, kde k této činnosti docházelo: jsou to sondy 9C (8ks, 6 z vrstvy 9C022, 1 ks z vrstvy 9C018 a 9C021) a 10D (5 ks, vše 10D018). Následuje sonda, u níž, vzhledem k podobnosti situace s tandirem v sondě 10D (popsáno níže), tuto možnost nelze také vyloučit: 9D (2ks závaží, obě z vrstvy 9D033). Ostatní nálezy jsou spíše ojedinělého rázu, z různých sond i stratigrafických vrstev: sondy 7A (přeslen, vrstva 7A002), 7C (3 ks, přesleny z vrstev 7C006, 7C008, 7C009), 7D (závaží z vrstvy 7D007, přeslen z 7D001), 9B (jehly 9B012, 9B015), 9E (přeslen, vrstva 9E012), 10C (4 ks, závaží z vrstvy 10C016, přesleny z vrstev 10C001, 10C005, 10C011), 11C (přeslen, vrstva 11C005), 12C (3ks, dva přesleny z vrstvy 12C002, jeden z 12C004), 12D008 (2ks, přesleny, 12D008).

Sonda 10D je situována na ploše tzv. šachristánu, poblíž jeho nejvyššího místa je obklopena ze 3 stran dalšími sondami (zhruba východně sonda 7D, jižně sonda 10C a sonda 12D západně).

Koncentrace tkalcovských závaží se vyskytovala ve vrstvě 10D018, okolo konstrukce pecí, tzv. tandirů. Ty se navzájem překrývaly. Severnější tandr byl postaven mnohem později a částečně překrýval zbytky staršího jižnějšího tandiru (zachován do výšky cca 35 cm; vnitřní průměr cca 42 cm). Z mladšího severnějšího tandiru zůstaly zachovány jen nejspodnější části jeho keramických stěn, světle šedý velmi sypký popel vně kolem stěn a relikty dna ve formě světle šedé popelovo - vápenité několikacentimetrové vrstvy.

Tandir byl situován do rohu mezi konstrukcí 10D007C (zeď) a konstrukcí 10D006C (platforma); a tento roh byl navíc obestavěn na kolmo postavenými cihlami, které pícku obklopovaly téměř ze tří stran. Je otázkou, zda byly pece umístěny vně domu, či zda naopak nestály na otevřeném dvoře, kvůli větší bezpečnosti (např. před požárem). Umístění tkalcovských závaží u pícky na dvoře může mít také opodstatněný význam – tkalcovské stavy

bývaly poměrně rozměrné a byly umístovány ven⁵⁴, kde na nich ženy pracovaly, čemuž nikterak nebrání ani místní suché klima.

Odlišná je situace je v sondě 9C, konkrétně ve vrstvě 9C022, kde je výrazná koncentrace předmětů určených k textilní výrobě (celkem 8 ks): pět tkalcovských závaží, jedna kostěná jehlice na opracování nití a dva druhotně opracované keramické fragmenty, tzv. "knoflíky" (ty jsou z vrstev 9C018 a 9C021).

Přibližně ve středu sondy se nacházel opět tandir, chlebová pec, na niž nasedala v celé východní části udusaná vrstva 9C007 – podlaha. Toto místo bylo vyčleněno jako pravděpodobně nějaká hospodářsky využívaná část domu nebo dvorek. Pod vrstvou 9C007 se nacházelo několik vrstev podobného charakteru, pravděpodobně starší fáze podlahy. Tam, kde se nevyskytovaly (SV a JZ roh sondy) byla vrstva 10C016 přímo pod vrstvou 9C007. Vrstva 9C022 se nacházela pod vrstvou 9C016 v severozápadní části sondy. Pravděpodobně porušila okolí ohniště 9C024. Kromě výše zmíněných nálezů obsahovala i další zbytky kostěných fragmentů a množství uhlíků. Není vyloučeno, že se jednalo o odpadní vrstvu, možná přímo o odpadní jámu, která mohla vzniknout během přestaveb v rámci oprav nebo přestaveb obytné jednotky. Tomu, že se jednalo objekt určený k deponaci odpadu by odpovídal i fakt, že část závaží byla silně poškozena.

Rozptýlenost materiálu (přesleny) a četnost míst, kde docházelo k textilnímu řemeslu (9C, 9D, 10D) je v přímé souvislosti s tím, že se jedná o sídlištní architekturu s větším počtem obytných jednotek. Každý rodinný celek, obývající určitou jednotku, musel být textilně soběstačný, minimálně na užité úrovni. Ženy předly nebo tkaly na místech, která byla vyhrazena veškerým hospodářským pracím, ať už na dvorech (tkaní, předení) nebo v obytných místnostech (předení, vyšívání, šití atd.). Naproti tomu situace v sektoru 20, jak uvidíme níže, je zcela jiného charakteru.

Sektor 20

Architektonická situace na zkoumané ploše tzv. "citadely" poukazuje na opevněný „palác“ zřejmě čtvercového půdorysu. Ten je obehnan hradbou tvořenou dvěma paralelně jdoucími zdmi (zeď A a B) s vnitřním koridorem, širokým okolo 2,5m. Vnitřní uspořádání stavby je zatím předmětem zkoumání, v sezóně 2005 byly otevřeny další čtverce (20O, 20Z, 20Q), které měly za úkol napomoci v řešení této otázky. V obou sondách 20O a 20Z byla odkryta

---

⁵⁴ Ostatně se tak děje dodnes, jak jsme měli možnost sledovat v sezóně 2003, kdy si ženy ve vesnici Saitabád připravily na dvoře horizontální tkalcovský stav o délce cca 4m a tkaly a předly za domem.

podlaha, dvouvrstvá konstrukce, která je ve spodní vrstvě tvořena keramickými střepy, nejčastěji ze zásobnic. Střepy jsou pravděpodobně zpevněny (spojeny) vápnem. Většina této podlahy byla spálena. Mohutný požár dokazují i černé popelové vrstvy nad úrovní podlahy. Je zřejmé, že šlo o podlahu ve značné části budovy, její fragmenty byly zachyceny také ve čtvercích 20E a 20F.

Většina keramického materiálu z citadely patří do 4., nejpozději do počátku 5. století.

Koncentrace nálezů přeslenů a tkalcovských závaží probíhá zejména v oblasti navzájem sousedících sond 20Y, 20N a 20O, dva nálezy pocházejí i z následující sondy 20C.

V sondě 20N došlo v její J polovině k nálezům pěti předmětů sloužících k textilní výrobě (4 ks z vrstvy 20N002, 1 ks z vrstvy 20N003), třem přeslenům a dvěma závažím. V sondě 20C, která s ní sousedí na západ byl nalezen jeden přeslen (vrstva 20C001) v jihovýchodní části, uvnitř koridoru, a jeden při probírání výsypky ze sondy. V sondě 20O byly nalezeny celkem čtyři předměty z oblasti textilnictví: tři přesleny (z vrstev 20O010, 20O011, 20O020) a jeden fragment bílého kamene sloužící patrně k výrobě setrvačnicku (vrstva 20O009C). Sonda 20Y byla opravdovou pokladnicí v získávání nálezů, našlo se v ní celkem osm kusů předmětů textilní výroby: čtyři přesleny (3 ks z vrstvy 20Y002, 1 ks z vrstvy 20Y003C), tři polotovary přeslenů (20O002, 20O007, 20O026), jedno tkalcovské závaží (20O026).

Dalším místem jakési koncentrace nálezů tohoto typu jsou sondy 20Q a 20G. V sondě 20Q byly nalezeny tři přesleny (dva z vrstvy 20Q002, jeden z vrstvy 20Q012) a v sondě 20G tři předměty: dva přesleny (20G001, 20G002) a jeden keramický střep opracovaný do kruhového tvaru, možná polotovar k výrobě přeslenu nebo závaží (20G002).

Není vyloučeno, že předměty sloužící k výrobě a úpravě textilií byly koncentrovány pouze na jednom místě v rámci architektonického plánu paláce. Tato koncentrace by odpovídala pokrytí vnitřních potřeb paláce, ať už v rámci tvorby v „ženských“ místnostech, tzv. *gynaeceích*, nebo v rámci hospodářského zázemí paláce, mezi něž mohla spadat i tkalcovská dílna. Je zajímavé porovnat materiál přeslenů z citadely a šáchránu. Oproti sídlišti se zde vyskytuje minimum alabastrových výrazně profilovaných setrvačnicků, typických pro vrcholně kušánskou fázi, a naopak zde máme převahu přeslenů robených z hlíny nebo druhotně užitých keramických střepů, charakteristických spíše pro mladší období. Vzhledem k tomuto srovnání, stratigrafii nálezů a jejich koncentraci okolo složité vnitřní zástavby které odkryly sondy 20Y, 20N a 20O, se můžeme domnívat, že zde máme co dočinění s výrobnou působící čistě pro „palácové“ potřeby spadající do mladší fáze osídlení citadely, zhruba do konce 4., počátku 5. století.

7.0. Katalog

Do katalogu byly zařazeny nálezy ze sektorů 7, 8 a 20, které byly zkoumány spojenou česko - uzbeckou expedicí ve výkopových sezónách 2002 až 2005 na lokalitě Džandavláttepa v Surchandaryjské oblasti v jižním Uzbekistánu (viz. kapitola 1.0. Úvod). Celkem se jedná o 71ks. Všechny metrické údaje jsou udány v centimetrech, váha v gramech (pokud byla zjištěna).

Katalog je rozdělen na pět částí podle typu předmětů užívaných k textilní výrobě:

7.1. přesleny,

7.2. tkalcovská závaží,

7.3. kostěné předměty,

7.4. kovové předměty,

7.5. předměty nejasné interpretace,

7.6. polotovary.

První dvě části jsou dále řazeny podle typologických řad (viz. předchozí kapitola 5.0. Typologie přeslenů a tkalcovských závaží na lokalitě Džandavláttepa) a v rámci jednotlivých typů podle sektorů, v nichž byly nalezeny (nejprve sektor 7- tzv. „šáchristán“, poté sektor 20 – tzv. „citadela“), vzestupně, podle čísel sond a vrstev.

Následující skupiny, kostěné, kovové a blíže neurčitelné předměty, které spolu s polotovary představují ojedinělé nálezy, u nichž nebyla sestavována typologie. Jsou řazeny podle sektorů a dále podle čísel sond a vrstev vzestupně, shodně s předchozími dvěmi skupinami. U těchto předmětů jsou uvedeny i jejich analogie z archeologických nalezišť dané oblasti.

7.1. Přesleny

Během výzkumných sezón 2002 až 2005 bylo nalezeno 38 ks přeslenů, ať už keramických, z nepálené hlíny nebo kamenných. Všechny jsou datovány do horizontu poslední fáze osídlení lokality, tj. v rozmezí od 2. do přelomu 4./5. století n. l.⁵⁵.

Typ 1, kónický

Sektor 20

1.

Inventární číslo: **Džt.05.20Q012.III.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20Q

Výška: 2,2 cm

Šířka / Průměr: 2,35 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,53 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20Q012

Dokumentace: DF: 20Q012 – IIIa, b (v rámci katalogu Tab. XXIII.)

Popis: Přeslen homolovitého tvaru, uprostřed podélně perforován. Povrch předmětu vyhlazen.

Bez výzdoby. Stav dochování výtečný, bez jakéhokoliv poškození.

Materiál: nepálená hlína, hlazeno

Dodatky: -

2.

Inventární číslo: **Džt. 05.20Y002.V.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

---

⁵⁵ Detailní rozbor datace viz kapitola 5.1. Typologie přeslenů z lokality Džandavláttepa.

Sektor: 20

Sonda: 20Y

Výška: 1,5 cm

Šířka / Průměr: 2,1 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 20Y002, v SZ polovině sondy

Dokumentace: DF: 20Y002 – V.a, b (v rámci katalogu Tab.XXIV.)

Popis: Přeslen homolovitého tvaru, perforován po celé délce. Na svrchní straně, která se mírně konkávně prohýbá směrem k perforovanému otvoru, zdoben plastickou lištou. Stav zachování bezvadný.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

Typ 3a, sférický jednoduchý

Sektor 7

3.

Inventární číslo: **Džt.04.10C001.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 10C

Výška: 1,4 cm

Šířka / Průměr: 3,4 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,7 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: v rámci povrchové vrstvy 10C001

Dokumentace: DF 041, 042 (v rámci katalogu Tab. XXIX.)

Popis: Přeslen z bílého kamene, plochého tvaru, hlazený, s oblými hranami, excentricky perforovaným kruhovým otvorem po celé výšce. Bez výzdoby. Stav zachování bezchybný.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

4.

Inventární číslo: **Džt.04.10C011.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 10C

Výška: 2,6 m

Šířka / Průměr: 4,2 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 10C011, vzdálenost od V profilu sondy 82 cm, od J hrany 141 cm

Dokumentace: DF 035, 036 (v rámci katalogu Tab. XXVIII.)

Popis: Přeslen plochý, hlazený, s oblými hranami, perforovaný ve středu po celé výšce. Bez výzdoby. Stav dochování výborný.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

5.

Inventární číslo: **Džt.05.12C002.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 12C

Výška: 1,9 cm

Šířka / Průměr: 5,9 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,9 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 12C002

Dokumentace: DF037, 038 (v rámci katalogu Tab. XXIX)

Popis: Jednoduchý, sférický přeslen, perforovaný kruhovým otvorem po celé výšce. Bez výzdoby. Stav dochování výborný.

Materiál: pálená hlína (keramika)

Dodatky: Není vyloučena možnost, že může se jednat o menší tkalcovské závaží.

6.

Inventární číslo: **Džt.05.12D008.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 12D

Výška: 2,1 cm

Průměr: max 3 cm (v dolní části), min 2,9 cm (v horní části)

Průměr perforovaného otvoru: 0,75 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: v rámci začišťování vrstvy 12D008 u Z profilu sondy

Dokumentace: DF 053, 054 (v rámci katalogu Tab.XXX.)

Popis: Přeslen sférický, zdobený na povrchu soustředěnými mělkými rýžkami. Perforován ve středu po celé výšce. Částečně poškozený.

Materiál: pálená hlína

Dodatky: -

Sektor 20

7.

Inventární číslo: **Džt.04.20E007.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20E

Výška: 1,2 cm

Průměr: 2,4 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,55 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při vybírání vrstvy 20E007

Dokumentace: FD III. 5, DF 049, 050 (v rámci katalogu Tab.XXX.)

Popis: Jednoduchý sférický přeslen. Bez výzdoby. Stav dochování výborný.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

8.

Inventární číslo: **Džt.04.20G001.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20G

Výška: 1,3 cm

Šířka / Průměr: 2,5 cm

Průměr perforovaného otvoru: nezjištěno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 20G001

Dokumentace: FD III. 4

Popis: Přeslen sférického tvaru, nezdobený, svisle ve středu perforovaný po celé výšce. Stav dochování bez větších poškození.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: přeslen

9.

Inventární číslo: **Džt.04.20F002.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20F

Výška: 1,7 cm

Šířka / Průměr: 2,4 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,5 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při odebírání vrstvy 20F002

Dokumentace: FD III. 2, DF 053, 054 (v rámci katalogu Tab. XXX.)

Popis: Přeslen z černého kamene, sférický. V horní polovině zdoben třemi koncentrickými kružnicemi. Stav dochování výborný.

Materiál: kámen

Dodatky: -

10.

Inventární číslo: **Džt.04.20G002.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20G

Výška: 1,6 cm

Průměr: 2,4 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při odebírání destrukční vrstvy 20G002

Dokumentace: FD III. 6, DF 047, 048 (Tab. XXX.)

Popis: Přeslen sférické formy, zdobený na svrchní straně otisky koleček, perforován ve středu po celé výšce. Stav dochování výtečný.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

11.

Inventární číslo: **Džt.05.20O020.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20O

Výška: 1,9 cm

Šířka / Průměr: 2,8 cm

Průměr perforovaného otvoru: nezjištěno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: nalezeno ve vrstvě 20O02O, v cihle, která překrývala výplň torza zásobnice

Popis: Fragment přeslenu kónické profilace. Bez výzdoby, povrch pouze hlazen. Poškozeno.

Materiál: nepálená hlína, hlazená

Dodatky: -

Typ 3b, tzv. „čočkovitý“

Sektor 20

12.

Inventární číslo: **Džt.05.20O010.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20O

Výška: 2,2 cm

Šířka / Průměr: 3,6 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 cm

Váha: nezjištěna
Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20O010, od Z hrany sondy 37 cm, od J 154 cm

Dokumentace: DF: 20O010 – IIa, b (v rámci katalogu Tab. XXI.)

Popis: Přeslen čočkovité profilace, ve středu perforovaný kruhovým otvorem po celé výšce. Bez výzdoby. Stav zachování dobrý.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

13.

Inventární číslo: **Džt.05.20O011.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20O

Výška: 2,6 cm

Šířka / Průměr: 4,1 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při odebírání výplně 20O011 z objektu 20O012F (novověký pohřeb)

Dokumentace: DF: 20O011 – Ia, b (v rámci katalogu Tab.XXII.)

Popis: Přeslen čočkovité profilace, ve středu perforovaný kruhovým otvorem po celé výšce.

Bez výzdoby. Stav dochování dobrý.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

14.

Inventární číslo: **Džt.05.20Y003C.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20Y

Výška: 2,1 cm

Průměr: 3,1 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při rozčišťování vrstvy 20Y003C

Dokumentace: 20Y003c-Ia, b (v rámci katalogu Tab.XXV., XXVI.)

Popis: Přeslen čočkovité profilace, perforován kruhovým otvorem po celé výšce. Bez výzdoby. Stav dochování dobrý.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

Typ 3c, se šestihranou profilací

Sektor 20

15.

Inventární číslo: **Džt.04.20N002.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna:

Sektor: 20

Sonda: 20N

Výška: 2 cm

Průměr: 2,4 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,5 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20N002

Dokumentace: v rámci katalogu Tab.XXII., foceno jako 20O020-Ia, b

Popis: Jednoduchý, nijak nezdobený přeslen sférického tvaru. Perforován kruhovým otvorem po celé výšce. Stav dochování dobrý.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

Typ 4a, hemisférický

Sektor 7

16.

Inventární číslo: **Džt.02.7A002.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2002

Sektor: 7

Sonda: 7A

Výška: 1,6 cm

Průměr: 4,10 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,75 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 7A002

Dokumentace: publikováno v: Abdullaev, K., Stančo, L.: Djandavlattepa: Preliminary report of the 2002 excavation season, Studia Hercynia (2003), str. 165 – 168, Fig. 1.

Popis: Jednoduchý přeslen sférického tvaru, s mírně odsazenou spodní stranou. Spodní strana se konvexně prohýbá. Perforován po celé výšce kruhovým otvorem. Stav dochování výborný.

Materiál: pálená hlína / keramika

Dodatky: -

17.

Inventární číslo: **Džt.05.12D008.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 12D

Výška: 1,1 cm

Šířka / Průměr: max 2,3 cm (nedochován celý)

Průměr perforovaného otvoru: 0,5 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: v rámci začišťování vrstvy 12D008, od J hrany sondy 163 cm, od Z hrany 6 cm

Popis: Přeslen sférického tvaru, spodní strana mírně zploštělá. Bez výzdoby. Mírně poškozeno.

Materiál: pálená hlína (?)

Dodatky: -

Typ 4b, tzv. „cylindrický“

Sektor 7

18.

Inventární číslo: **Džt.03.7D001.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2003

Sektor: 7

Sonda: 7D

Výška: max 1,40 cm (nedochováno celé)

Průměr: 2,2 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 7D001

Popis: Jednoduchý přeslen hemisférického tvaru, spodní část protažena v jakýsi „límeč“, takže připomíná svým tvarem cylindr. Bez výzdoby. V horní části odlomeno.

Materiál: kámen(?)

Dodatky: -

Typ 4c, tzv. stupňovitě profilovaný

19.

Inventární číslo: **Džt.02.8002.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2002

Sektor: 8

Sonda: 8

Výška: 1,5 cm

Průměr: 3 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,5 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 8002

Popis: Hemisférický přeslen z bílého krystalického kamene, spodní strana mírně vypouklá. Zdoben na svrchní straně čtyřmi koncentrickými kružnicemi, na straně spodní dvěmi. Stav dochování dobrý, bez poškození, pouze mírně setřelé hrany.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

20.

Inventární číslo: **Džt.03.7C006.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2003

Sektor: 7

Sonda: 7C

Výška: 1,9 cm

Průměr: 3,8 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,8 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 7C006

Popis: Hemisférický přeslen z bílého kamene, členěný na 6 stupňů koncentrickými kružnicemi (3 na vrchní a 3 na spodní straně). Dochována poze polovina předmětu.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

21.

Inventární číslo: **Džt.04.9E012.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 9E

Výška: 1,2 cm

Šířka / Průměr: 3,3 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,3 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: ve výplni 9E012, v JV části sondy

Dokumentace: DF 027, 028, FD VI. 27 (v rámci katalogu Tab.XXVII.)

Popis: Hemisférický přeslen z bílého kamene, stupňovitá profilace tvořená koncentrickými kružnicemi (1shora, 2 zespodu předmětu), perforovaný ve středu po celé výšce. Stav dochování dobrý.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

22.

Inventární číslo: **Džt.04.10C005.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 10C

Výška: 2,1 cm

Šířka / Průměr: 3,7 cm

Průměr perforovaného otvoru: max 0,8 cm (dolní část), min 0,7 cm (horní část)

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 10C005, vzdálenost od J profilu sondy 28 cm, od V profilu 70 cm

Dokumentace: DF 023, 024 (Tab. XXVII.)

Popis: Přeslen z bílého kamene, z jedné strany výrazná stupňovitá profilace, ze strany druhé téměř nezatelná profilace, perforován ve středu po celé výšce. Stav dochování, až na setřené hrany spodní části, ucházející.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

23.

Inventární číslo: **Džt.05.11C005.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 11C

Výška: 1,5 cm

Šířka / Průměr: 3,4 cm

Průměr perforovaného otvoru: nezjištěno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při vybírání vrstvy 11C005, vzdálenost od J hrany sondy 60 cm, od V hrany 160 m

Popis: Hemisférický, stupňovitě profilovaný přeslen z bílého kamene, perforován ve středu po celé výšce. Stav dochování dobrý.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

24.

Inventární číslo: **Džt.05.12C002.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 12C

Výška: 1,9 cm

Šířka / Průměr: max 3,4 cm (dolní část), min 3,2 cm (horní část)

Průměr perforovaného otvoru: 0,7 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 12C002, při V hraně sondy

Dokumentace: Tab., obr.

Popis: Přeslen z bílého kamene, stupňovitě profilovaný, směrem ke spodní části se mírně rozšiřující, perforovaný ve středu po celé výšce. Stav zachování výborný.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

25.

Inventární číslo: **Džt. 05.12C004.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 12C

Výška: 1,8 cm

Šířka / Průměr: 2,6 cm

Průměr perforovaného otvoru: nezjištěno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 12C004, v JV rohu sondy

Popis: Fragment (polovina) menšího přeslenu.

Materiál: pálená hlína (keramika)

Dodatky:

26.

Inventární číslo: **Džt.04.20C000.I.**

Lokalita: Džandavlátpepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20C

Výška: 1,5 cm

Šířka / Průměr: 3,7 cm

Průměr perforovaného otvoru: nezjištěno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: náhodný nález z výsypky po sondě 20C

Dokumentace: DF: 20C000. – 1a, b (Tab.XXI.)

Popis: Hemisférický přeslen z bílého kamene se stupňovitou profilací, perforován ve středu po celé výšce. Stav dochování výborný.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

27.

Inventární číslo: **Džt.04.20C001.II.**

Lokalita: Džandavlátpepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20C

Výška: nezjištěno

Šířka / Průměr: 3,6 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,7 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při odebírání svrchní vrstvy 20C001, v JV rohu, těsně pod povrchem

Dokumentace: FD III. 1, DF 025, 026 (v rámci katalogu Tab. XXVII.)

Popis: Přeslen z tvrdého bílého kamene, setřené hrany, stupňovitá profilace, perforovaný ve středu po celé výšce. Špatný stav dochování (dva fragmenty).

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

28.

Inventární číslo: **Džt.04.20N002.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20N

Výška: 1,32 cm

Šířka / Průměr: 3,06 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,75 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20N002, od jižního profilu sondy 175 cm, od západního 105 cm, v hloubce zhruba 40 až 50 cm

Dokumentace: FD II. 37, DF 043,044 (v rámci katalogu Tab. XXIX.)

Popis: Hemisférický přeslen se stupňovitou profilací. Výzdoba koncentrické kružnice. Splepen ze dvou částí.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

29. Džt.04.20N003.II.

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20N

Výška: 0,35 cm

Šířka / Průměr: 2,70 cm

Průměr perforovaného otvoru: 40

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20N003

Dokumentace: DF031, 032 (Tab. XXVIII.)

Popis: Přeslen z bílého krystalického kamene, stupňovitě profilovaný, poškozený.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

30.

Inventární číslo: **Džt.04.20N003.III.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20N

Výška: 1,5 cm

Šířka / Průměr: max 3,25 cm (nedochováno celé)

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 20N003

Dokumentace: FD VII. 27, DF 029, 030 (Tab. XXVIII.)

Popis: Polokulovitý přeslen z bílého kamene, stupňovitě profilovaný. Výzdoba koncentrické kružnice. Dochován fragment, polovina předmětu.

Materiál: alabastr

Dodatky: -

31.

Inventární číslo: **Džt.05.20S001.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20S

Výška: 2,1 cm

Šířka / Průměr: 3,5 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20S001

Dokumentace: DF: 20S001 – I.a, b (v rámci katalogu Tab. XXIII.)

Popis: Hemisférický přeslen s mírně vypuklou spodní stranou, stupňovité profilace, perforován po celé délce kruhovým otvorem. Zdoben koncentrickými kružnicemi (3 na svrchní, 3 na spodní straně). Stav dochování výborný.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

32.

Inventární číslo: **Džt.05.20Y002.X.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20Y

Výška: 1,69 cm

Šířka / Průměr: max 2,4cm (spodní část), min 1,82cm (horní část)

Průměr perforovaného otvoru: 0,65 – 0,78 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 20Y002, v SZ rohu sondy

Dokumentace: DF: 20Y002 – X.a, b (Tab. XXV.)

Popis: Fragment přeslenu z bílého kamene, kónické stupňovité profilace, perforován po celé výšce kruhovým otvorem. Dochovaná výzdoba 2 koncentrické kružnice na svrchní straně.

Dochován fragmentárně, zhruba polovina předmětu.

Materiál: alabastr (?)

Dodatky: -

Typ 5, tzv. „diskovitý“

33.

Džt.03.7C008.I.

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2003

Sektor: 7

Sonda: 7C

Výška: 0,60 cm

Šířka / Průměr: 3,60cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,80 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 7C008

Popis: Jednoduchý plochý diskovitý přeslen, nijak nezdobený. Stav dochování ucházející.

Materiál: kámen

Dodatky: -

34.

Inventární číslo: **Džt.03.7C009.III.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2003

Sektor: 7

Sonda: 7C

Výška: 0,60 cm

Šířka / Průměr: 2,60 cm

Průměr perforovaného otvoru: nezjištěno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 037C009

Popis: Jednoduchý, nijak nezdobený diskovitý přeslen. Stav dochování dobrý.

Materiál: kámen

Dodatky: -

35.Džt.04.20N002.XII.

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20N

Výška: 0,70 cm

Šířka / Průměr: 2, 70 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,60 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20N002

Popis: Jednoduchý diskovitý přeslen bez výzdoby. Stav dochování dobrý.

Materiál: druhotně použitý keramický fragment

Dodatky: -

36.

Inventární číslo: **Džt.05.20Q002.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20Q

Výška: 1 cm

Šířka / Průměr: 1,9 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,7 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20Q002

Dokumentace: DF: 20Q002 – Ia, b (Tab. XXII., XXIII.)

Popis: Přeslen jednoduchého diskovitého tvaru, uprostřed perforovaný kruhovým otvorem, jedna strana seříznuta (druhotné poškození). Jinak stav dochování dobrý.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: nejistá interpretace, mohlo jít i o závěsek nebo jiný předmět, jehož funkce není spojena s textilní výrobou

37.

Inventární číslo: **Džt.05.20Q002.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20Q

Výška: 0,7cm

Šířka / Průměr: 1,6 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,3 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20Q002

Dokumentace: DF: 20Q002 – IIa, b (Tab. XXIII.)

Popis: Předmět diskovitého tvaru, perforovaný kruhovým otvorem. Nezdobený. Stav dochování dobrý.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: nejistá interpretace, mohlo jít i o závěsek nebo jiný předmět, jehož funkce není spojena s textilní výrobou

38.

Inventární číslo: **Džt.05.20Y002.IV.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20Y

Výška: 1,2 cm

Šířka / Průměr: 4,2 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 20Y002, v SZ polovině sondy

Dokumentace: DF: 20Y002 – IVa, b (Tab. XXIV.)

Popis: Přeslen diskovitého tvaru, při pohledu z boku stěny mírně skosené, perforován kruhovým otvorem. Bez výzdoby. Stav dochování výborný.

Materiál: keramika (druhotně opracovaný střep?)

Dodatky: může se jednat i o tkalcovské závaží, o čemž svědčí značný rozměr předmětu

7.2. Tkalcovská závaží

Během výkopových sezón 2003 až 2005 bylo nalezeno celkem 19 ks tkalcovských závaží.

Typ 1, kvádřikovité závaží

Sektor 7

1.

Inventární číslo: **Džt.04.10C016.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 10C

Výška: 8,1 cm

Šířka: 5,3 cm

Tloušťka: 3,8 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,7 a 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 10C016, v blízkosti zdi 10C011C

Dokumentace: DF 001, DF004 (v rámci katalogu Tab.XXXI.)

Popis: Obdélné tkalcovské závaží s obdélnou podstavou, robené v ruce. Stav zachování velmi dobrý, mírně poškozená (odlomená) je pouze spodní část závaží (podstava). V horní části navrtány z obou stran kruhové otvory, které však nejsou propojeny – závaží není perforováno po celé šířce.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

2, pyramidální závaží

2a, pyramidální závaží s obdélnou podstavou

Sektor 7

2.

Inventární číslo: **Džt.03.7D007.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 7D

Výška: 10,4 cm

Šířka: 5cm

Tloušťka: 4 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 9C022

Dokumentace: DF 008 (Tab. XXXI.)

Popis: Jehlanovité tkalcovského závaží robeného v ruce, ve spodní části silně poškozeno.

Podstava pravděpodobně obdélná. Perforováno kruhovým otvorem v horní, zúžené části předmětu. Stav zachování dobrý.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

3.

Inventární číslo: **Džt.04.9C022.IV.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 9C

Výška: 9,7cm

Šířka: 5,3 cm

Tloušťka: 4,8 cm

Průměr perforovaného otvoru: zhruba 0,7 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 9C022

Dokumentace: FD VI. 11, DF002 (Tab. XXXI.)

Popis: Tkalcovské závaží jehlanovitého typu, robené v ruce. S obdélnou podstavou, v horní zužující se části perforováno kruhovým otvorem. Stav dochování dobrý až na mírné

poškození v dolní části, podstavy. Na přední straně hluboký zářez, pravděpodobně druhotné poškození.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

4.

Inventární číslo: **Džt.04.9C022.V.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 9C

Výška: 5,6 cm

Šířka: 5,7 cm

Tloušťka: 5,1 cm

Průměr perforovaného otvoru: mezi 0,7 až 0,6 cm (mírně se zužuje)

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 9C022

Dokumentace: FD VI. 12, DF 006 (Tab. XXXI.)

Popis: Fragment spodní poloviny tkalcovského závaží jehlanovitého typu. Podstava obdélná.

V horní částečně dochované polovině zachována část perforovaného otvoru, který procházel celým tělem závaží. Robeno v ruce. Stav dochování až na odlomenou horní část dobrý.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

5.

Inventární číslo: **Džt.04.9C022.VI.b**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 9C

Výška: dochovaná max 6 cm

Šířka: 5,8 cm

Tloušťka: max 4,8 cm

Průměr perforovaného otvoru: nedochován

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 9C022

Popis: Fragment spodní části tkalcovského závaží pyramidálního tvaru. Robeno v ruce. Podstava obdélná, stejně tak průřez tělem předmětu, který se směrem nahoru výrazně zužuje. Silně poškozeno. Horní část s perforovaným otvorem se nedochovala. Na jedné straně vryp – možná otisk nití, v délce 2,1 cm, šířky 0,4 cm. Možná se jedná o druhotné poškození.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: další fragment Džt.9C022.VI.a.

6.

Inventární číslo: **Džt.05.9D033.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AU, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 9D

Výška: 6,8 cm

Šířka: 5 cm

Tloušťka: dochovaná max 3,5 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,6 – 0,7 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při odebírání zásypu 9D033 nad tandirem, vzdálenost od J profilu sondy 5cm, od V profilu 85 cm

Popis: Fragment spodní části tkalcovského závaží jehlanovitěho typu, dělaného v ruce. Nedochována vrchní třetina, silně poškozeno. Zdá se, že v horní, silně olámané části zůstala zachována část perforovaného otvoru, pravděpodobně kruhového nebo mírně oválného tvaru cca 0,6 až 0,7 cm. Na jedné ze stran dochován i druhý „otvor“. Dírka kruhového průřezu 0,5 cm široká, nehluboká.

Dodatky: -

7.

Inventární číslo: **Džt.05.10D018.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 10D

Výška: max dochovaná 4,4 cm

Šířka: 4,4 cm

Tloušťka: 3,1 cm

Průměr perforovaného otvoru: kruhový 0,4 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 10D018

Popis: Fragment horní části tkalcovského závaží pravděpodobně pyramidálního tvaru (směrem nahoru se fragment mírně zužuje) robeného v ruce. Průřez tělem obdélný. Těsně pod povrchem dva drobné otvory, které však neprocházejí celým tělem závaží, svažují se šikmo dolů a končí zhruba ve dvou třetinách těla.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: možná se jedná o vadný výrobek

8.

Inventární číslo: **Džt.05.11C005.III.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 11C

Výška: 8,2 m

Šířka: 3,9 cm

Průměr perforovaného otvoru: nezjištěno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: snížení vrstvy 11C005, vzdálenost od S profilu sondy 135 cm, od Z profilu 80 cm

Popis: Jehlanovité tkalcovské závaží, poškozeno v dolní polovině, v horní, zúžující se části perforováno kruhovým otvorem.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

Typ 2b, pyramidální závaží se čtvercovou podstavou

Sektor 7

9.

Inventární číslo: **Džt.04.9C022.VII.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 9C

Výška: 5,7 cm

Šířka: 3,5 cm

Tloušťka: dochovaná 3,2 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,5 – 0,6 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 9C022

Dokumentace: DF 011 (Tab. XXXII.)

Popis: Jehlanovité tkalcovského závaží robeného v ruce, ve spodní části silně poškozeno.

Podstava pravděpodobně čtvercová. Perforováno kruhovým otvorem v horní, zúžené části předmětu. Okolo perforovaného otvoru otisk nití nebo provázku v délce 3, 8 cm a šířce 0,5 cm

Materiál: nepálená hlína ?

Dodatky: doklad upevnění závaží k osnovním nitím

10.

Inventární číslo: **Džt.05.9D033.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 9D

Výška: 6,6 cm

Šířka: 3,6 cm

Tloušťka: 3,6 cm

Průměr perforovaného otvoru: dochovaný max 1 cm, silně poškozeno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při odebrání vrstvy 9D033, nad tandirem

Popis: Fragment větší části tkalcovské závaží jehlanovitého typu robeného v ruce. Pouze horní část s perforovaným otvorem nedochována celá. Podstava čtvercová. Směrem nahoru se předmět zužuje velmi mírně.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

11.

Inventární číslo: **Džt.05.10D018.V.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 10D

Výška: dochovaná max 7,1 cm

Šířka: 4,15 cm

Tloušťka: 4,2 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,4 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 10D018

Popis: Tkalcovské závaží pyramidálního tvaru, robené v ruce. Podstava čtvercová. Předmět se směrem nahoru mírně zužuje. Odlomena vrchní část nad perforovaným kruhovým otvorem, jinak stav dochování velmi dobrý. Na boční straně hluboká rýha v délce 5,2 cm, o šířce 0,6 cm. Možná se jedná o otisk nití / provazu, nebo o druhotné poškození.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

12.

Inventární číslo: **Džt.05.11C005.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AU, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 11C

Výška: 7,6 cm

Šířka: 3,5 cm

Tloušťka: 3,4 cm

Průměr perforovaného otvoru: nezjištěno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 11C005, vzdálenost od jižního profilu sondy 180 cm, od západního rovněž 180 cm

Popis: Tkalcovské závaží jehlanovitého typu, stav dochování neporušeno, v horní třetině perforováno. Podstava čtvercová.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

Typ 3, tzv. homolovité závaží

Sektor 7

13.

Inventární číslo: **Džt.05.10D018.III.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AU, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 10D

Výška: max dochovaná 6 cm

Šířka: kruhová podstava průměr 6,3 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,5 x 0,7 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 10D018

Dokumentace: v rámci katalogu Tab. XXXIII., 1.

Popis: Fragment větší části tkalcovského závaží „homolovitého“ typu, robeného v ruce( ).

Podstava kruhového průřezu, stejně tak tělo závaží, které se směrem nahoru zužuje. Zachován

perforovaný otvor oválného průřezu. V dolní části závaží je hluboká rýha široká v průměru 0,6 cm, táhnoucí se v délce 4,5 cm podél závaží. Hluboká je mezi 0,5 až 0,6 cm. Jedná se o pozůstatek provázku, kterým bylo závaží obmotáno, a který byl provlečen skrze perforovaný otvor. Rýhy na druhé straně závaží vypadají na druhotné zásahy, učiněné až při výzkumu.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: jedná se o doklad uvázání tkalcovských závaží na osnovní nitě

Typ 2c, pyramidální závaží s trojúhelníkovitou podstavou

Sektor 20

14.

Inventární číslo: **Džt.05.20Y026.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20Y

Výška: 3,4 cm

Šířka: 2,5 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,3 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: v zásypu mezi 20Y003C a 20Y025C, vzdálenost od Z profilu je 135 cm

Dokumentace: DF: 20Y026 – I.a, b, (Tab. XXXII.)

Popis: Tkalcovské závaží tvaru trojstranného hranolu, robeno v ruce. Směrem nahoru se mírně zužující, v horní polovině perforováno kruhovým otvorem, stav zachování výborný.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

15.

Inventární číslo: **Džt.04.20H002.IV.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20H

Výška: 8,6 cm

Podstava: 4,5 x 4,75 x 5,5 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,5 x 0,65 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20H002

Dokumentace: DF 009, 10 (Tab. XXXI.)

Popis: Tkalcovské závaží jehlanovitého typu, podstava trojúhelníkovitá, v horní zúžující se části perforován mírně oválným otvorem. Stav dochování dobrý, mírně otlučeno na jedné boční straně.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky:

Typ 4, vícehranné závaží

Sektor 7

16.

Inventární číslo: **Džt.05.10D018.IV.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 10D

Výška: 8,8 cm

Šířka: max 4,6 cm

Tloušťka: max 4,4 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,4 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 10D018

Dokumentace: v rámci diplomové práce Tab. XXXIII., 2.

Popis: Tkalcovské závaží hexagonální, robené v ruce, směrem nahoru se velmi mírně zúžující. Stav dochování je velmi dobrý, až na mírné poškození podstavy na jednom místě. V horní části perforován kruhový otvor, určený k zavěšení závaží na osnovní niti.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: ojedinelý typ, nalezen v souboru s předměty Džt.05.10D018.II. až Džt.05.10D018.VIII.

Nezařaditelné fragmenty

Sektor 7

17.

Inventární číslo: **Džt.04.9C022.VI. a**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 9C

Výška: 7,3 cm

Šířka: 3 cm

Průměr perforovaného otvoru: nedochován

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 9C022

Dokumentace: FD VI. 13, DF 007 (Tab. XXXI.)

Popis: Fragment tkalcovského závaží. Pravděpodobně jehlanovitý typ. Dochována pouze hrana předmětu, silně poškozeno.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: celkem dva fragmenty, další Džt.04.9C022.VI.b

18.

Inventární číslo: **Džt.05.10D018.VI.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 10D

Výška: dochovaná max 7,3 cm

Šířka: dochovaná max 3,7 cm

Tloušťka: dochovaná max 2,2 cm

Průměr perforovaného otvoru: nedochován

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 10D018

Popis: Fragment tkalcovského závaží. Velmi silně poškozeno.

Materiál: nepálená hlína

Dodatky: -

Sektor 20

19.

Inventární číslo: **Džt.04.20N002.XIV.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20N

Výška: 6,5 cm

Šířka / Průměr: 2 x 2,5 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,40cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20N002

Dokumentace: DF013, FD VII. – 23, 24 (Tab. XXXII.)

Popis: Tkalcovské závaží, velmi silně poškozeno, olámáno.

Materiál: pálená hlína

Dodatky: -

7.3. Předměty z kosti

Během výkopové sezóny 2004 byl v sektoru 7 objeven zcela ojedinělý předmět, který byl Š. Šajdullaevem⁵⁶ interpretován jako pomůcka při spřádání a následného opracování nití (hlavice, rozříznutá dvěma hlubokými zářezy, sloužila k uhlazení hrubších nití). Upozornil také na etnografické paralely se současnou textilní produkcí v jižním Uzbekistánu.

Při následném hledání analogií byl dodatečně v roce 2005 identifikován jako stejný typ předmětu nález ze sektoru 7 z výzkumné sezóny 2003, dochovaný fragmentárně.

Sektor 7

---

⁵⁶ Uvedeno na základě ústního sdělení Š. Šajdullaeva, nepublikováno.

1.

Inventární číslo: **Džt.04.9C022.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 9C

Výška: 9,6 cm

Průměr: max 0,4 cm (horní část), min 0,2 cm (dolní část)

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 9C022

Dokumentace: v rámci diplomové práce Tab. XVI., 2

Popis: jehlice s kruhovým průřezem v dolní části trnu a obdélným v horní. Hlavice ve tvaru písmene V při pohledu ze strany. Při pohledu shora dva hluboké navzájem se křížící zářezy.

Materiál: kost zvířecí

Dodatky: užíváno dodnes

2.

Inventární číslo: **Džt.03. 7D009.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2003

Sektor: 7

Sonda: 7D

Výška: 5,6 cm

Průměr: max 0,5 cm (horní část), min 0,4 cm (dolní část)

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 7D009

Popis: Fragment kostěné jehlice kruhového průřezu, směrem nahoru se mírně rozšiřující.

Hlavice odlomena, stejně tak jako spodní část. Horní část mění průřez – „motýlkovitý“.

Materiál: kost zvířecí

Dodatky: užíváno dodnes

Analogickými kusy se zdají být dva předměty z kosti, nalezené během výzkumu sídliště (šáchristánu) lokality Toprak – Kala⁵⁷ v Chorezmijské oblasti. Jedná se o stejný typ kostěných jehlic s kruhovým nebo oválným průřezem v dolní polovině a čtvercovým nebo obdélným průřezem v polovině horní, pod hlavicí, která byla rozříznuta dvěma křížícími se zářezy. Hlavice jsou ještě zdobeny množstvím jednoduchých zářezů. Datují se zhruba do druhého až čtvrtého století.

---

⁵⁷ Viz: Gorodiše Toprak – Kala (Razkopki 1965 – 1975), Trudy Chorezmijskoj archeologo – etnografičeskoj ekspedicii, XII., Moskva 1981, str. 218, rys. 78 - 29, 30

7.4. Předměty z kovu

Dalšími předměty, které sloužily k opracování, tentokrát již hotových textilií, byly jehly. Ve výkopové sezóně 2004 byly v sektoru 7 nalezeny dva předměty z bronzu, u nichž by se mohlo předpokládat, že se jedná o fragmenty jehel.

Důvod, proč byly tyto fragmenty určeny jako jehly na šití a nikoliv jako bronzové jehlice určené ke spínání oděvu nebo do vlasů, je především jejich rozměr. Pokud porovnáme průměr níže uvedených předmětů s průměrem bronzové jehlice nalezené ve výkopové sezóně 2004 v sektoru 4, potom vidíme diametrální rozdíl. Bronzová jehlice ze sektoru 4 má průměr od 0,3 do 0,5 cm, kdežto oba nálezy ze sektoru 7 se pohybují mezi 0,15 – 0,2 cm. Navíc předmět Džt.04.9B015.I. se směrem nahoru zplošťuje – na nedochovaném konci je tudíž možno předpokládat ouško.

Sektor 7

1.

Inventární číslo: **Džt.04.9B012.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 9B

Výška: 2,2 cm

Šířka / Průměr: 0,15 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 9B012

Dokumentace: FD V. 17, DF 159, 160

Popis: fragment jehly (spodní část se zašpičatělým koncem), s kruhovým průřezem.

Materiál: bronz

Dodatky: -

2.

Inventární číslo: **Džt.04.9B015.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 9B

Výška: 6,1 cm (ohnuto)

Průměr: 0,2 cm (kruhový průměr těla), 0,45 cm (průřez horní, zploštělou částí)

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při rozebírání destrukční vrstvy 9B015, vězelo v cihle, od J profilu sondy vzdáleno 88 cm, od Z profilu 160 cm

Dokumentace: FD V. 18, DF 122

Popis: fragment jehly (spodní část se zašpičatělým koncem), zkorodováno, zakřiveno. Průřez tělem kruhový, směrem k nedochované hlavici se zplošťuje - obdélný.

Materiál: bronz

Dodatky: -

7.5. Polotovary

Mezi polotovary určené k výrobě, ve všech případech přeslenů, byly zařazeny všechny fragmenty kamenných předmětů, které jevíly známky opracování. Mohlo se také jednat o zmetkové výrobky, které byly pohozeny. Během výzkumné sezóny 2003 až 2005 bylo taktéž nalezeno množství kamenů bílé barvy, různých rozměrů, které evidentně sloužily jako materiál k výrobě kamenných přeslenů. Ty bohužel nebyly ve většině případů (až na Džt.05.20O009C.1. viz níže) zdokumentovány, proto nejsou zahrnuty v katalogu.

Sektor 7

1.

Inventární číslo: **Džt.05.10D018.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 7

Sonda: 10D

Výška: dochovaná min 0,4 cm, max 0,6 cm

Šířka / Průměr: 3 cm

Průměr perforovaného otvoru: obdélný 0,4 x 0,5 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 10D018

Popis: Fragment nedokončeného přeslenu z bílého kamene. Svrchu bylo započato s vrtáním obdélného otvoru, který je však mělký, pouze povrchový.

Materiál: alabastr?

Dodatky: nedokončený přeslen, pravděpodobně nepovedený kus, odpad

Sektor 20

2.

Inventární číslo: **Džt.05.20O009C.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20O

Výška: 4,5 cm

Šířka / Průměr: 2,8 cm

Průměr perforovaného otvoru: -

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při rozčistování vrstvy 20O009C

Dokumentace: DF: 20O009C – Ia, b (Tab. XXII.)

Popis: kus bílého, měkkého, nepracovaného kamene

Materiál: vápenec (alabastr ?)

Dodatky: pravděpodobně surovina pro výrobu přeslenu

3.

Inventární číslo: **Džt.05.20Y002.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20Y

Výška: 2,7 cm

Šířka / Průměr: 2 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,7

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 20Y002, v blízkosti zdi 20Y003C

Dokumentace: DF: 20Y002 – II.a, b (Tab.XXIII., XXIV.)

Popis: Nedokončený předmět z bílého kamene, původně snad oválný, plochý, perforovaný jednou příčně, podruhé pouze navrtán.

Materiál: alabastr

Dodatky: -

4.

Inventární číslo: **Džt.05.20Y007.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20Y

Výška: 0,71 cm

Šířka / Průměr: 2,7 cm

Průměr perforovaného otvoru: nezjištěno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20Y007, vzdálenost od V hrany sondy 60 cm, od S 150 cm

Popis: Nedokončený přeslen z bílého kamene, okrouhlý, plochý, hladký, navrtaný z obou stran, ale neperforovaný zcela.

Materiál: alabastr

Dodatky: -

5.

Inventární číslo: **Džt.05.20Y026.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20Y

Výška: nezjištěno

Šířka : 2,80 cm

Průměr perforovaného otvoru:0, 30cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při snižování vrstvy 20Y026

Dokumentace: DF: 20Y026c – II.a, b (Tab. XXVI.)

Popis: Perforovaný, z části opracovaný bílý kámen.

Materiál: kámen

Dodatky: zřejmě polotovar přeslenu nebo nepovedený, odpadový kus

7.6. Předměty s nejistou interpretací

Během výzkumné sezóny 2004 byly v rámci sektorů 7 a 20 nalezeny celkem čtyři předměty, jejich užití není zcela objasněno. Jedná se vždy o upravené keramické fragmenty do tvaru kruhu. Ani v jednom případě nebyly perforovány, jak tomu bylo například u keramických střepů upravených na přeslenu Džt.04.20N002.XII. a Džt.04.20N003.II. Možnost, že se jednalo o polotovary k výrobě přeslenu však, vzhledem k podobným rozměrům, nelze zcela vyloučit. Š. Šajdullaev⁵⁸ se domnívá, že by se mohlo jednat o součást oděvu – jakési knoflíky, jejichž základ tvořily právě tyto předměty, obalené tkaninou. Mohlo se také jednat o závaží, nejenom určené pro textilní zpracování. Dobové analogie mi v současné době nejsou známy.

Dalším předmětem, u něhož je interpretace nejistá, je inv. č. Džt.05.20Y002.XII. Jedná se o silně ohořelý fragment předmětu z organického materiálu válcovitého tvaru, který by snad, vzhledem k perforovanému středu, mohl být i přeslenem.

Sektor 7

1.

Inventární číslo: **Džt.04.7E028.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 7E

Výška: 1,2 cm

Šířka / Průměr: 3,7 cm

Průměr perforovaného otvoru: není perforováno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: nalezeno při práci s keramikou z vrstvy 7E028

Dokumentace: DF 076, 077 (Tab. XXXVII., 1)

Popis: Keramický střep, druhotně opracovaný do tvaru kruhu.

Materiál: keramika

Dodatky: -

2.

Inventární číslo: **Džt.04.9C018.II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 7

Sonda: 9C

Výška: nezjištěno

Šířka / Průměr: 2,2 – 2,4 cm

Průměr perforovaného otvoru: neperforováno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při odebrání výplňové vrstvy 9C018 (objekt 9C019F), v hloubce pod povrchem 80 cm

Dokumentace: FD VI. 4, DF 078, 079 (Tab. XXXVII., 3)

Popis: Keramický střep., barvy, hlazený, druhotně opracovaný do přibližně kruhového tvaru.

Materiál: keramika

Dodatky: -

3.

Inventární číslo: **Džt.04.9C021.I.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

---

⁵⁸ Opět sděleno na základě osobní konzultace, nepublikováno.

Sektor: 7

Sonda: 9C

Výška: 0,7 cm

Šířka / Průměr: 2,3 – 2,6 cm

Průměr perforovaného otvoru: není perforováno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: nalezeno mezi cihlami při začišťování 9C021, vzdálenost od jižní hrany sondy 130 cm, od východní 210 cm, v hloubce pod povrchem 60 cm

Dokumentace: FD VI. 5, DF 074, 075 (Tab. XXXVII., 4)

Popis: Keramický střep, barvy, hlazený, druhotně opracovaný do tvaru kruhu.

Materiál: keramika

Dodatky: -

Sektor 20

4.

Inventární číslo: **Džt.04.20G002. II.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2004

Sektor: 20

Sonda: 20G

Výška: 0,9 cm

Šířka / Průměr: 2,2 cm

Průměr perforovaného otvoru: není perforováno

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při odebrání destrukční vrstvy 20G002

Dokumentace: FD III. 18, DF 080, 081 (Tab. XXXVII., 2)

Popis: Keramický střep, barvy, hlazený, druhotně opracovaný do přibližně kruhového tvaru.

Materiál: keramika

Dodatky: -

5.

Inventární číslo: **Džt.05.20Y002.XII.**

Lokalita: Džandavláttepa

Uloženo: depozitář AÚ, Samarkand

Výzkumná sezóna: 2005

Sektor: 20

Sonda: 20Y

Výška: 1,2 cm

Šířka / Průměr: 1,9 cm

Průměr perforovaného otvoru: 0,4 cm

Váha: nezjištěno

Nálezové okolnosti: při skrývání vrstvy 20Y002, v SV rohu sondy

Dokumentace: DF: 20Y002 – XII.a, b

Popis: Fragment spáleného předmětu kruhového průřezu, válcovitého tvaru. Perforováno po celé délce.

Materiál: organický materiál, dřevo nebo kost

Dodatky: interpretace nejistá, mohlo se jednat i o přeslen

8.0. Závěr

Bohatá textilní produkce oblasti středoasijských republik má hluboké kořeny v minulosti. Od poloviny prvního století př. n. l. až do konce století třetího se na území současného Uzbekistánu, jižního Tádžikistánu, Turkmenistánu, Afghánistánu a v oblasti severní Indie rozkládal mohutný stát, sjednocený pod nadvládou „Synů nebes“, Velkých Kušanů. Jejich politická moc však sahala až k čínským hranicím. S Čínou, která v té době vzkvétala pod nadvládou chanské dynastie (28 př. n. l. až 200 n. l.), je sbližoval společný ekonomický záměr – ochrana Velké hedvábné stezky, z níž oba státy čerpaly značnou část bohatství. Pískem pouští a přes štítý hor proudily z východu na západ hedvábí, koření, drahé kameny a ze západních zemí, z nitra římské říše, zase skleněné nádoby, barvené tkaniny, vojtěšku a jiné. Hedvábí, výměšek slinných žláz housenek bource morušového (*Bombyx mori*), po němž byla stezka pojmenována, bylo hlavním vývozním artiklem, ať už surové nebo v podobě utkaných látek.

Čína měla monopol na výrobu hedvábí, ale nebyla v oblasti Střední Asie jediná, kdo čerpal z dlouhé textilní tradice, a sama část tkanin dovážela. Týkalo se to především bavlněných, vlněných a různě netradičně barvených látek z Malé Asie (purpur), Indie (bavlna) a Baktrie (bavlna, vlna). Archeologické nálezy z Tarimské pánve místa, kde se karavanní cesty dělily ve dvě a obcházely „poušť Nenávratna“ (Taklamakan) ze severu a z jihu, nám písemné zprávy chanských kronikářů jen potvrzují. Příkladem mohou být dva nálezy z nekropolí této oblasti: fragment vlněného závěsu určeného jako dekorace na zeď s vyobrazením „bojovníka“, provedené ve složité goblénové technice, a fragment bavlněné tkaniny zdobené potiskem s vyobrazením nahé „bohyně“ bohatě zdobené šperky, třímající v rukou roh hojnosti, naplněný ovocem.

Ještě dále na severu, v mohylách předáků hunských kmenů Hsiung-nu, se našly další dekorativní tkaniny, jejichž původ je evidentně západní. Jedná se o téměř totožné vyšívání „tapisérie“ se zoomorfními motivy ptáků, želv a ryb, zasazených do dekorativního rámce florální sítě. Dalšími jsou drobné útržky tkanin, původně snad také závěsných dekorací, zdobené bohatou výšivkou: na jednom z fragmentů vidíme citlivě podaný portrét muže, na druhém skupinu jezdců na koních a na dalších rozpustilé erotky, gryfy a palmety.

Odkud pocházejí všechny tyto tkaniny? Je jejich původ v některé z textilních dílen Malé Asie, černomořských kolonií nebo jsou produkty místní baktrijské dílny, ovlivněné kontakty s řeckou kulturou? Tato otázka vyvolává mezi odbornou veřejností značné rozporuplné reakce

bez jednoznačné odpovědi. Ta je skryta v detailním prozkoumání každé z těchto tkanin zvlášť, v porovnání analogických motivů v toreutice, malbě a reliéfním sochařství. Teprve až kompletní a důkladné studium nám může přinést uspokojivé řešení.

Osobně se domnívám, že minimálně jedna textilie z Číny s vyobrazením Tyché s rohem hojnosti, kterou jmenuji výše, a dvě z noinulských kurhanů se zoomorfním dekorem, mohou pocházet z dílen kušánské Baktrie.

Motiv sítě vyplněné figurálními nebo rostlinnými motivy se objevuje na různých místech po celém antickém světě i na místech, kam přímý antický vliv nesahá. Vzhledem k jednoduchosti ornamentu, nepřebornosti variací (kosočtverec, kruh, mnohoúhelník atd.) a širokému uplatnění od textilní dekorace po nástěnné malby můžeme předpokládat dlouhou tradici těchto výzdobných motivů.

Sítový motiv zažívá největší rozkvět zhruba od konce 4. století v produkci sasánovských látek, které jsou žádaným vývozním artiklem pro východní, stejně tak jako pro západní trh.

Dalším zajímavým prvkem je figurální výzdoba tapisérií, s níž se v čínském prostředí nesetkáváme, stejně tak jako s goblénovou technikou, uplatněnou na tkanině s „bojovníkem“. Nápadná je i podobnost nahé „bohyně“ z Niyi s kušánskými šperky znázorňujícími tzv. „asijské Afrodity“.

V textu zmiňovaný styl výšivek, shodný se současnými výšivkami uzbeckých suzan, ornamentální rozvržení, figurální a zoomorfní tematika, cit pro textilní tvorbu – to vše přímo číší z nálezů z pohřebišť západní Číny a severního Mongolska. Není možné klást místo jejich vzniku do oblasti, jejíž textilní tradice je tak silná, že v mírně přetvořené formě přežila až do dnešních dnů?

Nálezy textilií z vlastního území kušánské říše jsou vzácné, a pokud jsou, jedná se o drobné fragmenty, velké maximálně několik centimetrů. Jde o nálezy z Chalčajanu, Kampyrtepe nebo kurhanu u Starého Termezu. Více jich je z oblastí, sousedících s Baktrií na severu, jako je Chorezm (Toprak – Kala), Sogd či Fergana, z míst, která minimálně na určitý čas podléhala politické hegemonii Velkých Kušanů. Jedná se o regiony, které se vyvíjely v rámci jednoho kulturního okruhu.

Nejčastěji používaným materiálem byla vlna, upředaná až na neuvěřitelný rozměr 24 – 40 mikronů, různě barvená, používaná na výrobu jak ozdobných dekorací („koberce“ z Toprak – Kala), tak na běžný oděv nebo i k hospodářským účelům. Hned za ní následovala bavlna, která v mladším období začala tvořit významný vývozní artikl, a nakonec se v ojedinělých případech setkáváme se lnem. Ten je však používán pouze na hospodářské užité tkaniny jako jsou pytle, vaky, provazy.

Nejčastěji se vyskytují jednoduché plátěné vazby, poměrně často se objevují i kepry a občas rovněž složitější atlasové tkaniny.

Kromě přímých textilních nálezů nám archeologie předkládá i předměty užívané k výrobě tkanin, jako jsou nůžky, jehly, přesleny, tkalcovská závaží, vochle aj. Soubor přeslenů a tkalcovských závaží vzešel také z výzkumných sezón 2002 až 2005 na lokalitě Džandavláttepa v Surchandaryjském regionu v dnešním jižním Uzbekistánu. Poukazuje na zajímavou problematiku domácí textilní výroby a její lokace v rámci obytné jednotky, která je sovětskými a uzbeckými archeology dosud opomíjena.

V rámci tzv. „šáchristánu“, dolního města, které zaniká v průběhu konce třetího století, bylo vyčleněno několik výrobních okruhů, koncentrovaných vesměs okolo „tandirů“ (chlebových pecí). Zdá se, že k výrobě docházelo na místě, kde se koncentrovala hospodářská činnost, pravděpodobně na otevřeném dvoře. Množství těchto nálezů v rámci jednotlivých sond, které pravděpodobně odkrývají několik obytných celků, dokládá, že každá rodinná jednotka musela být samozásobitelská, alespoň co se užitných tkanin týče.

Poněkud jiná je situace na ploše tzv. „citadely“, kde se nálezy přeslenů a tkalcovských závaží koncentrují do jednoho místa. Je možné, že se jedná o tkalcovskou dílnu, zásobující pouze „palác“ a jeho obyvatele. Stratigraficky odpovídají mladším vrstvám osídlení „citadely“, tj. zhruba konci 4. až 5. století.

Zajímavý je i rozdíl mezi tvary a materiálem přeslenů, používaných ve starším období na „šáchristánu“ a na „citadele“ v období mladším. V pozdně kušánském období je nejčastěji užívaným typem hemisférický stupňovitě profilovaný přeslen z bílého krystalického kamene, rozšířený od jižní Baktrie po Aralské moře. V mladším období se jedná o jednoduché „čočkovité“ a kónické přesleny uhnětené z nepálené hlíny. Proces tzv. „barbarizace“ přeslenů je spojen s úbytkem populace, její koncentrací na omezený prostor „citadely“. Zdá se, že se zhroutením centrální moci Kušanů, ke kterému došlo definitivně v průběhu 4. století, přestaly fungovat i obchodní styky, do té doby bez problému udržované a chráněné. Bílý krystalický kámen, snad alabastr, dovážený z území dnešního Afghánistánu, přestal být distribuován. Pokud se setkáme v mladším období s přeslenem vyrobeným z tohoto kamene, jedná se vždy o druhotně použitý předmět nebo sekundárně využitou surovinu.

Na základě nálezů tkalcovských závaží a textilních fragmentů se můžeme pokusit o rekonstrukci typu tkalcovského stavu, který byl používán. Jednoznačně se jednalo o vertikální tkalcovský stav, na němž byly osnovy zatíženy hlíněnými závažími různých tvarů. Na takovémto typu tkalcovského stavu lze utkat téměř všechny vazby od nejjednodušších plátěných po komplikované goblénové. Nemůžeme vyloučit ani existenci velkého pozemního

horizontálního stavu, který mohl být pro svou jednoduchost používán například ve venkovských oblastech, jak se tomu ostatně děje dodnes. V rámci husté městské architektury pro svůj značný rozměr nemohl být používán. Dalším typem tkalcovského stavu, jehož existenci nemůžeme vyloučit, je destičkový stávek, užívaný pro tkaní ozdobných ale též užitných stuh a popruhů.

Jak je vidět, a jak již bylo řečeno výše, textilní tradice střední Asie, je velmi starého data. Zdá se, že za kušánské epochy však ještě nebyly vytvořeny monopolní centra na výrobu určitého typu tkaniny, jako je tomu v období raného středověku.

Jedná se o období, kdy se na území severní Baktrie začíná rozmáhat pěstování bavlny a výroba bavlněných tkanin, jejichž původní doménou byla Indie, a začíná se s vlastní, zatím skromnou, produkcí hedvábných látek (původně monopol Číny), i když ne s přímým chovem bource. Je položen základ kvalitní textilní výroby, z níž poté čerpají technologicky i motivově dílny sasánovské, jejichž produkce dosáhla celosvětové obliby.

Soupis použité literatury

- Abdullaev, K., Stančo, L.:** Djandavlattepa: Preliminary report of the 2002 excavation season, v: *Studia Hercynia*, VII. (2003), Praha 2003, str. 165 – 168
- Allamuratov, A.:** Karakalpakskaja narodnaja vyšivka, Nukus 1977
- Alvoaum, L. Y.,** Balalyk Tepe, K istorii materialnoj kultury i iskustva Tochariatana, Taškent 1960
- Arsenjevoá, Z.,** Wolfová, E.: Tkaní, Brno 2005
- Blümner, H.:** Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern, Erster Band, Leipzig und Berlin, 1912
- Bopearachchi, O.:** The Maritime Silk Roads: Trade Relations between Central Asia and Sri Lanka from the Evidence of Recent Excavations, *S. R. A. A.*, V. (1997/1998), str. 269 – 293
- Boroffka, G.:** Griechische Stickereien aus der Mongolei, *Die Antike*, 3 (1927), str. 64 – 69
- Březinová, H.:** Zhotovení ženského oděvu podle nálezů z doby bronzové, *R. E. A.*, 1(2000), str. 125 – 130, Hradec králové 2000
- Čepelevedskaja, G. L.:** Suzani Uzbekistana, Moskva 1975
- Durham, N. C., Raschke, M. G.:** *New Studies in Roman Commerce with the East*, A. N. R. W., str. 605 - 1363
- Feldhaus, F. M.:** *Die Technik der Antike und des Mittelalters*, Potsdam 1931
- Ferguson, J., Keynes, M.:** *China and Rome*, A. N. R. W., str. 581 - 602
- Feugère, L.:** Some remarks on silk wrapper, *S. R. A. A.*, VI. (2000), str. 241 - 244
- Flemming, E.:** *Encyclopedia of Textiles, Decorative Fabrics from Antiquity to the beginning of the 19th Century including the Far East and Peru*, London 1958
- Geijer, A.:** *A History of Textile Art, A selective Account*, New Jersey 1982
- Chožaeva, R. D., Zacharova I., V.:** Kazachskaja nacionalnaja oděžda (XIV. – načalo XX. Veka), Alma Ata 1964
- Jacenko, E.:** Costume of the Yuech – Chihs, *S. R. A. A.*, VII.(2001), str. 74 - 120
- Jakovenko, V. E.:** *Skythische Spindeln, Gold der Steppe*, Archäologie der Ukraine, Archäologisches Landesmuseum der Christian – Alberts – Universität, Schleswig 1991
- Johl, C. H.:** *Die Webstühle der Griechen und Römer*, , Technisch – Terminologische Studie, Druck von Robert Noske, Borne – Leipzig 1917
- Juláková, B., Hornofová, M.:** Experimentální výroba textilu středověkou metodou, *R. E. A.*, 1 (2000), str. 143 - 144

Kaprasová, A., Vondrušková, A.: Šikovné ruce aneb malá škola textilních technik, Praha 1989

Kavanov, S. K.: Kultura selskich poselenii južnogo Sogda III. – VI. v. po matěrialam issledovanja v zoně čimkurganskogo vodočranitěliša, Taškent 1981

Kochnev, B. D.: The Trade Relations of Eastern Turkestan and Central Asia in the Eleventh and Twelfth Centuries according to Numismatic Data, S. R. A. A., III. (1993/1994), str. 277 – 289

Kramer, C.: Etnoarheology, Implications of Ethnography for Archeology, new York 1979

Liščák, V.: Čína, dobrodružství Hedvábné cesty, Po stopách styků Východ – Západ, Praha

Litvinskij, V. A.: Orudija truda i utvary iz mogilnikov zapadnoj Fergany, Archeologičeskije i etnografičeskije matěrialy po istorii kultury i religii Sredněj Asii, Moskva 1978

Lubo – Lesničenko, J.: Western Motifs in the Chinese Textiles of the Early Middle Ages, S. R. A. A., str 461 - 478

Luneva, V.: Prjaslica Kampyrtepa, v: Materialy Tocharistanskoj ekspedicii, Vypusk 3, Archeologičeskije issledovanja Kampyrtepa, Taškent 2002, str. 91 – 108

Lyovuškina, S. V.: On the History of Sericulture in Central Asia, S. R. A. A., IV (1995/96), str. 143 – 150

Macháček, J.: Počítačová podpora v archeologii, Brno 1997

Majtdynova, G. M.: Značenje kostjumnego kompleksa dlja issledovanja etnogeneza (po archeologo – etnografičeskim danym Sredněj Asii, v: Sbornik naučnych statěj povsjušennych archeologičeskich issledovanijam v Surchandaryjskoj oblasti republiky Uzbekistana, Taškent 2001

Němčiva, N. V.: Raněsrednovekovaja usadba i zamok u gorodiša Babatepe na juge Uzbekistana, v: Pugačenkova, G. A.: Antičnyje i raněsrednovekyje drevnosti južnogo Uzbekistana v světě novych atkrytyj Uzbekistanskoj isskustvovedskoj ekspedicii, Taškent 1989, str.

Nerazik, E. E., Rapoport, Ju. A.: Toprak – Kala, Dvorec, v: Trudy chorezmijskoj archeologo – etnografičeskoj ekspedicii, XIV., Moskva 1984

Petrikovits, V. H.: Die Specialiesierung des römischen Handwerks, v: Das Handwerk in vor- und frühgeschichtlicher Zeit, Teil I., Historische und rechtshistorische Beiträge und Untersuchungen zur Frühgeschichte der Gilde, Bericht über die Kolloquien der Kommission für die Altertumskunde Mittel- und Nordeuropas in den Jahren 1977 bis 1980, Göttingen 1981, str. 63 - 132

- Pfister, R.:** Nouveaux textiles de Palmyre, Découvertes par le Service des Antiquités du Haut – commissariat de la République française dans la nécropole de Palmyre (Tour Élabel), Paris 1937
- Popov, A.:** Pletenje i ткаčestvo u narodov Sibiri, Sbornik muzei antropologii i etnografii, XVI., Leningrad 1955, str. 44 - 146
- Pugačenkova, G. A.:** Chalčajan, Taškent 1966
- Pugačenkova, G., Rtzevalde, E. V.:** Severnaja Baktria – Tocharistan, Taškent 1990
- Roth, H. L.:** Ancient Egyptian and Greek Looms, Bankfield Museum Notes, Second Series No. 12., Halifax 1913
- Ruděnko, S. I.:** Kultura Chunnof i Noinulinskije kurgani, Isdatělvstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva – Leningrad 1962
- Sarianidi, V.:** Bactrian Gold, From the Excavations of the Tillya – Tepe Necropolis in Northern Afghanistan, Kabul DOPLNIT
- Sedov, A. V, Litvinskij, V. A.:** Tepai – šach, Kultura v svjazu kušanskoj Baktrii, Moskva 1983
- Schaefer, H.:** Hellenistic Textiles in Northern Mongolia, *AJA*, 47 (1943), str. 266 – 277
- Schlabow, K.:** Die Kunst des Brettchenwebens, Veröffentlichungen des Fördervereins Industrie – Museum Neumünster e. V., Heft 1, Neumünster 1957
- Schlesier, E.:** Ethnologische aspekte zu den Begriffen „Handwerk“ und „Handwerker“, v: Das Handwerk in vor- und frühgeschichtlicher Zeit, Teil I., Historische und rechtshistorische Beiträge und Untersuchungen zur Frühgeschichte der Gilde, Bericht über die Kolloquien der Kommission für die Altertumskunde Mittel- und Nordeuropas in den Jahren 1977 bis 1980, Göttingen 1981, str. 9 - 35
- Stašenkov, D. A.:** Kulturey evrazijskych stěpej vtoroj poloviny I. tisjaceletja n. e. (iz istorii kostjuma), Tom I., Matěrialy III. Medžinarodnoj archeologičeskoj konferencii, Samarskij oblastnoj istoriko – kraevedčeskiji muzei im. P. V. Alabina, Samara 2001
- Staviskij, B. Ja.:** La Bactrienne sous les Kushans, Problèmes d'histoire et de culture, Paris 1986
- Strelnik, M. O., Chomčik, M. A.:** Pro tehnologiji prjadinja za antičnoji dobi v Nadčornomorji, *Archeologija* 1(2005), Kyjiv, str. 70 – 75
- Stutzinger, D., Wamers, E.:** Steppengold. Grabschätze der Skythen und Sarmaten am unteren Donau, Frankfurt am Main 2003

Šagalina, N.: Gruzila s Kampyrtepa i ich klasifikacija, v: Materialy Tocharistanskoj ekspedicii, Vypusk 3, Archeologičeskije issledovanja Kampyrtepa, Taškent 2002, str. 109 – 117

Talbot – Rice, T.: Umění Střední Asie, Praha 1973

Soupis vyobrazení

Tab. I.

1. tkanina s bojovníkem, Lop, celkový pohled, převzáno z katalogu k výstavě China: the Crossroad of Cultures, Tokyo 2005
2. totožná tkanina, detail

Tab. II.

Tkanina s vyobrazením nahé bohyně, Niya, celkový pohled, převzáno z katalogu k výstavě China: the Crossroad of Cultures, Tokyo 2005

Tab. III.

1. totožná tkanina, detail vyobrazení nahé bohyně,
2. totožná tkanina, detail výzdobného pruhu s girlandami a Senmurvem

Tab. IV.

Tkanina s rybami a ptáky, Noin Ula, kurhan č. 6, pohled na centrální výzdobné pole, převzáno z **Ruděnko, S. I.:** Kultura Chunnof i Noinulinskije kurgani, Moskva – Leningrad 1962, Tab. LVII.

Tab. V.

Tkanina s rybami a želvami, Noin Ula, kurhan č. 6., detail centrálního výzdobného pole, převzáno z tabulkové přílohy k: **Ruděnko, S. I.:** Kultura Chunnof i Noinulinskije kurgani, Moskva – Leningrad 1962, Tab. LV.

Tab. VI.

Fragment tkaniny s portrétem „Skyta“, Noin Ula, kurhan č. 25, převzáno z tabulkové přílohy k: **Ruděnko, S. I.:** Kultura Chunnof i Noinulinskije kurgani, Moskva – Leningrad 1962, Tab. LXI.

Tab. VII.

Fragment tkaniny s vyobrazením skupiny jezdců, Noin Ula, kurhan č. 25, převzáno z tabulkové přílohy k: **Ruděnko, S. I.:** Kultura Chunnof i Noinulinskije kurgani, Moskva – Leningrad 1962, Tab. LXIII.

Tab. VIII.

Fragmenty a detaily tkanin s putti, gryfem a palmetami, Noin Ula, kurhan č. 25, převzáno z tabulkové přílohy k: **Ruděnko, S. I.:** Kultura Chunnof i Noinulinskije kurgani, Moskva – Leningrad 1962, Tab. LXVII.

Tab. IX.

Karakalpacká žena v tradičním svátečním kroji, použit obrázek z: **Allamuratov, A.:** Karakalpakskaja narodnaja vyšivka, Nukus 1977, obr. 6.

Tab. X.

1. detaily tradičních karakalpackých výšivek, z: **Allamuratov, A.:** citace výše, obr.14.
2. detaily tradičních karakalpackých výšivek, z: **Allamuratov, A.:** citace výše, obr. 15a.
3. detaily tradičních karakalpackých výšivek, z: **Allamuratov, A.:** citace výše, obr. 15b.
4. karakalpacký chalát (kabátec) , z: **Allamuratov, A.:** citace výše, obr. 12.

Tab. XI.

1.rekonstrukce vzoru tkaniny podle nástěnných maleb z Balalyk – Tepe, převzáno z: **Alvoaum, L. Y.:** Balalyk Tepe, K istorii materialnoj kultury i iskustva Tochariatana, Taškent 1960, obr.142.

3. nástěnná malba z Balalyk – Tepe zobrazující hostinu, obrázek převzat z publikace **Alvoaum, L.Y.:** citace výše, obr. 116.

Tab. XII.

1. tradiční výšivky na uzbeckých suzanách, detail florálního motivu zasazeného do síťového podkladu a detail stehu, **Čepelevedskaja, G. L.:** Suzani Uzbekistana, Moskva 1975, str. 24, obr. 10a, b.

1. detail výšivky, tzv. „opus anglicum“, fotografie Urbanová K.
rozvržení síťovéhoustru na tradičních uzbeckých nástěnných dekoracích, **Čepelevedskaja, G. L.:** citace výše, str. 48, obr. 17.

Tab. XIII.

1. suzana, Kokand, Uzbekistán, 1. pol. 20. stol., fotografie Urbanová K.
2. suzana, Kokand, Uzbekistán, 1. pol. 20. stol., fotografie Urbanová K.

Tab. XIV.

Přesleny, Chazaři, 2. pol. 19. stol., vyobrazeno v: **Popov, A.:** Pletenje i tkačestvo u narodov Sibiri, v: Sbornik muzei antropologii i etnografii, XVI., Leningrad 1955, str. 44 – 146.

Tab. XV.

Šorcké přesleny, 2. pol. 19. stol., vyobrazeno v: **Popov, A.:** Pletenje i tkačestvo u narodov Sibiri, v: Sbornik muzei antropologii i etnografii, XVI., Leningrad 1955, str. 44 – 146.

Tab. XVI.

1. nález kostěného zachycovače na spřádání hedvábných nití, Chalčajan, publikováno v **Lyovuškina, S. V.:** On the History of Sericulture in Central Asia, S. R. A. A., IV (1995/96), str. 143 – 150

2. kostěnná jehlice na opracování spředených nití, inv. č. Džt.04.9C022., kresba L. Šmahelová

Tab. XVII.

Pozemní horizontální tkalcovský stav, Kazaši, 2. pol. 19. stol., vyobrazeno v: **Popov, A.:** Pletenje i tkačestvo u narodov Sibiri, v: Sbornik muzei antropologii i etnografii, XVI., Leningrad 1955, str. 44 - 146

Tab. XVIII.

1. Pozemní horizontální stav, Střední Asie, 2. pol. 19. stol., vyobrazeno v: **Popov, A.:** Pletenje i tkačestvo u narodov Sibiri, v: Sbornik muzei antropologii i etnografii, XVI., Leningrad 1955, str. 44 – 146.

2. Práce na pozemním horizontálním tkalcovském stavu, Uzbeki, současnost.

Tab. XIX.

1. Přesleny z Tepai – šach, převzáno z **Sedov, V. A., Litvinskij, V. A.:** Tepai – šach, kultura i svjazy kušanskoj Baktrii, Moskva 1983, Tab. XXIII.
2. Přesleny z Toprak – Kala, sídliště, převzáno z: Toprak – Kala, Raskopki Gorodiše 1965 – 1975, Moskva 1981
3. Přesleny z Toprak – Kala, sídliště, převzáno z: Toprak – Kala, Raskopki Gorodiše 1965 – 1975, Moskva 1981

Tab. XX.

Tkalcovská závaží z Dal'verzín – Tepe.

Vyobrazení nálezů z lokality Džandavláttepa, obrazová dokumentace ke kapitole 7.0. Katalog

Tab. XXI.

20C000-1a, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

20C000-1b, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

20Cf000 – 1a, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

20Cf000-1b, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

20O010-IIa, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

20O010-IIb, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

Tab. XXII.

20O011-Ia, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20O011-Ib, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20O011-Ic, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20O011-Id, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20O020-Ia, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20O020-Ib, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Of009c-Ic, fragment bílého kamene, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Q002-Ia, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

Tab. XXIII.

20Q002-Ib, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Q002-IIa, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Q002-IIb, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Q012-IIIa, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Q012-IIIb, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20S001-Ia, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20S001-Ib, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

Tab. XXIV.

20Y002-IIb, přeslen, polotovar, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-IVa, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-IVb, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-IVc, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-IVb, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-Va, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-Vb, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-Vc, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

Tab. XXV.

20Y002-Vd, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-Xa, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-Xb, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-Xc, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-Xd, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-XIIa, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.
20Y002-XIIB, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

20Y003c-Ia, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

Tab. XXVI.

20Y003c-Ib, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

20Y026c-IIa, přeslen, polotovar, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

20Y026c-IIb, přeslen, polotovar, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

Tab. XXVII.

DF021, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF022, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF024, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF025, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF026, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF027, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF028, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

Tab. XXVIII.

DF029, přeslen, fragment, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF030, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF031, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF032, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF033, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF034, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF035, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF036, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

Tab. XXIX.

DF037, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF038, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF041, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF042, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF043, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF044, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF045, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF046, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

Tab. XXX.

DF047, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF048, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

Tab.XXX.

DF047, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF048, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF049, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF050, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF051, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF052, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF053, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

DF054, přeslen, fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

Tab.XXXI.

DF001, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

DF002, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

DF004, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

DF006, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

DF007, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

DF009, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

DF010, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

Tab. XXXII.

DF011, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

DF012, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

DF013, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

20Y026c-Ia, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

20Y026c-Ib, tkalcovské závaží, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

Tab. XXXIII.

1. tkalcovské závaží homolovitého tvaru, kresba P. Belaňová

2. tkalcovské závaží vícehranné, kresba P. Belaňová

Tab. XXXIV.

1. Typ 1 – kónický, pohled shora

2. Typ 1, pohled z boku, obě fotografie PhDr. L. Stančo PhD.

3. Typ 3a – sférický jednoduchý, pohled shora, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

4. Typ 3a, pohled na profilaci (PR), kresba K. Urbanová

5. Typ 3b – čočkovitý, pohled shora, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

6. Typ 3b, profilace, kresba K. Urbanová

7. Typ 3c – se šestihrannou profilací, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.

8. Typ 3c, kresba K. Urbanová

Tab. XXXV.

1. Typ 4c – hemisférický se stupňovitou profilací, kresba K. Urbanová
2. Typ 4c, pohled shora, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.
3. Typ 4c, pohled zdola, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.
4. Typ 5 – diskovitý, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.
5. Typ 5, pohled shora a na profilaci, kresba K. Urbanová
6. Typ 5, pohled shora a na profilaci, kresba K. Urbanová

Tab. XXXVI.

1. Typ 1 – kvádříkovitý, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.
2. Typ 2 – pyramidální, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.
3. Typ 2c – s trojúhelníkovitou podstavou, fotografie PhDr. L. Stančo, Phd.
4. Typ 5 – vícehranný, kresba P. Belaňová
5. Typ 4 – homolovitý, kresba P. Belaňová

Tab. Tab. XXXVII.

1. keramický předmět, tzv. „knoflík“, kresba K. Urbanová
2. keramický předmět, tzv. „knoflík“, kresba K. Urbanová
3. keramický předmět, tzv. „knoflík“, kresba K. Urbanová
4. keramický předmět, tzv. „knoflík“, kresba K. Urbanová

Tab.I.

Tab.II

1

2

Tab.II.

Tab. III.

Tab. IV.

Tab.V.

Tab. VI.

Tab. VII. b. VIII.

Tab. IX.

Tab. VIII.

1

2

3

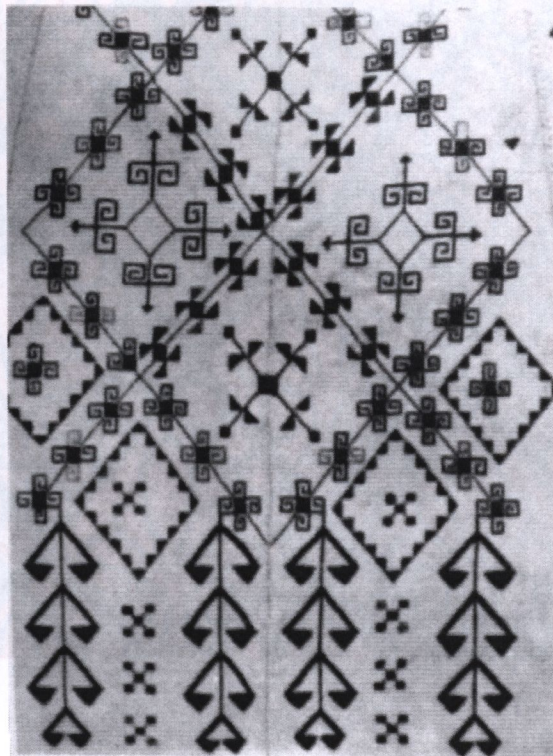
Tab. IX.

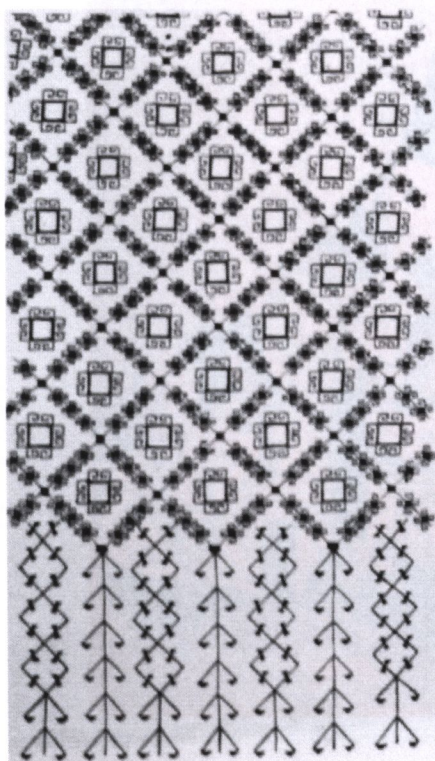
Tab. X.

1

2

3

4

Tab. XI.

1

2

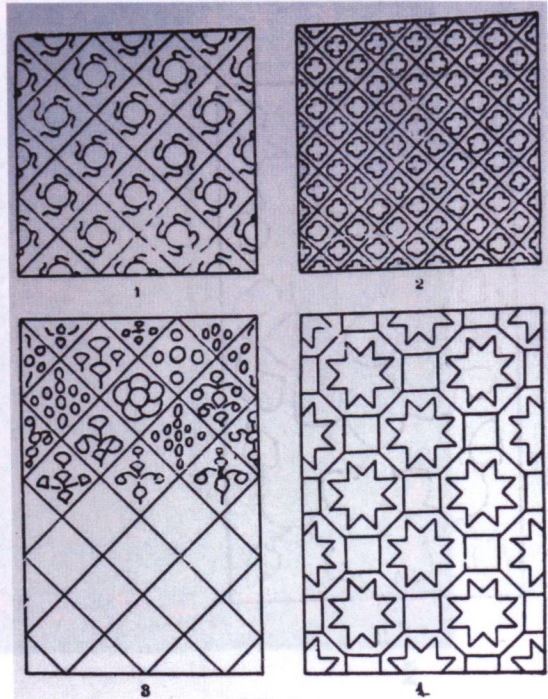
Tab. XII.

1

2

3

Tab. XIII.

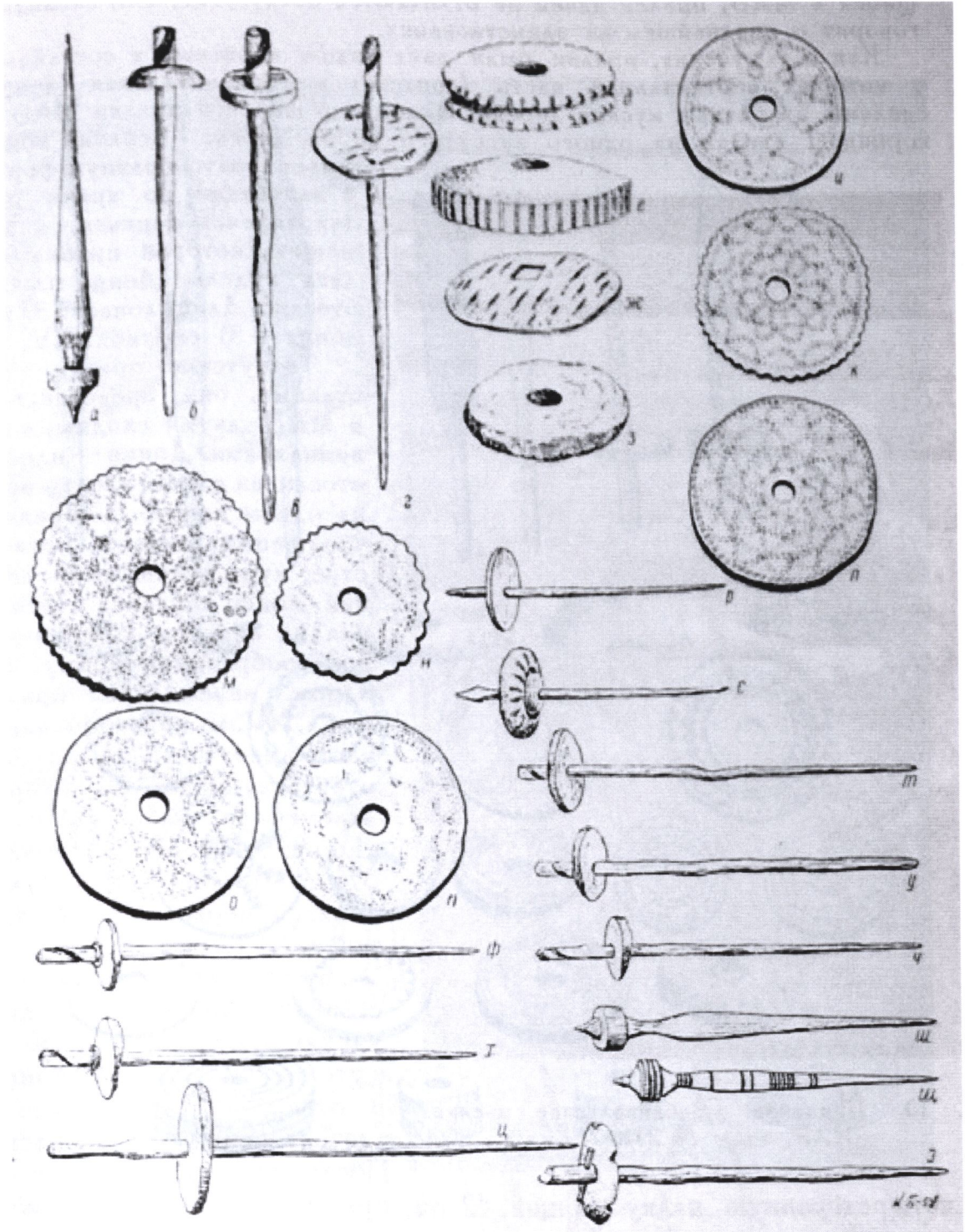
1

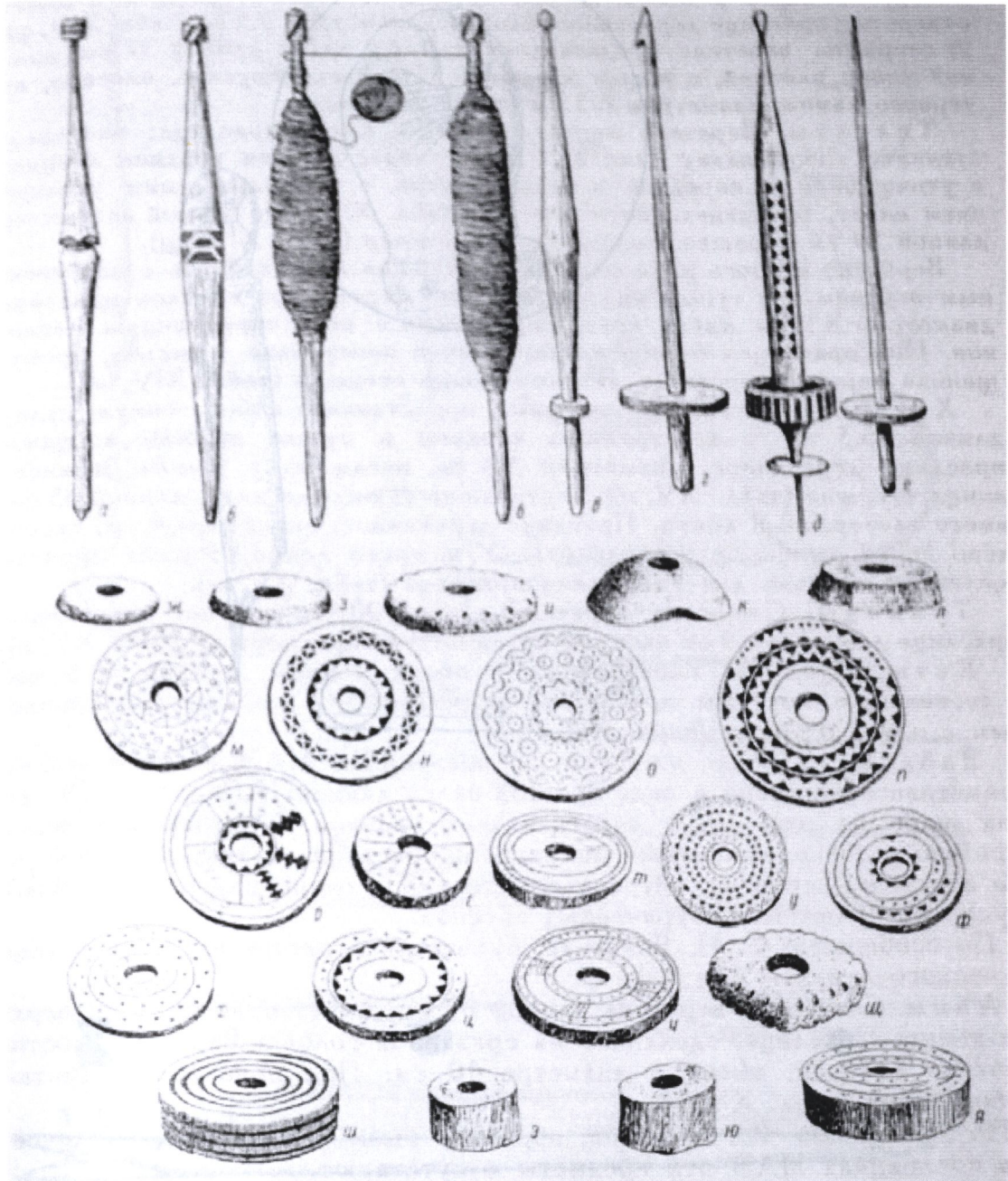
2

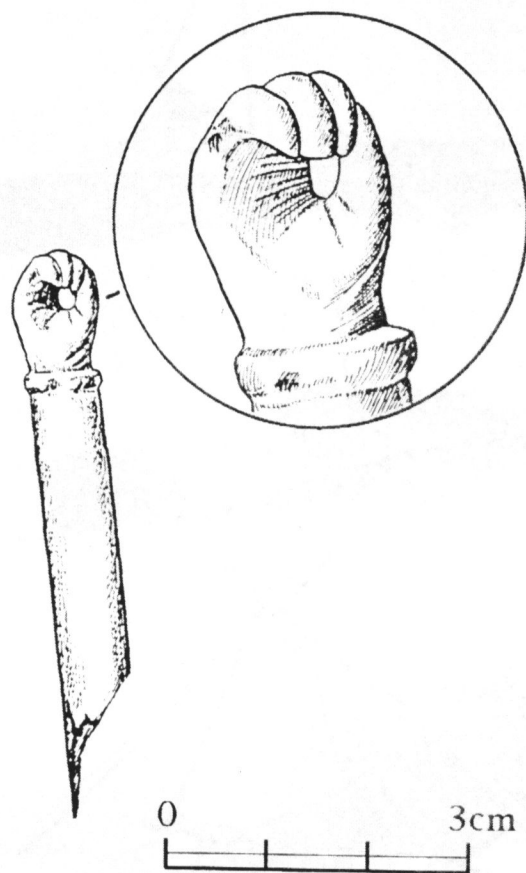
Tab. XIV.

Tab. XV.

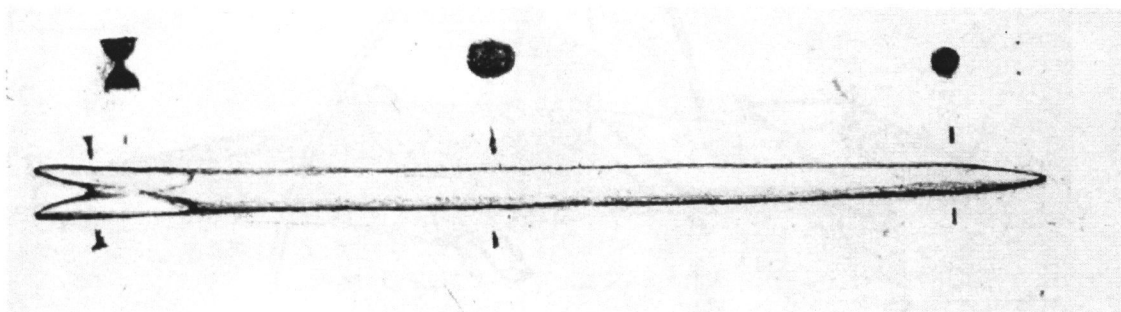

Tab. XVI.
Tab. XV.

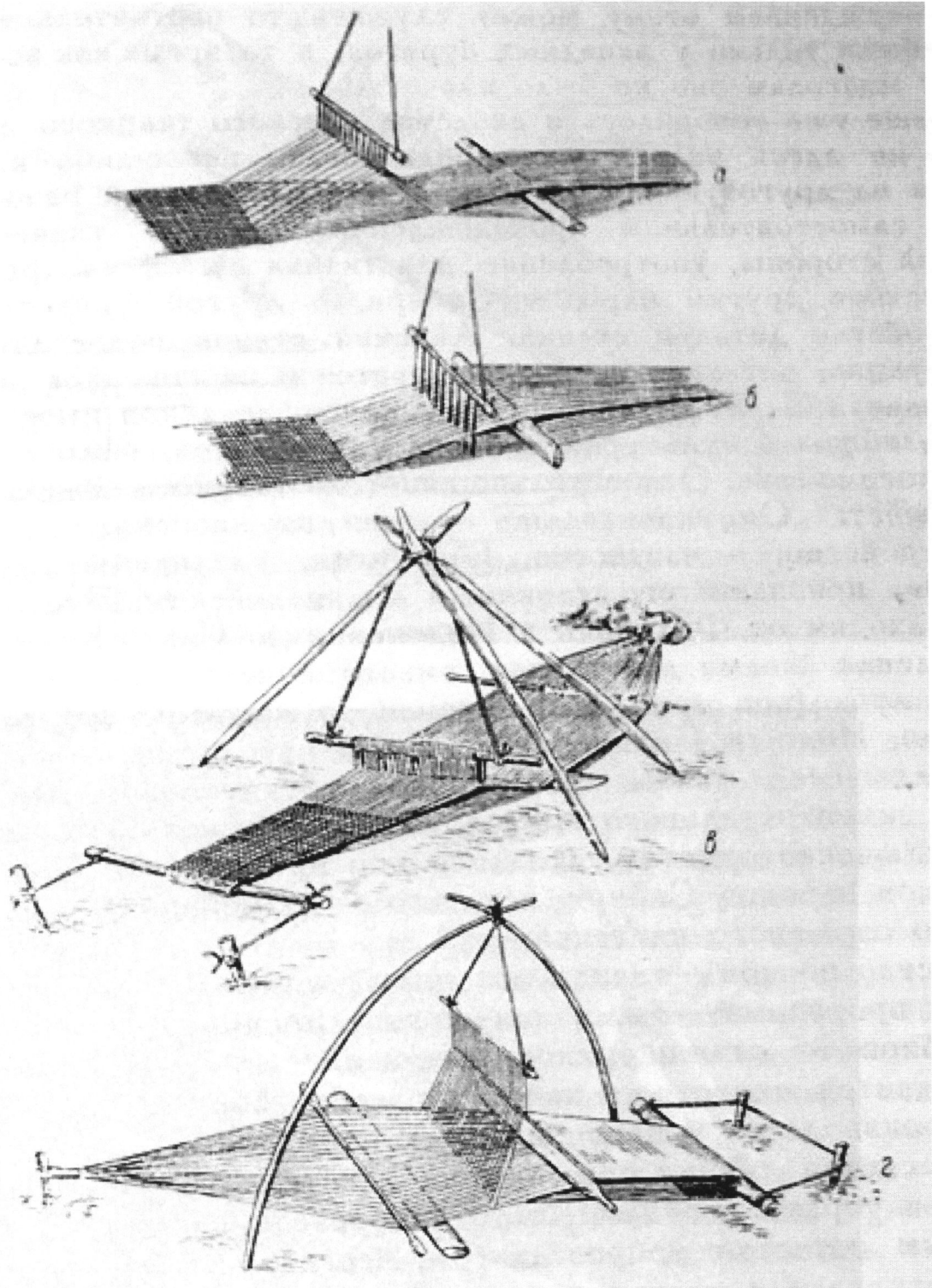

1

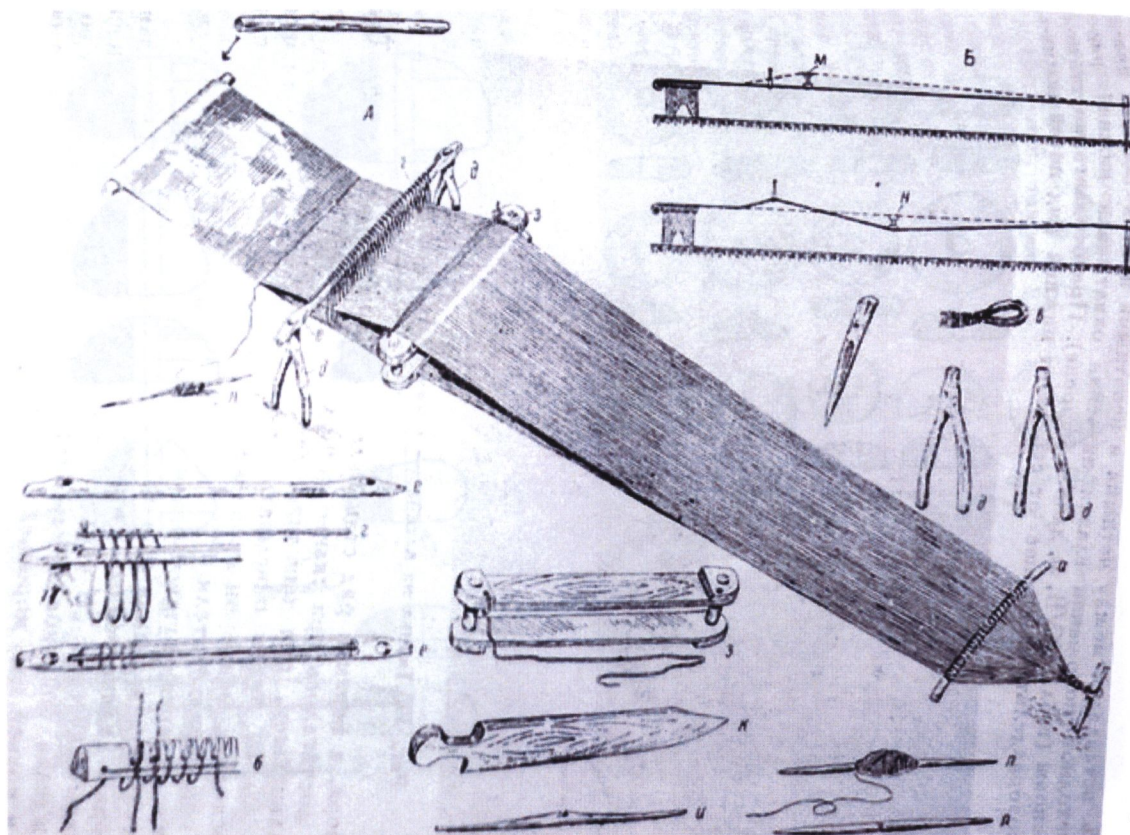

2

Tab. XVII.

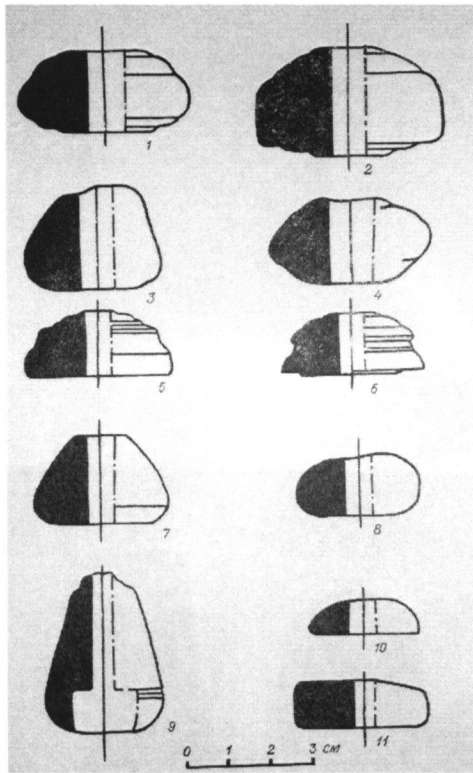
Tab. XVIII.

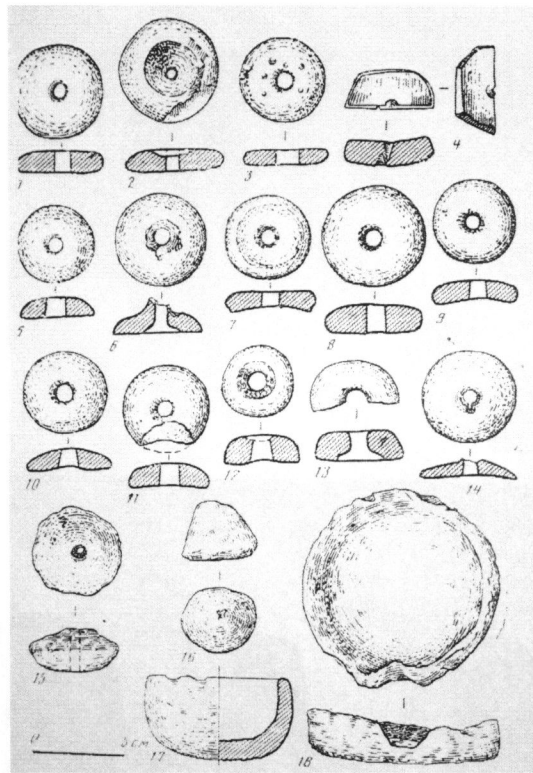
1

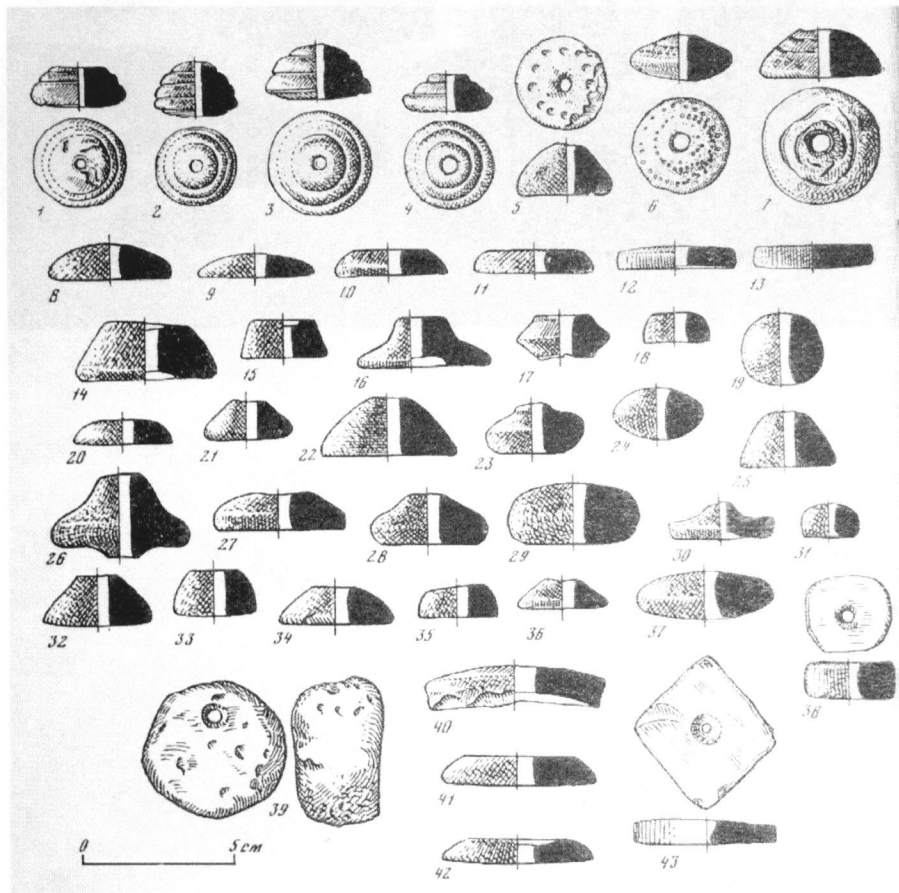
2

1

2

3

Tab. XX.

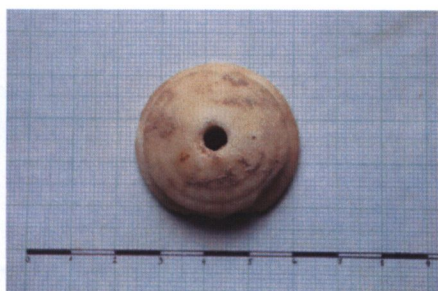
Tab. XXI.

20C000-1a

20C000-1b

20Cf000-1a (z haldy)

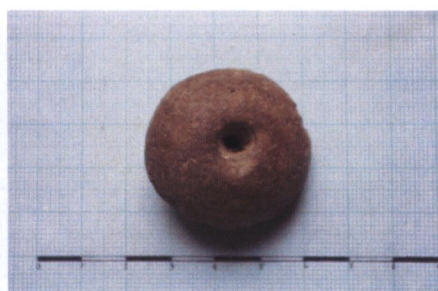
20Cf000-1b (z haldy)

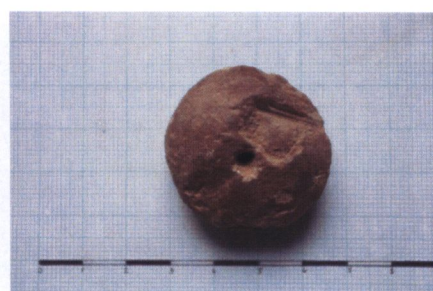
20O010-IIa

20O010-IIb

20O010-IIc

20O010-IId

Tab. XXII.

200011-1a

200011-1b

200011-1c

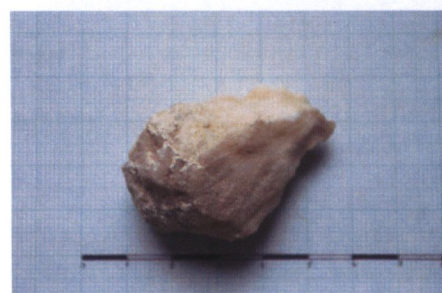
200011-1d

200020-1a

200020-1b

200f009c-1c

20Q002-1a

Tab. XXIII.

20Q002-Ib

20Q002-IIa

20Q002-IIb

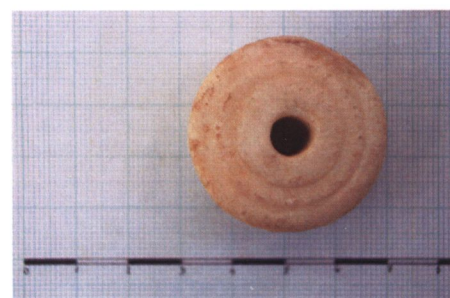
20Q012-IIIa

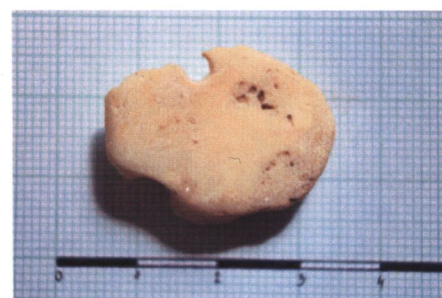
20Q012-IIIb

20S001-Ia

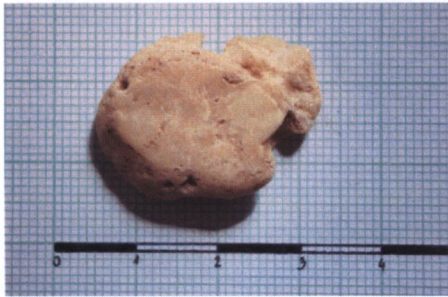

20S001-Ib

20Y002-IIa

Tab. XXIV.

20Y002-IIb

20Y002-IVa

20Y002-IVb

20Y002-IVc

20Y002-IVd

20Y002-Va

20Y002-Vb

20Y002-Vc

Tab. XXV.

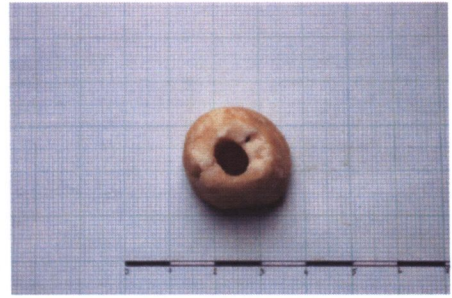
20Y002-Vd

20Y002-Xa

20Y002-Xb

20Y002-Xc

20Y002-Xd

20Y002-XIIa

20Y002-XIIb

20Y003c-la

Tab. XXVI.

DF021
20Y003c-lb

DF022
20Y026c-IIa

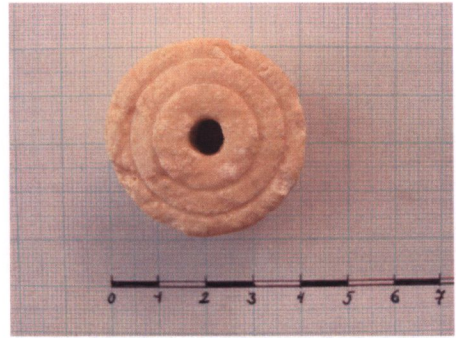

20Y026c-IIb

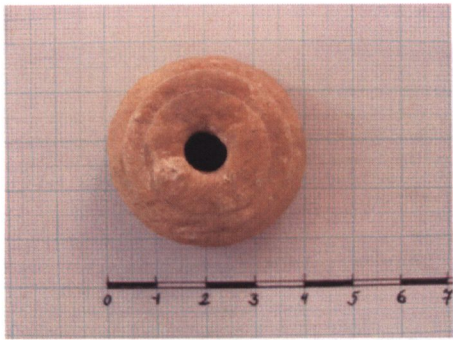
Tab. XXVII.

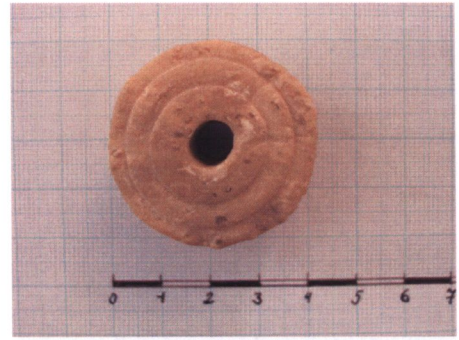
DF021

DF022

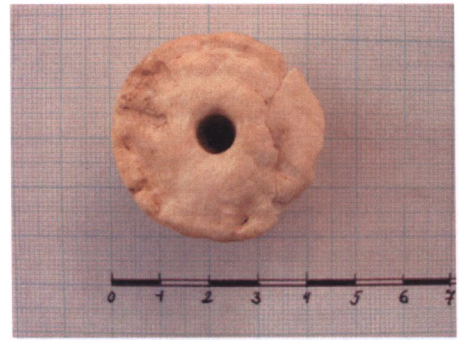
DF023

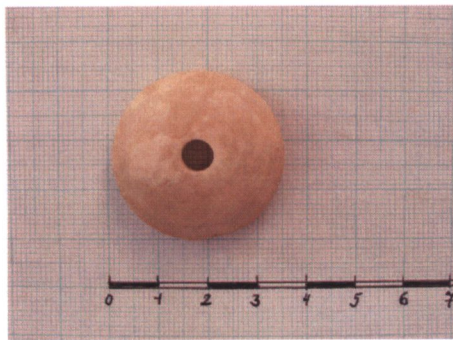
DF024

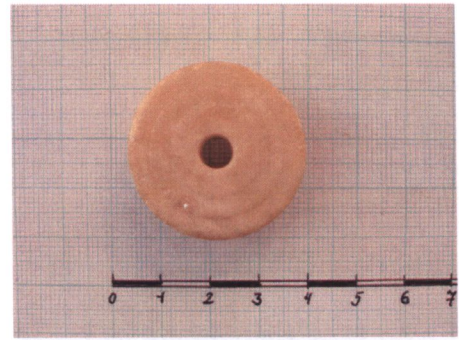
DF025

DF026

DF027

DF028

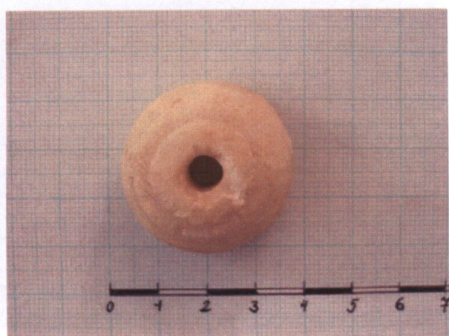
Tab. XXVIII.

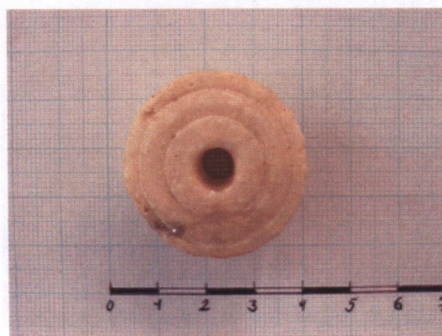
DF029

DF030

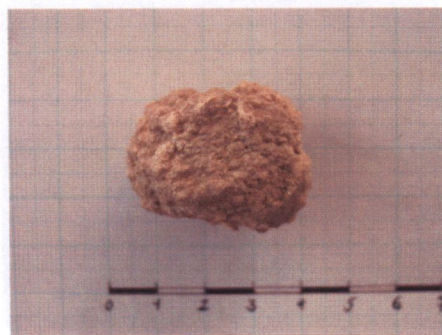
DF031

DF032

DF033

DF034

DF035

DF036.

Tab. XXIX.

DF037

DF038

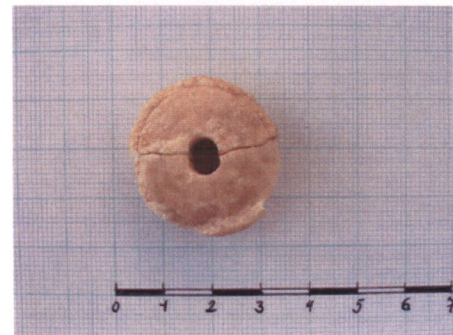
DF041

DF042

DF043

DF044

DF045

DF046

Tab. XXX.

DF047

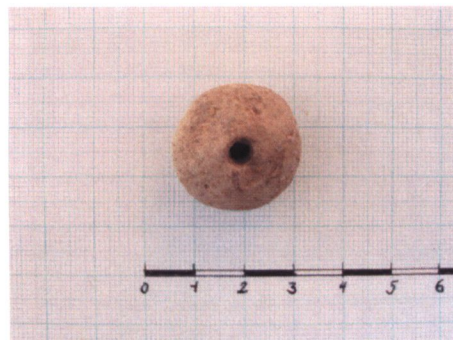
DF048.

DF049

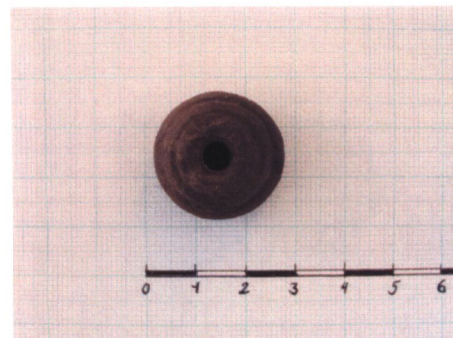
DF050

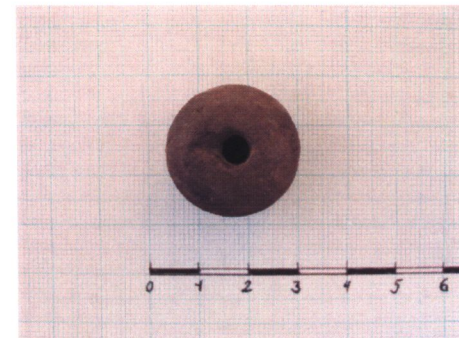
DF051

DF052

DF053

DF054.

Tab. XXXI.

DF001

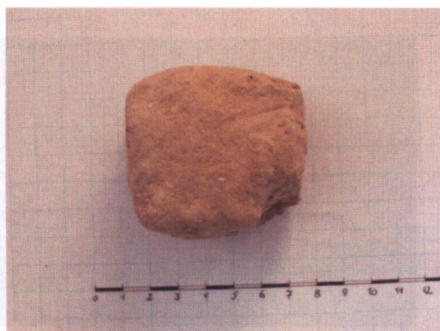
DF002

DF004

DF006

DF007

DF008

DF009

DF010

Tab. XXXII.

DF011

DF012

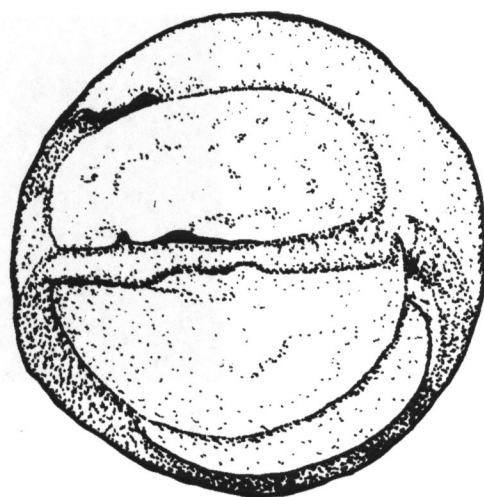
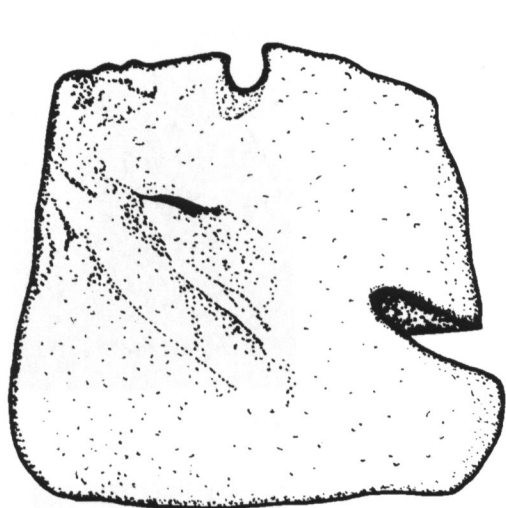
DF013

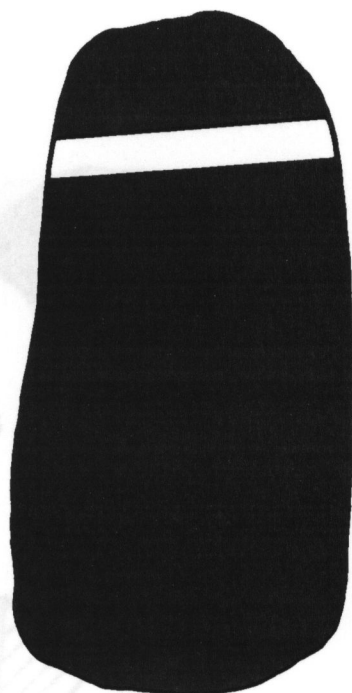
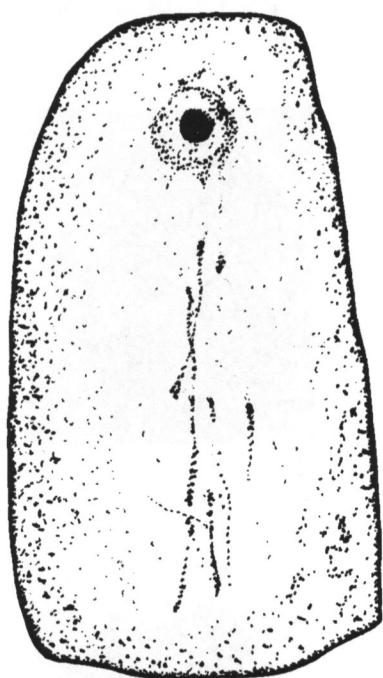
20Y026c-1a

20Y026c-1b

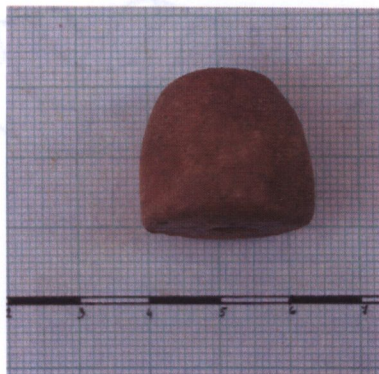
1

2

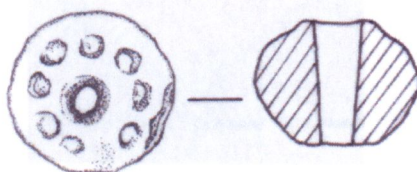
1

2

3

4

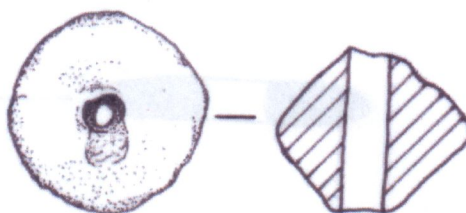
5

6

7

8

1

2

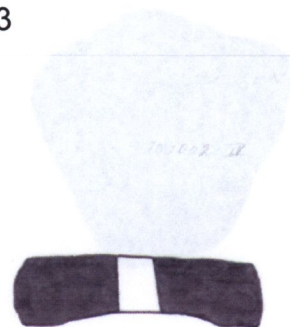
3

4

5

6

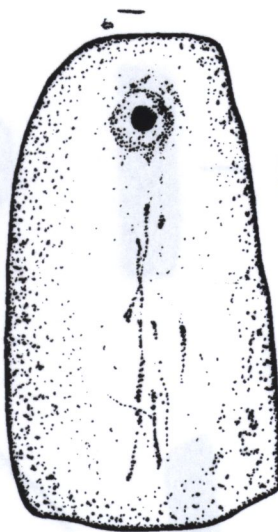
1

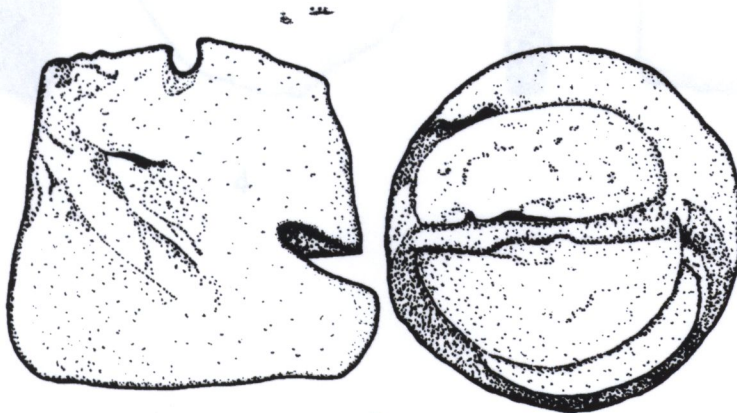
2

3

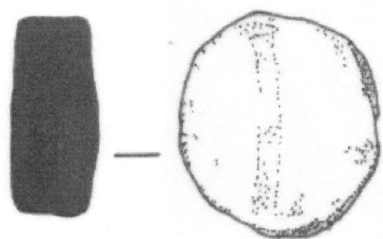

4

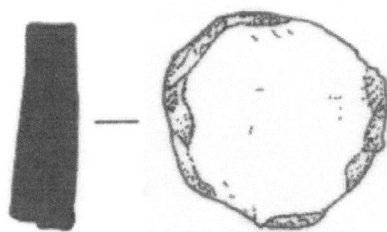
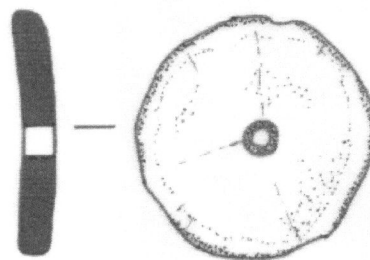

5

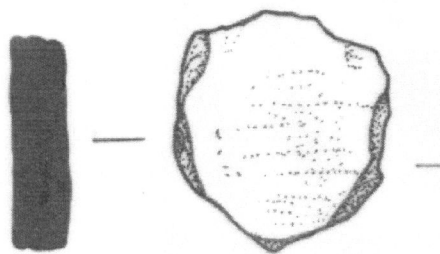

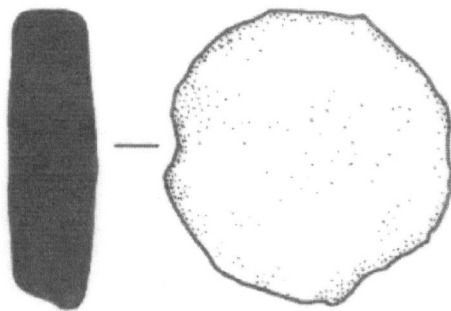
1

2

3

4

